

РАЗКАЗИ ОТ ОНЯ СВЯТ

Виктор Хинов

Второ, преработено издание

Редактор: Мариана Христова

Корица: Катя Донкова

Предпечатна подготовка и печат:

ISBN

*Посвещавам тази книга на батко ми Игор,
заради думите, казани от него на изпращане,
които никога не забравих!*

ВМЕСТО ПРЕДИСЛОВИЕ

Когато заминавах за Америка, брат ми ми каза: „Америка е като оня свят. Който е отишъл там, не се е върнал.“ Оказа се прав в моя случай. Отидох и не се върнах. Но има разлика между Америка и оня свят - в това, че оттук мога да се обадя и да пиша, а от оня свят - не. Тъй че използвам случая да ви пиша от "оня свят".

Има наистина два свята - тоя и оня. Тоя свят е светът, в който живеят всички, които никога не са емигрирали. Туризмът не е от значение. Чували ли сте приказката за оня пич, който умрял и, тъй като бил много праведен, Господ му дал възможност да избере между рая и ада?

Та той поискал да види сам и да прецени на място. Отвели го в ада, а там купонът тече. Едни маси с пиячка и мезета, едни кръшни певачки, едни танци се вият. На праведника направо му потекли лигите. Поогледал рая и не се впечатлил особено. Ангели небесни, сите в бяло, пеят псалми и хвалят Господ. Та, нашият човек се обадил плахо и рекъл: „Господи, аз съм човек недостоеен за рая, прати ме в ада, че там ще съм си по̀ на място." Речено-сторено. Отвел го свети Петър, отворил му вратите на ада и ги залостил здраво след него. Не успял още да влезе, и два дебели брадати дявола с вили го забутали към един кипнал казан със смола. Човекът кат' видял кипящата смола пред него и се замолил: „Какво става, бе? Нали тука имаше кръчми и танци? Каква е тая кипяща смола сега?“ Единият дявол се ухилил гадно и му казал: „Аааа, драги, и ти май си объркал туризма с емиграцията.“

Та оня свят си е само за емигранти. Защото емигрантът е този, който прави избор. Изборът отличава емигранта от всички останали. Изборът да живее в друга държава, сред друга култура, да общува на друг език, да слуша друга музика, да танцува с други хора, да яде друга храна, да се смее на други шеги, да обича друга страна. Не е емигрант онзи, който не е заобичал страната, в която е емигрирал. Той все още не е пристигнал или, както един приятел се изрази, той е „човек, останал на самолета от България за Америка“. И не е емигрант онзи, който е забравил страната, в която се е родил. Той е ренегат.

Та какво има на оня свят? Тук има много хора. Всичките са емигранти. Откъде ли не. Американците в основата си са емигранти. Поколения са минали, но те все си остават емигранти. Много по-лесно е за американеца да смени работата, жилището, колата, жената или семейството. Тук е нормално на осемнадесет години младият човек да напусне бащината къща завинаги и да започне самостоятелен живот. Не, мили съвременни български младежи. Не бъркайте самостоятелния живот, който е платен и осигурен от родителите ви, със самостоятелност. След като мама все още ви пере, а тати ви плаща сметките, не сте самостоятелни.

Тук срещнах много изгубени души, напуснали този свят и дошли в оня, също като мене. Евреи, руснаци, македонци, сърби, поляци, иракчани, африканци, саудитци, индийци, китайци, мексиканци, кариби, италианци, ирландци... Изброявам нации, чрез които се самоопределят хората, с които съм се запознавал и се запознавам всеки ден. Ние се самоопределяме като българи. А отскоро се самоопределяме и като американци. Ох, обърках се. Обичам си България. Обичам си Америка. Може ли да се обичат две страни? Може ли да се обичат две жени? Попитайте жена си и тя ще ви каже, че не може... такава с две жени. Попитайте американската администрация и тя ще ви отговори, че „препоръчва на новите американски граждани да не запазват предишното си гражданство, с оглед избягване на възможни усложнения“. Меко казано, същата позиция, както и на жена ви. Попитайте най-добрия си приятел, който още живее в България, и той ще ви каже: „Абе, Виктор, много си се поамериканчил, бе брато. Я дай да хапнем по едно кюфте и да изпием по една бира в кръчмата във Войнеговци.“ Тактичен ми е той. Ама, ако ми каже какво чувства, ще е съгласен и с жена ми, и с американската администрация.

Идете в някой от българските интернет форуми и се направете на емигрант. Там няма да са тактични и направо ще ви кажат да млъквате и да

не се обаждате по българските въпроси, а да си миете там чиниите в Америка или където и да сте.

***

Та, ние тук пак си оставаме на оня свят. Оня свят е много шарен, както вече споменах. Никога не съм си представял, че ще работя с мюсюлманка от Бангладеш и че това ще бъде най-приятният професионален климат, в който някога съм работил. Сменил съм множество работни места и десетки различни професии. В България съм бил и шофьор на камион, и автомонтъор, и текезесар, и лекар, и хирург, и продавач на сергия, и частен предприемач. В Америка пък опитах кариера като санитар, научен работник, преводач, продавач на риба, администратор и лекар. На всичките тези работи съм работил с най-различни хора, за да стигна най-сетне до лекарската практика на Post Road, където станах партньор на доктор Азра. Тя е от Бангладеш. Точно така. Онази държава, която ни идва на ум, когато сме на път да кажем нещо като „на майната си или на гъза на географията“. Нямах си и идея къде се намира и в началото работих години с Азра, без да имам и най-малка представа за страната и за културата ѝ.

Аз, както всички българи, се отнасям с подозрение към циганите. А Азра, когато я видях за пръв път, ми заприлича на типично нашенско Айше. Само че, за разлика от Айшето, тя не ме гледаше закачливо в очите и не искаше да ми гледа на ръка, а беше навела поглед надолу и само слушаше какво казвам, без да ме прекъсва. Дрехите ѝ също не ме впечатлиха особено или, по-точно, направиха ми впечатление с това, че скриваха всякакви женски прелести, на които ние, християните, сме свикнали да се любуваме. Коса, скрита със забрадка, гърди неизвестни (по дяволите, и досега не съм сигурен моята дългогодишна партньорка в работата има ли си гърди), бедра неясни, стойка гордо изправена, очи черни, коса черна, цвят на кожата тъмен, нокти неизвестни, грим неизвестен, сексапил невероятен. Ето това мога със сигурност да кажа за Азра след пет години работа с нея. От нея научих много неща, без да питам и да ѝ се бъркам.

Както казах, първото впечатление беше – циганка. Никаква еротика, никакво удоволствие от общуването, задръстенячка. Работата обаче беше добра и аз се съгласих да работя с нея, като си обещах да не ѝ обръщам никакво внимание и да не контактувам с нея. Не мразя мюсюлманите, даже харесвам много приказките от "Хиляда и една нощ". Но не общувах с мюсюлмани - по простата причина, че там на всяка крачка сгазвам лука. Това си пролича от първата ни и последна среща като семейства с Азра и мъжа ѝ Мохамед. Те ни поканиха на ресторант, за да отбележим началото

на партньорството. Ресторантът сервираше само риба. Азра ме постави веднага в известност, че нейната религия е най-важното нещо в живота ѝ и тя спазва указанията ѝ строго. Всъщност, затова и ѝ беше необходим партньор мъж, тъй като според мюсюлманските принципи жена не би трябвало да преглежда полови органи или простата на мъж. Та аз бях човекът, който оттук нататък щеше да бърка в задниците на пациентите на практиката ни и да ги проверява за ингвинални хернии или рак на тестисите. Позасмях се вътрешно и си казах: „Какво пък? Има много жени пациентки, които предпочитат гинекологичния преглед да им се прави от жена. Може да се получи сполучлива комбинация.“

Та, на първата ни и последна среща по семейному, моята мила и скромна съпруга по неизвестни за мен причини реши да се държи като светска лъвица - и си поръча цяла бутилка червено вино, пред погледите на шокираната мюсюлманска двойка. Аз се включих яростно в унищожаването на виното, за да отсрамя жената, а и да не вземат да си помислят новите ни познати, че горкият доктор Хинов живее с алкохоличка. Тя, моята съпруга, изобщо не пие и в случая просто последва някакъв импулс. И мисля, че импулсът е бил абсолютно правилен.

Обичайното поведение на мюсюлманина е пасивно-агресивно. С цялото си държане той казва: "Аз съм по-чист, по-благороден, по-правилен от тебе, защото съм мюсюлманин." Тази агресивност, правилно усетена от моята гълъбичка, я превърна за миг в лъвица. Тя става винаги такава, когато някой я критикува. А нейното понятие за "аз" включва не само нейната личност, но и мене, децата, къщата, кучката, папагала, колата и много други неща, които са попаднали в нейната сфера. Това включва и начина ни на живот.

Е, оттогава не сме се срещали семейно. Но нямаше и скарване. Просто нещата си продължиха на професионална основа. А в работата работим с Азра в един офис. Там си оправяме компютърната документация, там са ни книгите и учебниците, там закусваме и обядваме понякога, когато нямаме време. Моето бюро е обърнато към прозореца, а нейното към стената. Имам чувството, че и тук тя иска да остане незабелязана. А аз се наслаждавам на дневната светлина и слънчевите лъчи, които ме огряват през моя прозорец, щракам си на компютъра и изобщо не се обръщам, за да гледам Азра. Че какво да ѝ гледам? Циганка, че и мюсюлманка отгоре му.

Тя ме нарича доктор Хинов, а аз ѝ казвам Азра, макар че нито годините, нито опитът ни са много различни. Това е култура и аз никога не бих я

помолил да смени обръщението, макар че смятам, че е напълно естествено, ако тя ме нарича по име.

Оставих Азра на мира да се развива, както знае, и тя се разтваря за мен всеки ден като неземно красиво цвете от Ориента. А аз само наблюдавам. Никакви усилия от моя страна. Само време и спокойствие е необходимо за мюсюлманката, за да се разтвори в цялата си красота. Не е ли така за всяка жена?

В началото Азра ме питаше за разни медицински казуси и случаи, и аз ѝ отговарях на въпросите, колкото можех. Това ме караше да се чувствам възрастен, опитен, спокоен лекар, който помага на млад колега. Постепенно разбрах, че тази жена знае медицината на пръсти и в малката ѝ „циганска“ главичка има много повече знания за това, което правим, отколкото съм сметнал за нужно да складирам в огромната си славянска кофа. Тя просто има нужда нещата, които знае, да ги чуе, казани с по-нисък мъжки тембър. Култура е това, а не свалка. Не бързайте с изводите.

За пет години работа много неща ни минаха през главите. И нов офис, и нова администрация, и смяна на персонала, което ставаше многократно и беше болезнено за всички, и операции, които ми се наложиха в един много сериозен и отговорен за нарастването на моята практика момент. За пет години видях как Азра защитава позициите си и разбрах, че далеч не е задръстена. Видях как лекува пациентите си и разбрах, че е много по-добър лекар от мене. Тя ми разказа за семейството си и за брака си, и научих, че мюсюлманският начин на живот и уговореният брак са неин личен избор. Азра е израснала в семейство с по-голям социален статут от моето. Бангладеш е малка държава с големината на България, притисната в далеч не майчинската прегръдка на „майка“ Индия, с гръб, опрян в Индийския океан, някъде в горния десен ъгъл на Индийския полуостров. Бащата на Азра е висш държавен администратор, който цял живот е бил превозван от шофьор и е имал слуги да помагат с къщната работа. Тя е средната от три сестри. Всички в рода ѝ са с висше образование и високо платени работи. Родителите ѝ са интелигентни хора, които не ограничават избора на дъщерите си. Те изповядват исляма, но не сляпо и фанатично. Те познават религията си много добре и са способни да отсеят зърното от плевата. Харемите се отхвърлят от тях - независимо, че са позволени от Корана. Отхвърлят се, както на базата на съвременните реалности, така и на базата на самия Коран. В харема на мюсюлманина на всяка жена трябва да се осигури стандартът, на който тя е свикнала в бащината си къща. Харем с Азра може да си позволи вероятно султанът на Бутан, но не и

инженерът Мохамед. Той може да си позволи една Азра. Харемът, мили мои християни, не е домашен публичен дом.

Голямата сестра на Азра се оженила по любов с благословията на родителите си и е много щастлива. Азра има уговорен брак с Мохамед, който е чувствително по-възрастен от нея, и също е много щастлива. Малката дъщеря се разкъсва между желанието да рискува и да намери голямата си любов, за която да се ожени, или да приеме спокойствието на един уговорен брак. Опитва уговорен брак, който след няколко месеца разтрогна, и сега се опитва да намери себе си.

Азра в дома си непрекъснато готви, чисти, грижи се за децата, мъжа си и родителите му, които живеят с тях. Някъде към десет вечерта, когато децата са легнали да спят, тя сядва на компютъра да преглежда лаборатория или оправя медицински картони, и откарва до след полунощ. Става в шест часа, за да приготви закуска и откара децата на училище, и към девет е на работа с мене. Мохамед работи, оправя всички финансови проблеми, взима всички отговорни решения за покупки, ремонти, отпуски, пътувания и тям подобни, уважава и цени Азра. Има ли любов, ще попитате вие? Азра казва, че не се е оженила по любов, казва, че не е изпитвала това чувство, и казва, че е щастлива със семейството и живота си. Колко от наш'те безумно влюбени двойки след десетгодишен брак могат да живеят в съгласие и разбирателство помежду си? Колко от тях имат това уважение и приемане, колко от тях остават партньори? Личен избор е това. Култура и възпитание. И за мен не е моя работа да отварям на Азра очите за каквото и да е било. По-добре да държа моите отворени.

За сексапила на мюсюлманките мога да кажа, че съм възхитен. Възхитен съм от силата на природата, която няма нужда от показване на гърди и бедра, мръсни погледи, еротични и мръснишки приказки и поведение, за да наелектризира мъжкото подсъзнание. Представете си затворена отвсякъде, черна грозна пъпка. Нещо, което сте подминали, крачейки по ливадата на живота, разсейвайки се с пищни рози, скромни незабравки, горди гладиоли и самовлюбени нарциси. Пъпката е някъде там, зад гърба ви. Мислите си, че сте я забравили. Вие може би, подсъзнанието обаче я е сложило в категорията цветя. И един ден, когато не гледате, изведнъж усещате това неизвестно откъде появило се чувство. Чувство, че зад гърба ви има разцъфнала неземно красива ориенталска орхидея от градина на върха на Хималаите, в която е седнал Буда в поза "Лотос", и, гледайки същата тази орхидея, е изпаднал в Нирвана. Обръщате се и успявате да доловите намека за прекрасен цвят, и ви се струва, че чувате в далечината небесна

музика, на фона на затваряща се пред вас черна грозна пъпка. И никога вече няма да я разглеждате като черната и грозна пъпка. Оттук нататък ще се чувствате поласкан и привилегирован, че за момент сте имал късмета да я помиришете, чуете и видите. Как се постига този ефект? Нямам си и на представа. Ориенталска магия може би. Умело подбрани нюанси на синьото и зеленото в облеклото точно днес, уж случайно показан глезен, много лек, почти недоловим парфюм, толкова слаб грим, че като че ли го няма, но поставен на подходящото място, и поглед, който проблясва измежду вечно пуснатите надолу клепки. Гледайте някой индийски филм. Там няма голи гърди, целувки или физически контакт. Но, Боже мой, колко сексапил!

***

Това научих от една загубена душа, която срещам в оня свят. Тук има милиони такива души. Всяка разказва своята си история. А аз слушам и записвам.

Надявам се този разказ да послужи за хубаво въведение към сборника „Разкази от оня свят“.

Приятно четене.

Приказка за Майката на Българите

Майката на българите е жена в разцвета на силите си, според едни, немощна стара баба, според други, и невръстна девойка, според трети. Тя е родена в малко планинско селце, в голям морски град или в древно селище на Дунава, а може би в равното Тракийско поле, кой знае. Едно обаче е сигурно, че тя е Майката на всички българи, където и да се намират те по света. Тя не малко е поживяла на този свят и доста е поизпатила. Това обаче не ѝ пречи да обича всичките си деца все така пламенно и нежно.

Те, нейните деца, са буйнички и непослушни, но нали знаете, колкото по-голям хаймана, толкова повече на Мама на сърцето. Все си има Майка България грижи с децата. То ги някой обиди, то пък те самите започват да се карат и обиждат по-зле от чужди душмани. Много врява вдигат децата й напоследък. На какво ли не се нагледа Майка им? И брат брата убива, и

девойки се предлагат за удоволствие на похотливи чужденци, и завист, и подлост, да ти се обърне душата. Някои от нехранимайковците пък откраднали и продали майчиното си имане за жълти стотинки, а пък майчините си дрехи заменили за цветни безвкусни парцалки от чужбина. Поливали с мръсотия майчиното си име и се предлагали за доведени деца на други майки. Казвали, че по-добре с мащеха, отколкото с такава бедна и дрипава просякиня, която един Big Mac не може да им купи, а все им слага попарка от вчерашен хляб с натрошено сиренце да кусат.

Гледала Майка България, слушала, а сърцето ѝ майчино се пълнело с мъка. Обичала тя децата си и толкоз. Не можела живота да си представи без тях. За тях само живеела. От залъка си късала, за да не ходят те гладни. Самата дрипава ходела, ала на тях все ще изплете по някое пуловерче или чорапи да не студуват. Нищичко си нямала, освен децата. Не мирясвали обаче неблагодарните деца и все повече натъжавали обичната си Майка.

Не издържало сърцето на Майка България от напирещата в него мъка и се пръснало на хиляди малки парченца. Разхвърчали се тези парченца от кървящата ѝ плът по света. Където паднали, след време пониквали чудни цветя. Толкова красиви били те, че чужбинците ахкали от почуда. Не можели да се нарадват на красотата и благоуханията на чудните цветове. Никога по чужбинско не били виждали такова нещо. Долети парченце месо, още кървящо. Падне на земята. Не говори, нищо не разбира. „Боклук някакъв, сигурно няма да го бъде, дано да не е опасно или заразно“ - мислят си чужбинците. То в чужбинните боклуци, колкото щещ, та не могат да ги изхвърлят всичките. Позабравят за парченцето, а след някое време погледнат - то пуснало коренче, листенца му поникнали, на английски срича и все към слънцето гледа. Малко е то, но е донесло на Майка България живеца и упоритостта. Не го закачат, викат си: „Може от тоя боклук културно растение да се получи. Разбира се бая време комай ще му трябва и не ще може да се мери с нашите цветя, отгледани под грижите на модерните технологии и наторявани с най-силните торове.“ Позамотаят се още чужбинците и кога погледнат пак, що да видят - немощното диваче надраснало най-красивите и големи техни цветове, издигнало здраво стебло (сега и да поискаш, не мож' го откъсна), а на края на стеблото пъпка напъпила. „Брей, я го виж какво беше, а пък сега напъпило и готово да цъфне“ - казват си. А като се разпукне пъпката, онемееят от учудване пред красотата на цвета. Прекрасен е този цвят! В центъра му плод завързва. Той прилича на малко червено сърчице. Това сърчице тупа с ритъма на милионите български сърца по света.

Свива се от болка по всеки споминал се в България близък, радостно тупти, когато ново бебе изплаче у дома. За бебенцето веднага се стъкмява пратка с подаръци. Изпраща се, независимо, че това струва три пъти повече от самите подаръци, които между другото ги има и в България. Радва се сърцето на всяка нелегално пренесена бутилка ракия или щафета луканка. Всеки прослушва народна музика, а вестниците български се четат от кора до кора. Няма българска къща без мартеници за първи март или без кокичета, насадени в градинката...

Мексиканецът

Мотаехме ме се по международния терминал на летище O'Hare в Чикаго и чакахме да кацне самолетът, с който тъщата пристигаше от България, за да я посрещнем. Много пъти вече бяхме идвали в Чикаго да посрещаме българи, но все още изпитвахме страх и несигурност. Вратите на този град са летището и магистралите. Пет огромни автостради, всяка от които може спокойно да приюти нашата магистрала „Тракия“ на банкета си, навлизат в Чикаго от пет различни страни. Те се преплитат една с друга като огромни черни змии, оплитат в железобетонните си прегръдки центъра на града и летището, и някъде далеч, далеч изпълзват на воля от този чудовищно голям човешки мравуняк. Магистралите и летището никога не спят. Непрекъснатото брауново движение на коли и самолети никога не спира. Може малко да се позабави, поради катастрофирани коли или лошо време, но никога не спира. Коли, коли, коли - само тях виждаш наоколо, когато караш по магистралата. Теоретично, в колите би трябвало да има хора. Тях обаче не виждаш. Имаш чувството, че си единственият човек тук, попаднал по погрешка в това царство на колите. И ако се изгубиш или попаднеш в беда, ще трябва да разчиташ на тези бездушни механизми за помощ.

Затова пък на летището хората са в изобилие. Огромна, непрекъснато движеща се тълпа. Та това е целият свят, събран на едно място. Мексиканци, негри, индуси, китайци, поляци, руснаци, филипинци, японци и множество други, говорещи на най-невероятната смесица на езици, която

може да си представите. Усещаш се като човек в двореца на Джаба Хътянина от „Междувездни войни“. Самотен българин в този хаос от нации и народности.

Както ви разказвах, се бяхме опрели на парапета пред международния терминал на O'Hare International Airport, и, докато чакахме, наблюдавахме приливите, отливите и теченията на това човешко море наоколо. Изведнъж един мъж привлече вниманието ми. Беше около 30-годишен, слаб, не много висок, мургав, с черна коса, поради което го определихме с жена ми като мексиканец. Той излезе бавно от терминала и, поклащайки се неуверено, тръгна по шосето между колите, гледайки напред с празен поглед.

- Къде е тръгнал този пиян нещастник? - казах на жена ми.

Тук няма тротоари и пешеходци. Само безкрайни и бездушни магистрали и също толкова бездушни автомобили, които се носят с шеметна скорост. Той, най-вероятно, ще бъде прегазен. Горкият, сигурно е мръднал от психическата травма, дошъл от някое мексиканско село тук, в центъра на този огромен Мегалополис. Докато си мислехме, че трябва да направим нещо, един друг мъж изтича след пияния, прегърна го и го поведе обратно към терминала.

- Къде си тръгнал бе, Мите, ще те блъсне някоя кола, бе човек - дочухме чиста българска реч, когато двамата мъже минаваха покрай нас.

Act of God

Извинявам се за латинското заглавие, но тази история ми беше разказана от мой приятел американец на име Грег, и той държи на именно това заглавие. Грег е израсъл в щата Кентъки. Населението на щата е предимно от твърдокаменни баптисти, живеещи в малки раздалечени градчета, разположени в китните Smoky Mountains (Апалачите). Там яко се пие долнопробно уиски, пушат се лули, карат се камионетки и се ходи на лов. Езикът там по идея е английски, но аз знам за един кентъкиец, който трябваше да си напусне работата в пицария, в щата Индиана, тъй като клиентите не можеха да разберат диалекта, на който той говореше.

Побийването на жени, кръвно-родствените бракове и употребата на най-различни наркотици съвсем не е необичайно явление за този щат. Веднъж ми казаха една кентъкийска шега: "Какво можеш да кажеш на жена с две насинени очи? Нищо. Вече си й го казал два пъти!" И при все това, вярата в Господ е толкова силна у кентъкиецата, че като нищо може да счупи ченето на някой заблуден интелегент в кръчмата, за най-малкото съмнение в истинността на Божието слово.

Act of God е израз, който се употребява най-често от застрахователните компании, за да опишат непредвидими и изключително редки явления, за които компанията не носи отговорност. С една дума, "Божа работа", макар че в този случай става дума за някакво негативно събитие.

И така, моят приятел Грег, подгрял от няколко ракии, ми разказва:

- В малкото планинско градче, където съм роден, всеки познава всекиго и повечето хора са роднини един с друг, макар и много от тях да не се досещат за роднинските си връзки. Една есенна вечер трима от моите братовчеди седят в гората в една колиба, лично издигната от тях от лесно възпламеняеми асфалтови плоскости, и се готвят за утрешния лов. Самоделната печка бумти яко, напалена в центъра на бараката. Тримата ми братовчеди пълнят патрони с барут, който е изсипан на земята между тях, пият муншайн¹ от грамадни чаши и за разнообразие си попушват цигарки с марихуана. Цигарите са също собствено производство, а марихуаната е от най-евтината, домашна реколта, изсушена набързо с клечките и семките. Трябва да ти кажа, че когато такава цигара догори до място със семки, те започват да пукат и пръскат искри, досущ като бенгалски огън...

И така, тримата братовчеди в тази приятна задушевна обстановка се готвят за утрешния лов и водят необременителен, лек разговор. Дяволът обаче, този враг на човешкия род, явно се е намирал някъде наблизо, защото без всякакъв особен повод единият от братовчедите споменава сестрата на другия, съчетавайки името и с „невинния“ епитет "курва". И не, че определението не е вярно. Ако другият си бе помислил, сигурно би се съгласил със забележката. Но в ситуация като тази истинският мъж не мисли. Той действа. Докато запратената от него чаша със 70-градусов алкохол се носи из въздуха, разливайки съдържанието си наоколо, една от цигарите започва да пръска искри...

Взривът бил толкова силен, че повдигнал колибата и я изтърколил надолу по хълма, заедно с тримата глупаци вътре. Като по чудо и тримата се отървали с незначителни охлузвания и изгаряния. На следващия ден

местният вестник описва случката, като я нарича "Act of God", и благодари на Бога, че тримата невинни младежи са останали живи и здрави.

Емигрант

Когато заминавах, брат ми ми каза: „Абе, Америка е малко като оня свят. Който е заминал, не се е върнал обратно." Това запомних. Имаше и един друг човек. Той не ми беше брат. Но това, което ми каза, също не забравих през всичките емигрантски прекеждия. „Знам - рече ми - че всеки те съветва да заминеш и да не се обръщаш назад. Но аз ще ти кажа - решиш ли да се върнеш, хич да не ти пука какво ще кажат хората. Който си мисли, че не си се справил, да ходи той да опита. Ако не ти харесва, не му мисли много и се върни..."

Десет години по-късно все същите мисли. Да стоя или да се върна? "Къде ще се връщаме? - сърди се жената. - Аз тук второ висше завърших, работа имам. В България наемат на работа само фолк певици по 18-20 годишни, след пластична операция на гърдите. А и ти къде ще докараш този доход в България? Децата ни са момичета на 12-14 години. Опасно е да ги караме да живеят в онази разюздана бандитска действителност." И майка ми плаче, че не съм при тях, ама си крие сълзите пред мен и ми нарежда: "Стойте си в Щатите. И къща си имате и работа, а пък и доходите ви са достатъчни да си идвате на почивка в България."

На почивка в България е хубаво. Ресторанти, Хотели, всички роднини и приятели се събират да те посрещнат. Нямаш време от срещи, разговори и партита. Нямаш време да се огледаш. Да поговориш за истинските неща. Да чуеш какво им тежи на хората и как живеят. Да споделиш на теб какво ти е. Емигрантът в България бързо научава, че не е добре да се оплаква. Веднага те режат: „Ти пък какво искаш? Правиш куп пари, имаш къща, кола, пътуваш си по света." Или пък си мислят: „Този некадърник и там не може да се оправи. Аз да бях на негово място..." И мислите им се изписват на лицата. Питаш ли за работа, направо ти се скарват като на малко дете: „Каква работа бе, джанъм? Ние тук едвам си припечелваме хляба. Я си гледай Америката.“

Най-популярни са приказките тип "сапунена опера". Да, има малко зор, малко трудности, но най-накрая българинът-емигрант преодолява всичко и им скрива топката на тъпите американци. Оттам нататък живот в разкош от български тип. Спортни коли, цицорести мацки, екзотични пътувания. Най-важното е да съобщаваш кое за колко си го купил. Това дава възможност на слушащия да каже утре на жена си: „Тоя американец плаща луди пари за глупости, пък ми се заоплаквал. Аз да бях на него..."

За българите - американец, за американците - емигрант. Оставаш си човек от самолета над Атлантическия океан. Нито си тук, нито си там. Четеш разкази на нови български писатели. Като бисери в калта. Истински, изстрадани. За реалната България, за обикновените хора. Разбираш колко се е променило всичко. Няма я твоята България, емигрантче. Зачиташ се в американски писатели. Безкрайно интелигентни, начетени, чужди. Разбираш ги с мозъка, но не и със сърцето. Интелектуално удоволствие, но на сърцето му е нужен Чудомир.

Никога в България не съм харесвал хорото. Не го разбирах. Тук само го усетих истински. Не да го водиш. Да го играеш е истинското удоволствие. Без да знаеш и без да си учил. Виждал съм как чужденци се хващат на българско хоро. И да знаят стъпките, можеш веднага да кажеш, че не са българи. Обичам този момент в хорото, когато то става едно цяло. Едно голямо припкащо и тропашо, толкова Българско Хоро, в което няма аз и ти, той и тя. Няма тази или онази група, и кой какво казал за другия, и онзи как го погледнал, и какво му отвърнал. Изчезват разликите в образованието, доходите, социалното положение. Сега разбирам защо на чорбаджийските щерки майките им забранявали да се хващат на хората. Да си подчертавали положението.

В България се стремях да съм различен. Тук искам да съм част от нещо. Па макар и един от хората, останали в самолета...

Америка

Америка - дебелакът с пура в устата и цилиндър на главата.

Америка - Съърс Тауър.

Америка - мафиотът с италиански акцент, мека шапка и автомат „Томпсън“, окачен на врата.

Америка - Брат Пит и Бритни Спийърс.

Америка - брадатият дебел рокер, яхнал „Харлей“ с развяваща се по вятъра брада и бандана на главата.

Америка - черният рападжия в огромен „Шевролет“ с позлатени джанти, целият потреперващ от бумтенето на свърхмощната уредба.

Америка - редникът с протъркани дънки и карирана риза, подкарал пикап. Радиото свири кънтри.

Америка - просякът на изхода от магистралата. Ветеран от Ирак?

Америка - голямата дебела негърка „Биг Мама“, строяваща и наказваща всичко живо около нея, която огромните мускулести негри гледат със страхопочитание.

Америка - русата бяла жена със самочувствие, което те кара да искаш да ѝ завъртиш един шамар, още преди да ти е проговорила и без нищо да ти е направила.

Америка - мексиканецът, работещ на покрива на новостроящата се къща.

Америка - доцентът от Московския университет, който ти е докарал пицата и чака бакшиш.

Америка - жената, с която току-що си се запознал в бара и която те проверява по лаптопа си дали наистина си този, за когото се представяш, преди да ти даде телефона си.

Америка - църквата, която е нещо средно между театър, детска градина и училище.

Америка - ходенето е най-рядко ползваният начин за транспорт. Когато българите ходят, американците карат. Когато българите карат, американците летят. Когато българите летят, американците се возят на космическа совалка срещу заплащане.

Америка - съседът ми си сглобява атомна бомба в гаража. Какво да правиш? Хоби.

Америка - съседът ми е много готин човек. Изобщо не го познавам.

Америка - клошарят има 101 плана как да стане милионер.

Америка - милионерът има 101 плана как да стане милиардер.

Америка - милиардерът има 101 плана как да вземе последния долар на клошаря. Прави го за негово добро, разбира се, за да се научи клошарят на бизнес.

Америка - един пък тука живее само на слънчева енергия, защото го е срам да ползва нафта, за която се пролива кръв. Какъв глупак.

Америка - амишът кара конска каруца, не ползва ток, продава зеленчуци и саморъчно направени дървени мебели, и си мечтае да си купи спортна кола последен модел. Разбира се, тайно от жена си...

Америка – „Докторе, не е ли добре синът ми да си пийне на партито няколко болкоуспокояващи наркотични хапчета, предписани от вас, вместо да се налива с алкохол? Та нали не е хубаво да се кара пиян.“

Америка – „Докторе, много съм уморен и депресиран. Работя три работи, за да плащам сметките. Жена ми и приятелят ѝ вдигат много шум през нощта, докато правят секс в съседната стая. Децата не могат да спят, след това са невнимателни в училище и носят слаби бележки. Може ли да дадете нещо за сън на децата през нощта и хапче да се концентрират по-добре през деня? За мене пък бих ви помолил за стимулиращо хапче, за да мога да почна четвърта работа. Нощна смяна. Много ни порасна сметката за тока...“

Америка - просия под форма на благотворителност, просия под форма на религия, просия под форма на здравеопазване, просия под форма на обучение, просия под форма на държава.

Америка - кафето с цигара се пие, докато шофираш. По същото време си приказваш с приятел по мобифона и отговаряш на имейл по лаптопа.

Америка - с най-добрия си приятел си сядал на по бира за последен път преди две години. Кой може да издържи такъв натоварен социален живот?

Америка - тук може да правиш всичко, което искаш. А аз всъщност искам някой да ми каже какво да правя...

Ръце

Бяхме на боулинг с най-добрия ми приятел в Америка и неговото момиче. Бяха се запознали преди четири месеца. Той - в процес на развод след дълги години на опити да спаси брака си; тя - след мъчителна раздяла с човек, с когото е прекарала години от живота си. Влюбиха се един в друг от първата си среща. Любовта им, силна и зряла, страдаше от липса на тази първа чистота, присъща на любовта между двама млади, почти деца, които нямат минало, а само бъдеще. Те и двамата имаха минало, и то хвърляше мрачната си сянка върху светлинката, която се зараждаше в сърцата им. Бившата и бившият тежаха като воденични камъни, и им пречеха да разтворят крила и да полетят безгрижно в небето. В крайна сметка и двамата бяха поживели, видели и две, и двеста, и не се лъжеха лесно. Бяха платили цената, която всички плащаме за детската си наивност. И може би бяха платили повече от другите...

С нас на боулинга бяха моята дъщеря и дъщерята на моя приятел. Дъщеря му и приятелката му се срещнаха за пръв път предишния ден и напрежението от първата среща вече беше поспаднало. Докато този, на когото му беше ред да играе, засилваше топката, другите седяха на масичката наблизко, окуражаваха го или се шегуваха и бърбеха за различни неща. Двете 13-годишни момичета често си шушукаха и смееха помежду си.

Ние говорехме общи приказки и гледахме хората наоколо.

Погледът ми се плъзгаше спокойно от един човек на друг. Изведнъж забелязах ръцете на приятеля ми и любимата му. Нейната ръка нежно докосваше неговата и той едва забележимо галеше дългите ѝ пръсти.

Само части от секундата по-дълго от нормалното се задържа погледа ми на тази гледка и магията свърши. Тя дръпна ръката си.

Аз се почувствах неудобно. Все едно съм ги заварил да правят секс, като съм влязъл неочаквано в стаята. Преместих си погледа, заговорих за друго. Пред очите си обаче продължавах да виждам чудесната картина на две ръце в идеална хармония. Две ръце - женска и мъжка. Едната – изящна, с дълги потрепващи пръсти. И другата - по-едра и грубовата, спокойна и стабилна. Нежната и женствена длан търсеца и намираща защита и успокоение в допира със силната мъжка десница. Заедно с неудобството, едно по-силно чувство се зароди и растеше в мене. Почувствах се щастлив,

загдето имах късмета да зърна за част от секундата лицето на любовта. Тяхната истинска и чиста любов, която криеха от самите себе си...

Кокошарник

Спомням си, когато за пръв път чух как българин запя с неподправен ентузиазъм „Мила моя Родино“. Многократно го бяхме пели по студентски и ученически бригади, в казармата и по манифестации. Без сърце и душа. Както се казва, „отбий номер“. Като ни карат, пеем. Този първи път, когато чух националния ни химн, изпят от сърце, се връщах от Хелзинки през Русия с влак. Един младеж, предполагам български студент в Русия, го запя, докато влакът минаваше над Дунав, и ние, другите, запяхме с него. Дотогава си мислех, че българите не обичаме страната си. Затова този спонтанен изблик на патриотизъм ми направи такова впечатление.

Спомням си как усетих огромно облекчение. Все едно, че камък ми падна от сърцето, когато видях водите на Дунав и българското знаме да се вее над граничния пост. Винаги има едно чувство на напрежение, което се появява, когато си извън Родината. Колкото и дълго да си живял в чужбина, тя си остава точно това. Чужбина. Никога не си сигурен какво точно да очакваш. То и у дома си е така, но каквото и да стане, си е нашенска работа. Близко е тя до сърцата ни и, колкото и да се възмущаваме, накрая целият яд се излива в едно: „Пфу... българска му работа. Нaley по една ракия да се чукнем.“ И покрай яда една лека усмивчица се усеща дълбоко в душата. Българска работа, нашенска простотия, ама най-невероятната и по-простотия от простотиите на другите нации. Такава простотия, че само ние, българите, можем да си я разберем и оценим.

Най-много пъти съм се връщал в България със самолет. Обикновено е около 20 часа път и се сменят два или три полета. Последния полет се хваща някъде в Европа. Прага, Варшава, Париж, Рим или Мюнхен. Онзи път се връщахме от Мюнхен. Тъкмо бяха пуснали след дълги разправии и политически игри новия терминал на Летище София. Бяхме нетърпеливи да кацнем на чисто новата солидна бетонна писта и да прегърнем нашите роднини и приятели, които ни чакаха на земята. След множество часове във въздуха като пътник и няколко като ученик пилот, мога да ви кажа, че според мене Летище София е трудно летище за кацане. Обградено от

планински вериги, обуславящи честа промяна на времето и вятъра, както и поява на мъгли, летището изисква майсторство от пилотите и търпение от пътниците. Пилотът трябва да снижи самолета за броени минути от височина 10 000 метра до 1000 метра за заход за кацане, като внимава за височината на околните планини и вечно променящите се въздушни потоци, да направи почти 180 градуса вираж над Панчарево и магистрала „Хемус“, да угаси скоростта си над Враждебна и да докосне с колелата на 60-тонната машина бетона на пистата с такава точност и нежност, че и майка, бугаща количка със заспалото си бебе, да му завиди. Качеството на бетона на пистата тук е от голямо значение. При най-малката дупка или дефект, бетонът може да поддаде под колелата на машината и „Боинг“-ът ще завърши пътуването си във формата на огнено кълбо, носещо по пистата 130 овъглени трупа.

Германският пилот беше на ниво, а и „Боинг 737“ си е сериозно возило. Кацнахме благополучно и след двайсетина минути време за митнически разправи бяхме в прегръдките на родители, роднини и приятели. Семейството на най-добрия ми дългогодишен и изпитан приятел никога на пропуска да дойде да ни посрещне в пълен състав. Той, жената и двете им момчета, вече далеч надминали това, което по наше време разбирахме под среден мъжки ръст. Не се бяхме виждали от години и при първа възможност, която беше на другия ден сутринта, им отидохме на гости в тяхната къща в квартал „Бенковски“ в столицата.

Моят приятел, като истински българин, е безкрайно горд от своята къща с камина и дървен под, ливада с райграс на двора и различните пристройки, необходими при такъв тип жилище. Изненадите за това ни идване бяха две. Площадка и кош, за да могат децата да играят на баскетбол, и чисто нов кокошарник за декоративни кокошки, наречени още джинки. Приятелят ми е много горд с постиженията на момчетата си на баскетболното поприще - и с право. И двамата играят на много високо ниво, а големият е в националния отбор за юноши. Домашните любимци са отдавнашно хоби на приятеля ми. Той развъжда, за ужас на жена си, декоративни кокошки, гълъби, пуйки и държи поне по две кучета. Семействата ни се познават от студентските ни години и това са най-изпитаните и верни приятели, които имаме.

- Брато - каза ми той. - Ако знаеш колко зор видях да намеря качествен баскетболен кош! Добре, че сме близки приятели с треньора на националния по баскет, та ми го уреди. Виж само тези греди. Страхотно качество, нали? Като лекар на квартала имам познати къде ли не.

- Добра настилка - казах му аз, имайки предвид бетоновата покривка на площадката и на кокошарника. - Надявам се да са ти я наливали кадърни майстори, за да не се напука.

- Този бетон няма да поддаде - усмихна се той. - Уредиха ми го по втория начин от бетона за новата писта на летището. (?!?) Не знам колко бетон е отишъл в пистата, но тук половината „Бенковски“ си бетонира кокошарниците и свинарниците с него. (?!!!)

Ченето ми увисна до гърдите. Очите ми се изцъклиха. Пред мисления си поглед виждах картината на 60-тонен „Боинг“, кацащ на новия терминал на летището, на писта, направена всъщност от бетон за кокошарници. И аз с цялото си семейство в самолета.

- Брато - избълвах аз, когато успях да върна ченето си на нормалното му анатомично място. - Аз кацам на тази писта с жена си и децата си. Какво правите тука бе, хора?

Погледнах наоколо и видях смеещите се лица на моите български приятели. Смееха се високо и от сърце. Както се смеем само ние, българите, и само на себе си.

- Нали си тук бе, брато. Жив и здрав - каза приятелят ми. - Я ела да се почерпим и да видим дали не си се отучил да пиеш в тая твоя Америка.

Тогава се засмях и аз. Високо и от сърце. Както не се бях смял от поне две години, от предишното ми идване у дома.

„Добре дошъл в къщи, Виктор!“ - казах на себе си и се упътих към отрупаната маса.

Въздух под налягане

„Какво ли ще е времето днес?“ - помислих си в просъница.

Беше ранна съботна сутрин. Всъщност си беше 6 и половина сутринта и аз се зачудих защо се получава така, че когато трябва да ставаш рано, хич не ти се става, а когато имаш време да спиш - скачаш с петлите. „Сигурно ме

тресе депресия или нещо от сорта - си казах. - Или пък така се остарява, като престанеш да спиш до обяд в събота.”

Пука ми. Може да съм на 42, но съм все още жив и най-важното е, че мога да се наслажда на живота по начин, по който само на 42-годишните мъже им е дадено. Ето днес например ще летя.

Когато бях на 14, исках да ставам летец. Космонавт в перспектива. Типична мечта за младеж от времето на соцреализма. Аз си имах и приятел, чийто баща беше летец. И двамата искахме да летим. Той не се съмняваше, че ще тръгне по стъпките на баща си, ще лети с БГА „Балкан“ по света и ще прави много пари в зелено, за да имат децата му най-последния модел видеомагнетофон.

Но не беше само това. Той искаше да лети, защото беше заразен като мен. Заразен от птиците, които се реят свободно в небето; заразен от гледката на Щастливеца, която те подканва да разпериш крила и да литнеш в простора. Заразен от белите самолети в синьото небе. Има ли нещо по-прекрасно от бял самолет на фона на синьо, безоблачно небе? Извинете ме, дами, но тази картина дава крила на душата ми. Защото още като малко дете аз се заразах някак си неусетно от стремежа да летя. Бяхме двама такива - заразени. Аз и Пендо, моят приятел. Гледайки стегнатото му атлетично тяло, премятанията му на лоста за гимнастика, чисто момчешкия му хъс, аз тайно му завиждах. Мислех си как му е осигурено приемането в Горна Митрополия, от там - кариерата на военен пилот и, впоследствие - и тази в БГА. Най-вече сигурно е, че той ще лети. Кой ще ме вземе мене - дебеличкия, едвам научил се да се набира на лоста, не направил и едно коремно? Мене, дете на всяка футболна игра ме слагаха на вратата, а аз и там не показвах чудеса от ловкост.

Аз продължавах да правя модели на самолети и да мечтая. То е заради едно друго мое качество. Никога не се отказвам. Колкото по-безнадеждно, толкова по-желано и важно. Просто защото аз никога не се отказвам.

Та, ние пораснахме. На Пендо му намериха някакъв проблем с бъбрека, който използваша за повод да не го приемат във военното училище. Аз даже не се и опитах да кандидатствам. Тогава вече ми беше пределно ясно, че ще се оправям в живота с помощта на мозъка си, а не с физическите си умения. Пендо отиде в МЕИ-то и, представете си, там се изучи за летец. Стана летец в гражданската авиация.

А мене техниката никога не ме е влечала. Аз просто се заразах от белите самолети в синьото небе. Не исках да ги поправам, не исках да знам как

работят машините им, не исках да им правя дисекция. Просто исках да ме понесат в синия безкрай.

За пръв път се качих на самолет на 24-годишна възраст. Като пътник, разбира се. Дланите ми се бяха изпотили, сърцето ми тупкаше лудо. Страхувах се, че няма да понеса всичките лупинги и претоварвания. Всъщност, първият ми полет беше разочароващ. Усещаш се като в автобус, само дето се навеждаш на завоите повече и непрекъснато се страхуваш от това да не стане нещо и да паднеш от тази голяма височина. Казах си: „Летенето не е за мене“. Беше като разочарование от жена, която си боготворял отдалеч и не си смеел да заговориш, и след време си я видял като креслива, дебела тетка, влачеща две сополиви хлапета със себе си и караща се със съпруга си на пазара за цената и качеството на доматиите.

По-късно, когато заминах за Америка, се наложи да летя като пътник доста често. И страхът започна да ме обсебва все повече. Страхът от излитане, страхът от кацане, страхът от турбуленциите. Безпокоях се, когато летях със семейството си; безпокоях се, когато летях сам или когато те летяха без мене. Не исках самолетите да объркат така добре подредения ми живот с някаква гайка, която ще се развие в най-неподходящия момент. Тази гайка си я представях много ясно. Една от милионите такива и затова може лесно да бъде пропусната и непроверена, когато правят проверките. Но от нея зависеше моя живот и тоя на семейството ми... Потисках умело външната изява на тези страхове. Но мразех да летя, а се налагаше. Все повече се налагаше.

Дойде обаче моментът, в който започнах да разбирам, че с прекален контрол съм убил вкуса от живота. Той беше станал толкова спокоен и оразмерен, че не доставяше вече никакво удоволствие. Нищо вече не можеше да се случи. Бях готов на всичко. Всичко беше гарантирано и проверено по няколко пъти. Всички гайки бяха здраво затегнати.

Аз бях построил собствения си ковчег.

Започнах да се задушавам.

Първата глътка чист въздух дойде от колелото. Да караш и да чувстваш вятъра в лицето си. Опитайте. Ако това не ви даде глътка въздух, то какво тогава би могло? После дойде моторът. Като младеж карах един и след това го продадох, защото не пасваше на статута ми на семеен мъж. Сега си купих мотор - мечта. Лъскаво черно чудо от метал и кожа. Хромираните детайли ослепително блестят и се открояват на фона на благородния черен

цвят. А когато хвъркне със 120 км в час, усещаш въздуха с цялото си тяло. Плътен и реален. Ставаш част от него. Почти летиш... Почти.

И ето, веднъж просто завих към локалното летище. Седем години всеки ден минавах покрай него на път за работа. Всеки ден поглеждах плаката „Realize a dream. Learn to fly.” на оградата. И един ден просто завих натам. Най-обикновен ден. Спомням си, обаче, че беше слънчев. И небето беше синьо. И белите самолети ме зовяха особено силно този ден. Влязох в постройката. Една жена работеше на компютър зад един щанд, а на него се беше облегал дебеличък, към 27-годишен мъж, и нещо й говореше. Аз попитах:

- Извинете, тука ли обучавате пилоти?

- Да - отговори мъжът. - Защо?

- А какво е необходимо, за да почне човек да се учи?

- Ами, имате ли шофьорска книжка? - запита той.

- Да - отговорих.

- Ами хайде да летим - каза той.

Аз го погледнах, чудех се дали не се шегува. Беше сериозен.

- Хайде! - казах.

И този ден беше първият ми полет със Сет, моя инструктор. Когато издигна самолетчето на безопасна височина, той каза:

- Е, сега ти караш.

Аз хванах управлението, опитах няколко малки завоя, усетих, че летя. Аз летя. Не някой друг ме вози, а АЗ летя. Разбирате ли? Аз и самолетът за момент станахме едно. Той правеше това, което аз го карах. Почувствах обич към тази чудесна машина, която ми даваше крилата си. Почувствах уважение към нея. Оттогава смело мога да кажа, че самолетът ме е научил за въздуха и летенето също толкова много, колкото и инструкторите, с които съм летял.

И ето, днес ще летя за пореден път. Вече имам 17 часа зад гърба си. Излитам, изкачвам се, снижавам се, завивам самостоятелно. От кацането правя 95% сам и 5% ми помага инструкторът. От 5-6 часа насам работя над кацането. Правя по 10-12 кацания за учебен час. И днес денят ще бъде слънчев и небето синьо, и ще летя пак с моя приятел - самолета, и моя приятел - инструктора.

Винаги идвам 15 минути преди часа. Просто защото нямам търпение. И животът е толкова сладък в очакването на момента, когато самолетчето ще набере скорост по пистата и с едно леко дръпване на шурвала ще отлепи предното колело от земята, а само след секунда ще престана да чувам и шума от основните колела. Тогава ще погледна отстрани, ще видя как земята се отдалечава и ще разбера, че съм станал вече част от въздуха...

Аз и моят приятел самолетът вече летим. И трябва да продължаваме да летим. Не защото ни е страх да не паднем, а защото ние, въздушните животни, можем само това. Да летим. С въздуха. Да се носим с вятъра. Да летим високо и бързо. Това искаме. Когато ни се налага да летим ниско, внимаваме много. Не вярваме на земята. Там има други закони. Тя е твърда и непредсказуема. Предпочитаме си въздуха. Когато се налага да се приземим, гледаме да го направим съвсем лекичко. Както човек, който влиза в студена вода. Лекичко опипва водата с пръстче, след това внимателно пристъпва, опипвайки с крак за камъни и стъкла. Така и ние се приближаваме към земята - отдалече. С респект към нейната опасна твърдост. Държим се здраво за въздуха. Непрекъснато внимаваме да не се изпуснем. Земята не прощава на невнимателните. Колкото повече се приближаваме, толкова повече не искаме да кацаме. Играем си игра. Хайде само малко. Само голямото пръстче. Още малко по-близо. Ето там има толкова приветлива равна писта за кацане. Това си е нашето летище. Всички ни познават там. Хайде сега да им покажем как можем да застанем срещу пистата. Виж там долу - то ни намига с лампички и ни кани. Показва ни дали сме на правилна височина. Показва ни откъде духа вятърът.

Смешно летище. Ние знаем откъде духа той. Ние сме във вятъра. Ние сме вятъра. Ето, вече сме над пистата. Тя се плъзга под нас. Нееее. Не искаме да кацаме. Искаме още малко в небето. Още мъничкоооо. Дърпам шурвала към себе си, колкото мога, но не съм му дал сила с двигателя. Моят приятел поглежда към небето, в което и двамата искаме да летим толкова много. И след секунда се чува едно "скръц". Колелата леко докосват пистата. И ето - ние се търкаляме по нея.

Инструкторът ме поглежда и казва:

- Не знам какво направи сега, но го прави всеки път. Това кацане ти беше като по учебник. Затвърди го и ще те пускам вече сам.

Сам ли? Смешен инструктор. Как мога да съм сам с моя приятел, който ми дава крилата си?!

Американски баби

Най-обичам Чикаго рано сутрин. Огромният мегаполис, който никога не спи, ме потиска вечер с невъобразимите си задръствания. Не се чувствам съвсем на мястото си в бляскавите нощни клубове и скъпите ресторанти. Някак си бездушни ми се струват тези места. По това време повече ме привличат малките български, италиански, гръцки или полски кръчми. В тях усещаш присъствието на големи емигрантски диаспори. Толкова мощни, че могат да изместят американската култура и дух, и да наложат себе си в средата на един от най-американските градове на хиляди километри от страната - майка. Обичам вечер да попивам българския дух в някое ресторантче, сръбвайки „Сливенска перла“, хапвайки печен суджук, салатата „Снежанка“ и люти чушлета, сред звуците на нашенска реч, премесена с чалгата от телевизора, да усещам миризмите на тютюн и български манджи. А неделя сутрин в Чикаго харесвам да ставам рано. Видът на града се променя. Необичайно е спокойствието и полупразните улици. Чикагци са частично още по леглата си или на църква за сутрешните служби. Приятно е по това време да се закуси в някое кафене. Така се озовах веднъж в „Panera Bread“. Има такава верига от закусвални. Продават най-вече американски гевреци, наречени „bagels“, които може да ти препекат. Имат десетки видове най-различни гевреци и също толкова видове сирене крема, за да си ги намажеш. Продават сладкиши, сокове и разбира се кафе, а на обяд можеш да получиш супа, сандвич и салатата.

Бях си седнал на масата и, лениво отпивайки от кафето, наблюдавах хората около себе си. Млада, руса жена, седнала до камината, пишеше sms-и по мобилния си телефон. Зачудих се за момент защо си пие кафето сама. Бабата на съседната маса не пишеше на никого. Пийваше си от кафето и четеше сутрешния вестник. Представих си как е дошла тука, просто за да бъде сред хора. Зачудих се дали има някъде семейство, деца. Може би те са в други щати и ѝ се обаждат от време на време. Сигурно идват да я видят по Thanksgivingⁱⁱ или 4-ти юли.

- Харесва ми колата ти - чух някой да казва зад мене с дрезгав глас. Обърнах се и видях един стар американец, който говореше на жена, приблизително на неговата възраст, седнала сама на масата зад мене.

Обърнал се бях точно навреме, за да доловя доволната усмивка, пробягала по лицето на жената. И тази усмивка нямаше нищо общо с автомобила ѝ. За американците похвалата на колата е най-вече интерес, изразен към собственика. Зад мене се очертаваше лек, неангажиращ флирт.

- Аз карах Кадилак преди - каза жената усмихнато. - От онези големи Кадилаци. Мъжът ми го купи още, когато беше жив. Обичам големите коли.

- Да - съгласи се старецът. - И аз харесвам големите Кадилаци. Много са удобни и имат страхотно мощни двигатели. Но сега виждам, че си се обзавела с Тойота.

- Вярно - смути се жената. - Никога нямаше да си купя Тойота, ако не беше тази цена на бензина. Пък и програмата на Обама „Cash for Clunkers“^{ciii}. Сетих се за програмата, по която се дават парични помощи на хората, които искат да сменят старите си автомобили с по-големи двигатели и да си купят по-икономични коли. Практически се получи смяна на старите големи американски автомобили за малки японски икономични колички. И това е спонсорирано от американската държава.

- Кадилакът беше страхотен автомобил - продължи жената. - Напомняше ми за мъжа ми. Когато карах Кадилака си, се чувствах царица на пътя. Мощен, голям автомобил. Комфорт и респект. Това е Кадилак за мене.

- Е - каза тя малко по-късно. - Предполагам, че Кадилакът е автомобил за богат човек. Който може да си позволи Кадилак, не се страхува от цената на бензина, нали?

- Така е, миличка - обади се още една баба от съседната маса. - Синът ми си дойде наскоро от Ирак. Дадох му да покара моя Бюик. Гледам, бензинът не му свършва толкова бързо, както когато го карам аз. Питам сина си защо става така, а той се смее и ми вика: „Ама като не си махаш крака от педала за газта, така ще е. Ще караш кротко.“ А къде е, питам, кефа от карането, ако не натиснеш педала докрай, та да изръмжи оня ми ти Бюик, и всичките тези смешни малки колички, дето са се навъдили в последно време, да ти дишат прахта?

И тримата старци избухнаха в смях. А аз си представих дядото и двете баби преди 40 години. Лудият седми десетък на миналия век, както го наричат тука. Америка е на гребена на вълната. Американският бизнес е най-печелившият, американските технологии - най-прогресивните, стандартът на живот - най-богатият. Младежите се състезават с мощните си лъскави возила по широките пътища на огромната страна. Големият

американски автомобил е не само символ на сила и комфорт. Той е символ на Америка. Той е Америка.

Тези хора са били диви, горди и непокорни, като мустангите обикаляли прериите на Запада. Опълчвали са се срещу собственото си правителство, когато са смятали това за нужно, и са успявали да накарат това правителство да ги слуша. Принудили са армията да се изтегли от Виетнам. Често съм се чудил - дали американските политици от онова време не са се бояли за собствените си вратове, за да докарат толкова скоро армията вкъщи? Защото мъжете са били мъже и жените - жени. И американското знаме е било палено от американци по американските улици пред Белия им дом. Защото Америка – това е свободата на избор. И ако това знаме не защитава свободата на избора, то то не е американско.

А сега тези младежи са просто едни американски баби и дядовци. И са принудени да продават паметта за славната си младост. Принудени са да карат точно тези малки автомобилчета, на които толкова много са се подигравали преди. Малките и тесни европейски автомобили заливат шосетата на Америка, както социализмът завзема политическото им пространство. Младите американци се прехласват по Европа и Азия, слушат iPod, произведен в Китай, и се възхищават на азиатските красавици във видеоклиповете. За тях тяхната страна е целият свят. А Америка е обречена да изгние по гробищата за коли. Духът на Америка, скрит в ръмженето на осемцилиндровия двигател на Кадилака, няма да има наследник. И когато си отидат тези американски баби, американците ще си спомнят за този дух горе-долу, колкото ще си спомнят българите за Бригадирското движение или руснаците за Артек.

Обичам Чикаго, защото там можеш да видиш не само целия свят, събран в един град, а и миналото, настоящето и бъдещето на този свят на едно. Гордея се, че родният ни Български дух е намерил мястото си в този невъобразим конгломерат от култури. И някак си все ми се струва, че огромният Кадилак ще намери своето място някъде там, при звездата, свалена от бившия Партиен дом, нагана на Дзержински, пречупения кръст на националсоциалистите, наполеоновата шапка, парния локомотив на британците, холандското лале, френската кралска лилия и нашето черешово топче. Все символи на отминали епохи. И, както казват тукашните хора: „Не позволявай миналото да диктува бъдещето ти, а му позволи да стане част от това, което си.“

Късметът на Клозински

- Идва есен - помисли си старият Клозински.

От тридесет години вече живееше в Чикаго. Можеше безпогрешно да усети идването на есента. Особено тук, на любимото му място. Брегът на езерото Мичиган. Тук мощта на човешкия гений, въплътен в бетона и желязото на величествените небостъргачи, надвиснали над вечно задръстената с коли крайбрежна магистрала, се изправяше лице в лице със спокойното великолепие на голямата вода. Тя е била тук, когато това място е било още миризлива блатиста местност, известна на местните индианци с растящия тук чесън, наричан от тях „чикагуу“ или миризлив лук. В тази вода са се отразявали пламъците на горящия град по времето на Големия пожар, за пръв път след построяването на Чикаго. Водите на езерото крият много мрачни тайни от времето на Първомайската стачка на чикагските работници, Сухия закон и мафиотските войни. Езерото ще бъде тука, много години след като и последният небостъргач се изравни със земята, бреговете се покрият със зеленина и отново разцъфне миризливият лук. Гордостта на небостъргачите се сблъсква със спокойно-презрителните води на Мичиган. Може да тичаш или да караш колело в крайбрежния парк, наслаждавайки се от едната си страна на Чикаго, отразяващ се в Мичиган, а от другата - на огромното езеро, отразяващо се в стъклата на сградите.

Старият Клозински не можеше да тича или да кара колело. Той обичаше да се разхожда по брега, да посяда на пейките и да се припича на слънце, обдухван от вятъра, дал другото, по-малко известно име на града - Windy city или Ветровития град. И днес нещо в цвета на езерото, нещо в хладинката, доловена във вятъра, нещо в слънчевите лъчи, които не топлеха вече толкова силно, както и куп други неща, които той не можеше да обясни със съзнанието си, а само усещаше, му подсказа, че лятото свършва и идва ранна есен.

Както си беше седнал на пейката, старецът започна леко да позадремва. Езерото и градът се размиха и съзнанието му се отнесе в далечната есен на 1939 година, когато житото изгоря по полетата на Полша, подпалено от немските бомби.

За него лично войната започна, когато еврейчето Леон, с когото си играеха понякога на футбол в родното му село, дойде при него и му каза:

- Немците идват и твойта глава ще се търкаля в прахта.

Той, тогава 12-годишен хлапак, го погледна уплашено, но се окопоти и отвърна:

- Сигурно искаш да кажеш, че и на двама ни главите ще се търкалят.

- Не - ухили се еврейският хлапак.

- Ние, евреите, имаме пари. Ще им дадем малко и ще ни оставят намира. А главите на бедняците ще се търкалят в прахта.

Той знаеше тогава, че Леон е прав. Евреите имаха пари, ходеха на платени училища, свиреха на пиано, носеха обувки през лятото и винаги купуваха и продаваха всичко. Сигурно и сега ще откупят главите си.

А баща му нямаше много. Нивата, кончето, кравата, някоя и друга кокошчица, и куп дечурлига. Той и сестра му бяха най-големите. Помагаха на родителите, колкото можеха. Баща му все кълнеше лошия си късмет и вечната немотия. Така синът още от малък научи, че късметът е най-важното нещо, но поради някаква неизвестна на него причина той беше отказан на всички мъже от семейството Клозински. Те работеха и правеха всичко, което и другите мъже правят, но винаги получаваха по-малко. Майка му никога не кълнеше късмета си. Беше усмихната и приветлива. Винаги се втурваше първа да помага не само на свои, но и на чужди. Беше добродушна и много хора я смятаха за наивна. Говореха зад гърба ѝ, че такава хубавица би могла да се омъжи за по-богат селянин. Но тя самата винаги казваше, че има страхотен късмет с баща му - не е пияница и е работлив.

Когато немците дойдоха в селото и тръгнаха по къщите, не подминаха и техния дом. Немски офицер, придружен от двама войници с автомати, се изправи господарски пред баща му и му заповяда да подготви едно от по-големите си деца за изпращане в Германия. Каза, че трябва да бъде той или сестра му. Ако до утре детето не е готово, баща му щял да отговаря по законите на военното време.

След като немците си тръгнаха, баща му го отведе настрана и му каза:

- Ти чу всичко, нали? Ти ми кажи, кого трябва да пратя - тебе или сестра ти?

Сърцето му се сви тогава. Леон беше прав. Неговата глава щеше да се търкаля в прахта, защото той е момче от рода Клозински. И носи проклятието на мъжете в този род. Ето, че лошият късмет го настигна и него. Пое си въздух, както често правеше баща му, и отговори:

- Аз трябва да отида. Не тя. Аз.

Тогаваше само на 12.

На следващия ден го взеха от къщи. Беше си събрал нещата сам. Майка му и баща му го убеждаваха, че отива на работа в друга страна и че може пък всичко да е за добро. Казваха му, че там ще се погрижат за него, ако работи усърдно. А в неговите мисли се въртеше: „Моята глава трябва да се търкаля в прахта, за да бъдат всички други добре.” Не можеше да повярва, че баща му и майка му не разбират къде и за какво отива. Хората непрекъснато си шушукаха какво става зад дебелия стени на манастира, превърнат във временен затвор. Никой не знаеше какво става с тези, които отиваха в Германия, но, съдейки по подмятанията на германците, тяхната съдба също не беше за завидване. А родителите му продължаваха да го убеждават, че германците ще се грижат за него и че той ще работи нещо като ратаите в село, за облекло и храна. Той не можеше да разбере какво става с родителите му и защо те не виждаха очевидни за всички неща. Помисли си, че може би го казват, защото искат да го успокоят. Това му помогна да издържи и да не заплаче на тръгване. Потърси с поглед сълзи в очите на майка си, преди да завие зад ъгъла, и не видя нищо.

А в манастира се убеди, че това, за което се шушукаше, не отговаряше съвсем на истината. Нещата бяха много по-страшни. Затвориха го в една килия с шест други деца като него. Използваха ги за проверка на алкохола, който пиеха. Немците не бяха сигурни дали няма да им пробутат отрова в храната или алкохола, и караха децата от килията да пият бира и водка, и след това чакаха 12 часа, за да видят дали някой от тях ще умре. Караха ги да пият много и той непрекъснато се чувстваше гадно. Повръщаше му се и го болеше глава. Но поне беше жив.

Веднъж в месеца позволяваха свиждане. Родителите на другите деца им носеха храна. Разбира се не всичко стигаше до затворниците, но и това, което стигаше, им помагаше да преживеят. Най-вече с мисълта, че някой там мисли за тебе. Неговите родители дойдоха само веднъж. Не му донесоха нищо, а на въпроса му защо, му казаха:

- Ама те трябва да ви хранят тука. Нали работите.

Това беше последният път, когато ги видя. Дълго плака в нощта след свиждането, а на сутринта се събуди с мисълта, че е съвсем сам на този свят. Разбра, че само лошият късмет на семейството му е тук с него. Помисли си, че никой не го иска и той сигурно трябва да умре. Усети жалост към себе си. После в него се надигна злобата. Защо трябва да умре? Заради лошия си късмет ли? Той ще се бори. Даже и да има лош късмет, той ще направи така, че този късмет бая да се озори, докато се отърве от него. Ще живее напук на късмета си. Оттук насетне всеки преживял от него ден беше победа над лошия му късмет. Той разбра, че трябва да си отваря очите и ушите, за да може да оцелее. Направи му впечатление отношението на надзирателите немци към затворниците. Те не бяха жестоки към тях в общоприетия смисъл на думата. Част от тях имаха семейства и деца в Германия. Техният надзирател обичаше да му говори и едно от другите деца, което поназнайваше немски, му каза, че той казва, че има син на неговата възраст, за когото му е много мъчно. Това обаче не попречи на същия този надзирател да го пребие от бой, когато той не искаше да пие водка една вечер. Той си помисли, че така се отнасяше и той самият към кучето, което имаха вкъщи. Можеше да му говори мило и минути по-късно да го набие, защото кучето е направило някаква беля или не изпълнява някаква команда. Това не беше от злоба. Просто кучето си е куче и трябва да прави това, което му се казва. И отново се зачуди защо надзирателите не виждаха очевидното. Защо не виждаха, че те са хора, човешки деца, които са съвсем същите, както техните собствени деца, останали в къщи. И си помисли, че и те, както и неговите родители, виждаха това, което искаха да видят.

Месеци по късно, когато вече беше в Германия, живееше в лагер за работници и работеше на една железопътна линия, това му наблюдение се потвърди многократно.

Наблизо до техния лагер имаше концентрационен лагер. Той, най-мизерният роб от Полша, който едвам разбираше немски, знаеше за газовите камери, застрелванията без съд и присъда, глада, побоите и изнасилванията. Обикновените германци, с които понякога се срещаше, обаче, хора интелигентни и богати, живеещи в чисти големи къщи, от които се носеха звуци на класическа музика, говореха така, сякаш ставаше дума за някакви благотворителни организации. Говореха, сякаш зад стените на концентрационния лагер за затворниците се полагаха грижи, хранеха ги и ги обличаха, и даже се опитваха да ги възпитават във вечните и непреходни арийски ценности. И тези хора също не виждаха черните пушеци, излизаци от комините на газовите камери, и не чуваха картечните

откоси и виковете, донасящи се иззад оградата. Не виждаха и не чуваха, защото не искаха да видят и чуят.

Имаше разбира се и изключения.

Тогава ги пазеше един стар запасняк. Поляците не разбираха добре немски и запаснякът се вбесяваше от това. Веднъж, когато Клозински (тогава 15-годишен младеж) не изпълни достатъчно бързо командата му, запаснякът го удари в лицето и след като беше паднал в калта, започна да го ритва по ребрата. Болката го накара до полудее. Той се изправи, хвана лопатата и така удари надзирателя по главата, че онзи падна на земята в несвяст. Свести се след 2-3 минути, стана и насочи автомата си към него. Явно беше, че иска да го застреля. Но се сдържа с видимо усилие, ухили се гнусно и му каза:

- Няма да те застрелям. Ще те пратя в концентрационния лагер. Там ще съжалиш, че не съм те убил тука на място.

Жената на запасняка, 60-годишна съсухрена германка, която току-що беше донесла на мъжа си обяд и беше станала свидетел на случилото се, неочаквано побесня и се нахвърли срещу съпруга си. От виковете ѝ Клозински с учудване разбра, че тя защитава него от мъжа си.

- Ти го ритна в ребрата, а той те удари с лопатата. Значи сте квит. Как може да си помислиш даже да пратиш момчето в онова ужасно място, Ханс? Помисли си на какво го обричаш, само заради някакъв удар с лопата. Да не си посмял да го направиш! - викаше германката разлютено. Надзирателят се сви, наведе очи и промърмори:

- Добре де, добре, Марта. Няма. Само се успокой.

И концентрационният лагер му се размина, благодарение на една жена, която имаше очи да види очевидното.

Към края на войната, когато съюзниците приближаваха техния лагер, се издаде заповед всички затворници да бъдат ликвидирани. Бяха организирани групи по ликвидацията и на група от трима палачи се падаха по 20 затворника. Тройката автоматчици, която трябваше да ги разстрелва, тихо преговаряха помежду си, докато ги водеха към дерето. Когато се отдалечиха на достатъчно разстояние от лагера, най-старият от тройката им заповяда да спрат. Клозински си помисли, че това е краят. Той е на 17 и трябва да умре. Най-сетне лошият късмет постигна своето. Не можа да повярва на ушите си, когато чу немецът да казва:

- Слушайте ме внимателно. Руснаците са натам, а американците - насам. Тръгвайте и все едно, че не сте ни виждали и не ни познавате.

Към края на войната на много повече немци очите им се отвориха за истината. Беше очевидно, че войниците ги пускат на свобода. Клозински вече беше свикнал нищо да не прави, осланияйки се на късмета. Всичко, което знаеше за руснаците, не беше хубаво. За американците не знаеше нищо. Затова реши да отиде при американците. Не можеше да сгреша. Не се осланияше на късмет, а на строго преценен риск. Руснаците не обичаха чужденците и не им се доверяваха. Особено не харесваха поляците.

Американците го облякоха в униформа и след неколкодневен курс го зачислиха в американската армия. Те знаеха как да се отнасят с чужденците. Чужденците бяха за черната работа. Негово задължение беше да съблича униформите и да събира оръжието и личните вещи от трупите по бойните полета. Гадна дейност, която американските войници мразеха да вършат. Но поне беше зачислен в армията им и след края на войната получи документ, който потвърждаваше, че е ветеран от Втората световна война, без обаче облагите, които се полагаха на ветераните американци. Много години по-късно тази бележка го спаси от изпращане в Корея по време на Корейската война, която отне много жертви и даже и сега не се споменава много в Америка.

След като ги демобилизираха от армията, поляците получиха право да се завърнат в Полша или да емигрират по избор в Боливия, Австралия или Америка. Клозински и тук не остави нищо на късмета. В Полша никога нямаше да се върне. Не искаше даже да види родителите си. За другите места нищо не знаеше. Не можеше да си представи какъв може да е животът там. Затова реши да изчака и всичките си приятели от лагера, които заминаваха, молеше да му изпратят писмо за това как са се уредили. Получи три писма. Двете, от Боливия и Австралия, не бяха обнадеждаващи. И на двете места условията за живот били много тежки. Само писмото от Америка беше малко по-оптимистично. Приятелят му от там му пишеше, че има работа и може да преживее с това, което изкарва.

Така решаваше всичко. Не даваше никакъв шанс на късмета да му навреди.

За Америка замина с кораб, пълен с емигранти от най-различни краища на света. Като ветеран от армията го назначиха в корабната полиция. Корабът трябваше да пътува две седмици. Почти всеки мъж на кораба имаше оръжие. Голяма част от мъжете на кораба не бяха виждали жена с месеци и съответното напрежение създаваше непрекъснати сблъсъци. Капитанът раздели мъжете от жените, но това не помогна много. Всеки ден се

случваха по две-три убийства, без да се броят тези, които просто безследно изчезваха зад борда. Тогава капитанът направи обръщение по радиоуредбата. То беше кратко и ясно. Пътниците имат един час, за да изхвърлят оръжията си във водата. След този час, у когото бъде намерено оръжие, ще бъде разстрелян на място. Това реши нещата. След като впоследствие разстреляха двама от най-лудите глави, които искаха да се убедят, че капитанът не се шегува, пропътуваха остатъка от пътя в относително спокойствие. Капитанът също не беше човек, който разчита на късмета си.

В Америка живя в Ню Йорк, Пенсилвания и накрая се засели в Чикаго. Там срещна една жена. Американка от полски произход. Ожениха се и им се родиха три деца. Две момчета и едно момиче. Имаха куп трудности и проблеми. Той винаги работеше много и получаваше недостатъчно. Но никога не позволи децата им да си мислят, че те са бедни или по някакъв начин по-лоши от другите. И винаги децата му можеха да разчитат на покрив над главата си и храна в бащината си къща.

А сега идваше есента и той беше стар и изморен. Запита се дали успя да победи късмета си или не. И изведнъж разбра, че лошият му късмет се е оказал най-големият късмет в живота му. Познаваше куп хора, които, разчитайки на късмета си, не си даваха зор да мислят или да се трудят за каквото и да било. Когато нещата не вървяха, те просто кълняха късмета си и приемаха лошата си съдба за даденост. А той, разбрал от малък, че късметът му е лош, направи единствения правилен извод: „Всичко зависи от мен.” И, живеейки така, той успя да оцелее в лагерите, да премине през всичките емигрантски неволи и да отгледа три деца, които да получат в наследство най-ценното му имане.

Лошият късмет.

За пръчките и още нещо

Преди милион години маймуната се изправила на задните си крайници, протегнала предните и хванала... какво? Ами тогава не е имало много

избор. Специалистите се разделят в мненията си дали маймуната е хванала пръчка или камък, но едно е ясно, че е било едно от двете. И това, което е хванала, определило съдбата ѝ по-нататък. Нещо като прощъпулник. Аз не съм фаталист и вярвам, че и маймуната до голяма степен е играла роля в собствената си съдба. И не само това какво е хванала, а и за какво го е използвала, е било важно за последващото ѝ развитие или деградация, кой както го чувства.

В наше време най-важната пръчка на българите си остава овчарската гегата. Тя води началото си от първите пастири. Както истинските пастири, така и духовните, са свързвали дейността си с Гегата. Жезлите на православните попове всъщност представляват символични геги, с които пастирът на човешките души вкарва в правия път по-упоритите и неразбраните. Закривената горна част на гегата служи за захващане на непослушната овца и прибирането ѝ обратно в стадото. А ако овцата продължава да е непослушна, то гегата може и да играе по гърба ѝ. Както впрочем може да заиграе и по гърба на вълка, ако се наложи. Гегата е още много полезна за носене на товари на гръб. Идеята за овчарските скокове също се е зародила около лагерните огньовете, когато младите овчари са показвали своята сила и ловкост, прескачайки жаравите с помощта на гегата. Гегата е спомогнала за оформянето на обществено съзнание.

Всеки в България разбира, че или си овчар, или овца. И ако си овчар, имаш за задължение да пазиш стадото, да наказваш шутите овце и да ги вкарваш в пътя. Може да прескачаш закона, както овчарят прескача огъня, но ако не внимаваш, то може и да се опариш. Овците пък имат за задължение да дават мляко и вълна, да се размножават и да слушат овчарите си поне привидно. Защото иначе гегата ще заиграе по гърбините на непослушните. Особено е отношението на овчарите с органите на реда, сиреч кучетата. Те са необходими, за да пазят стадото от вълци, но научат ли се на овче месо и овълчат ли се, то тогава пак идва реда на гегата. Българите не можем да си представим света по друг начин. Или овчар, или овца. Или господар, или роб. Няма трето.

Що се отнася до народите, които живеят на запад от нас, то там пръчката е друга. И съзнанието съответно е друго. Пръчката на англичаните е дългият английски лък (English Longbow). През XIV-XVI век така са я и наричали другите народи - кривата тояга на англичаните. Интересна тояга е това лъкът на британците. Направена е от тисово дърво. Това дърво освен, че е силно отровно, има и друга интересна особеност. Сърцевината му умира при израстването и се получават два слоя. Външен - жив еластичен слой и

вътрешен - мъртъв и твърд. Дългият лък се прави от парче дърво, изрязано така, че разделителната линия минава на дължина точно през средата му. Това парче се суши от три до пет години и след това се обработва така, че да няма прекъсване на слоевете на дървото от единия до другия край на лъка. Следвайки тази техника, се получава една дълга около два метра тояга със слой мъртво дърво от вътрешната страна на лъка, който при обтягане работи на натиск; и еластичен слой отвънка, който работи на опън. Когато тетивата на тази крива тояга се закачи, става чудо. Кривата и грозна пръчка се превръща в идеална дъга. Това се постига със специален начин на изработка. Силата на тези лъкове е достигала до 100 килограма на опън. За сравнение, съвременните лъкове се изработват с сила 35-40 килограма на опън. И не, че ние нямаме технологиите, за да направим по-силни лъкове. Просто в момента на земята се броят на пръсти мъжете, които имат достатъчно сила да боравят с дълъг английски лък от XVI век.

През онези времена стрелбата с лък е била основна дейност на мъжете и те са се упражнявали от най-ранно детство, за да развият необходимата сила и точност. Тези упражнения са се поощрявали от властите, които често са организирали състезания по стрелба с лък за простолудието.

Победителите са били награждавани и са се покривали със слава. И неслучайно. Дългият английски лък е бил най-смъртоносното оръжие по лицето на земята в онова време. Стрелите, изстреляни от такъв лък, са пробивали брони и ризници, а при един описан в историческите документи легендарен изстрел, стрелата, изстреляна по конник, пробива метала на ризницата на бедрото му, минала през крака, пробива седлото на коня и убила коня. Английските стрелци са били гръбнакът на английската армия по онова време. За да бъдеш зачислен като армейски стрелец, е било необходимо да можеш да изстрелваш от 10 до 12 стрели на минута или по около една стрела на 3-4 секунди. При сила на опън от 100 килограма на изстрел, това изискване е поставяло предизвикателство пред човешката издръжливост и мощ.

Разбираемо е, че такива способности се постигат с ежедневни тренировки. В наше време при археологични разкопки с лекота може да се установи дали намереният скелет е бил на стрелец от армията. Специфичното ошипяване на раменните и лакетните стави, еднаквото развитие на левите и десните крайници, и деформацията на пръстите на дясната ръка безпогрешно определят принадлежността на намерените останки. Тези хора са притежавали най-силното оръжие на времето си. Самите те, поради специфичните си умения, са били ценност за управниците си. Законите, издавани от английските крале и благородници, винаги са се съобразявали

с дългата и грозна английска пръчка, и тези, които са можели да боравят с нея. Тук няма овчари и овце. Има кучета. Злобни ловджийски кучета, които трябва да се хранят добре в мирно време, защото могат като нищо да сръфат и господаря си, ако той не се отнася добре с тях. Затова е било необходимо винаги да има някаква война, за да се хранят кучетата. И да са заети с ръфане на плячката.

Демокрация, казват, било управление на народа. Тъй де, тъй. Само че, според мен, демокрацията изисква подходящата пръчка. Управлява само този, който е силен. А силата, която се крие в гегата, е различна от тази, която се крие в дългия лък. Силата на гегата е сила на духа на пастора, който управлява паството. Тази сила почива на убедеността на паството, че той е достоен да носи гегата. Няма ли такава убеденост, овцете се разбягват. А силата на лъка е силата на смъртта, която той носи. И тази сила е на този, който притежава лък и не се страхува да борави с него. Затова притежаването на оръжие е един от основните моменти в демократичните общества. Толерантност и взаимна изгода, типична за глутницата, са в основата на западните демокрации. Гегата е символ на живота, а лъкът е дете на смъртта. Гегата означава стадо, лъкът представлява индивида, защитаващ себе си... Само група индивиди могат да се самоуправляват. Стадото може единствено да бъде управлявано.

На изток на народите им липсват истински пастири, които да внушават не само страх, но и уважение. Докато простаци въртят гегите и се упражняват в овчарски скокове, стадото ще линее от собствената си пасивност.

Духовни пастири са нужни по наш'те земи. И вълците от запада не стават за тази роля. Ние добре знаем, че кожата им често не отговаря на нрава, и знаем как да ги разпознаваме, даже и когато са в овчи кожи. Вълците пък си имат други главоболия. Нито лъкът, нито пистолетът днес са най-смъртоносните оръжия. А атомна бомба не можеш да си направиш в гаража. За съвременните западни политици само атомната заплаха е истинска заплаха. Всичко останало не им прави впечатление.

Хората все още притежават и носят оръжие, но то вече няма тази тежест, както преди време. Трудно се превръща вълк в овца, но изглежда няма друг път за западните демокрации. И днес отново британците са начело на промяната. Техният социализъм е далеч по-развит и модерен от нашия български соц от Живковите времена. И британците не са вече тези независими завоеватели и господари на света от миналите векове. Постепенно социализмът се разпространява и в британските колонии. Но този социализъм е като родния ни български. Страда от липса на духовни

пастири. Чудя се не е ли време вече да оставим пръчките и да започнем да мислим, та да оправдаем названието си на разумни хора.

Дилема

За пореден път си мислеше - да се върне или да остане тук? Имаше малко време между пациентите, погледна през прозореца навън и се замисли пак за същото. Сигурно този пореден разказ в интернет възбуди носталгията му. Разказът беше написан майсторски. Ставаше въпрос за българите, борили се за независимост по сръбските земи след освобождаването на България от турско иго. Пра-пра-правнукът на български войвода в наши дни, повярвал, че е македонец, отива на гробището да разбие надгробния камък на прадедите си. Единственото нещо, по което съседите му го познават, че е българин.

Тази история му напомни един случай преди 12 години. Беше кацнал на чикагското летище преди три седмици и оттогава водеше живот на емигрант в Индианаполис. Имаше толкова много неща за научаване и вършене. Но той беше добър в това. Беше много добър в справянето с нещата. И колкото повече, толкова по-добре. Жилище, социална осигуровка, банкова сметка, работа за него и жена му. Купуване на кола, ориентиране в нов град и най-вече английски. Английски и пак английски. Главата го цепеше от толкова много английски. Но нямаше как. Тук е Америка и се живее с американци. Разбира се, имаше и българи. Но той преднамерено странеше от тях. На първо място му бяха казали, че българите в чужбина понякога са недружелюбни или даже опасни. А на второ място гордостта му го караше да се оправя сам. Не обичаше да зависи от никого и за нищо. Харесваше да се запознава с българи, но само дотам. Не молеше за помощ. Просто си говореше с тях и, ако се прокраднеше някоя информация, важна за него в разговора, запомняше я. Така попадна и в българската църква „Свети Стефан“. И точно там срещна бай Димитър и баба Василка. Българи, емигрирали в Америка от Сърбия преди 40 години. И бай Димитър му каза тогава: „Ако беше Българско, никога нямаше да си тръгна.“ Беше учител там, в Сръбско, този бай

Димитър. Беше учил децата на българско четмо и писмо, и беше преследван затова, че е българин. Беше наказван, че пише и говори на български.

Тогава за пръв път видя по-различно отношение към емиграцията.

Иначе от България ги изпратиха като късметлии, заминаващи да си приберат печалбата от тотото. „Оправихте се вие!“ беше мотото, с което България ги провади в странство. Него, жена му и двете невръстни дъщери. Само майка му си поплака, ама тайно, да не я види никой. Само тъст му изпсува, че няма да си вижда внучките. Ама и двамата го приеха безропотно. Срам ги беше, че не са успели да им „осигурят“ живота в България, и не смееха да протестират.

А бай Димитър простичко каза: „Само да беше Българско, никога нямаше да си отида от там.“

И за него и семейството му емигрирането не беше лесно решение. Той никога преди това не се беше местил в друг град, да не говорим в друга държава. Страх го беше, но любопитството му надделя. Освен това много държеше да покаже на всички, че може да се оправи сам и да се погрижи за семейството си, без помощта на роднини и близки.

И се погрижи. И се оправи. Какво му костваше, си знаеше само той. Цената беше голяма и продължаваше да се плаща.

Най-лесно се оказа да плати цената на труда. Работеше по 80 часа седмично на три работи. Другите заспиваха на волана в средата на трафика от такова натоварване. Пропиваха се. Отказваха се. Но той идваше от корав род. Селяни от Тетевенския Балкан. Още като малък баба му Велика го беше научила да копае земята. Забиваш лопатата, натискаш, обръщаш, раздробяваш бучките пръст, после отново забиваш лопата, натискаш и обръщаш - и отново, и отново, докато не залезе слънцето. „Тъпа работа е това копането“ - ще кажат някои. Ще кажат и ще се откажат. А той можеше да копае цял ден. Да преодолява умората и болката в кръста, и да продължава все същото. Забиваш лопатата, натискаш, обръщаш, раздробяваш. Така правеше и тука. Ставаше и тръгваше. Едната работа, другата, третата, малко сън и пак отново. Няма кафе, няма кино, няма диско, няма почивка. Отпуска не видя за три години. Пестеше я, за да има да учи за изпити. Защото тъпа работа можеше да работи, ама не беше тъп.

Беше учил за лекар в Българско и тука също искаше да стане такъв. Казваше си: „Аз съм добър лекар. Тука също има болни хора. Умен съм и мога да се справя с тукашните изпити.“ Това пък беше хъсът, който беше

наследил от дядо си Йордан. Роден в помашко село в Делиормана, седмото дете на беден селски учител, дядо Йордан изучил за печатар, едновременно работейки в строителството в София, а по-късно завършил за инженер в Русия, бидейки там безпаричен емигрант. Безпаричието било такова, че му се наложило да продаде единственото си палто и да изкара лютата московска зима само по тънко сако. Само който е бил в Москва на минус 20 градуса през зимата, може докрай да оцени за какво става въпрос.

Емигрантският живот в повечето случаи е безпаричен. Освен ако нямаш някой спонсор от вкъщи, в който случай не си точно емигрант, а по-скоро турист. Има в Америка доста български туристи. Новобогаташите от родината понякога намират за по-безопасно да изпратят чедата си някъде по-далече от силовите групировки. На него баща му му даде 2000 долара, когато го изпращаше. И му каза: „Тези пари са за билети за самолета за тебе и семейството ти. Никога не ги харчи. И си винаги добре дошъл обратно при нас с мама.“

Сметката му в банката никога не падна под тези 2000 долара. В България не знаеше цената на парите. Беше възпитан в леко презрение към тях. Истинските комунисти вярваха, че премахването на парите е само въпрос на време и хората трябва да работят, за да са полезни на другите, а не, за да им се плаща повече. А около него имаше много истински комунисти. Дотолкова истински, че не им пукаше и досега не им пука кой какво мисли за техните убеждения. Просто си живеят, както смятат за правилно, и не натрапват на никого мнението си.

Това добре, но в Америка не може да се живее, без да си броиш стотинките. Просто не става. Ако не си турист, разбира се. Е, тука му помогна дядо му Иван. Безимотен селянин, цял живот той пестеше и броеше стотинките. Знаеше цената на парата и когато се премести в големия град. Та така и той по примера на дядо си започна да пести. Да си прави сметката даже и за най-малките разходи. Приятелите му в България се чудеха на новото му умение, което им се струваше толкова нетипично за човека, когото познаваха преди. А той си знаеше. Това е генът на дядо, който е бил заспал досега и се е пробудил под влияние на Неволята. Тя, Неволята, е най-големият учител.

Та, взе си той изпитите, записа специалност, изкара и нея. И като започна да работи, разбра, че не е достатъчно да си добър лекар. Трябва още да си добър човек. Хората идват да видят лекаря, но остават при Човека. И нямаше по-добро място, откъдето да дойде тази човещина, освен от баба му Зося. Наполовина рускиня, наполовина полякиня, тя беше въплъщение

на тази славянска душевност, която столетия наред не е позволявала на руските селяни да преглътнат залък на софрата си, ако тя не е споделена с някой изгладнял просяк.

Та така се справи той в Америка. Сам без чужда помощ. И след 12 години вече беше лекар с приличен доход, живееше със семейството си в спретната двуетажна къща в спокоен квартал, потънал в зеленина.

Така и не престана да си задава същия този въпрос през всичките тези 12 години.

„Тук или там? Да остана тук или да се върна там?“ Та какво имаше вече там? Родители, брат, едно приятелско семейство, незнайно защо все още поддържащо връзка с него, братовчед му. Тук имаше работа, пари, положение, жена, деца. Имаше приятели. Не много. Но истински. Защо ли му трябваше да се зачита в български литературни сайтове? Да се впечатлява от разкази, като този преди малко прочетения? Защо ли?

Може би защото не се беше оправил сам. Може би защото му е толкова мило за това малко парче земя на гробището, където бяха погребани неговите баби и дядовци. Защото усеща как те, отдавна отишли си от този свят, бдят над него и го обичат. А тук, тук земята е мъртва за него. От тази земя не може да се развие това мощно дърво на рода му, образът на което присъстваше незримо в живота му. Корените са там. А тук са цветята – двете му дъщери. И той. Малко клонче от грамадно дърво. Все още намиращ начина да черпи сили от коренището, останало толкова далеч. И така. Тук или там?

- Докторе, имате пациент - обади се сестрата.

Той се изправи и се запъти към стаята за прегледи. Животът се завъртя отново. А Дилемата остана.

Вуйчо

Големи чешити има в моя род и от двете страни. Ако от страна на баща ми мъжете са със светла кожа, спокойни, меки, добродушни и позакръглени като селски попове, то от страна на майка ми са мургавите нервачи, мълчаливи и безразсъдни като делиормански анархисти. Вуйчо ми Вова е известен в семейството със скока си с чадър от трети етаж на петгодишна възраст, сплесканите си от самоделен взрив пръсти, любовта си към огнестрелните оръжия от всякакъв вид и тъмната си като на циганин кожа, която му спечели в семейството титлата „Председател на дружеството на белите лилии”. Особено място в душата на вуйчо заемат моторите, колите и бързото каране. Като младеж се носеше като хала с един стар „Балкан”. Не му дойде акъла в главата и като порасна и се ожени. Всеки един автомобил в ръцете му се превръщаше на състезателна кола.

Чешит си е той. На седем годинки се изгубил в зоологическата градина. Когато най-сетне го намерили, стоял пред клетката на маймуните. Обяснил на възрастните, че чака маймуните да се превърнат в хора.

Много от нас като деца са нямали търпение да се завърне баща им, било от работа, било от командировка. Само за вуйчо знам, че е тръгнал по релсите на влака, за да посреща дядо от командировка в Германия. Един съсед машинист видял петгодишния Вова и го прибрал вкъщи, иначе той кой знае къде би отишъл.

Сега разбирам, че човек с такава душевност може да стане в живота само престъпник или полицаи. От тази ни страна на рода ми имаме хора, престъпвали закона. Но не и вуйчо. Мисля си обаче, че той винаги е следвал своя си закон. Даже и работейки в полицията. Разбира се, животът ни моделира всичките. Някои по-лесно, други по-трудно. Работата в полицията, следването на всичките правила и двойните стандарти в прилагането на законите трудно се съчетават с душевната свобода и непринуденост. Да, вуйчо пиеше много. Но това беше необходимо. Светът не е устроен за „бели лилии”.

И когато майка ми каза, че той е постъпил в болница с проблем с черния дроб и бъбреците, аз не се учудих - само сърцето ми се сви от лошо предчувствие. Като лекар знам, че симптомите, за които майка ми разказа, са много неблагоприятни. Емигрант съм и живея в Америка. Обадох се на мой приятел и колега в България, и той потвърди най-мрачните ми съмнения. На вуйчо му оставаха шест месеца. Надявах се да имам възможност да го заваря жив при следващото ми идване в родината.

Този понеделник започна за мен, както обикновено, с чаша зелен чай на терасата. Гледах към езерото зад къщата, слушах пробуждащите се птички

и се наслаждавах на повеите на вятъра, които освежаваха донякъде топлия и влажен юнски въздух. Обадих се на майка, за да разбере как е вуйчо, но тя не си беше в къщи, така че реших да звънна отново от работата. Качих се в колата и потеглих. Забелязах, че резервоарът беше на свършване и си казах, че ще е необходимо да го напълня при слизване от магистралата близо до офиса ми. Но по-късно трафикът и хубавата сутрин ме накараха да забравя за това си намерение. Така щях и да подмина бензиностанцията, ако не се обади звуковата аларма на колата, напомняйки ми, че бензинът все още е на привършване и ако не наля, ще трябва да я карам като Фред Флинстоун.

Спрях пред най-близката колонка, излязох от колата и започнах да зареждам. Dodge Challenger е голяма кола и се зарежда дълго. На съседния ред колонки забелязах спрял страхотен мотор. Беше Чопър от поръчковите, които не се виждат често даже тука, в Средния Запад. Широка като малко буренце задна гума, невероятно дълга предна вилка. На тези мотори не се седи, а се полягва леко назад в удобна кожена седалка. Дръжките на кормилото са разположени високо, почти над нивото на главата. Може да харесвате мотори, а може и да не ви пука за тях, но това чудо бихте го загледали независимо от всичко. Металните части - блестящи и хромирани. Резервоарът и калниците – черни, с изрисувани по тях оранжево-червено-жълти пламъци. Докато го гледах, мобифонът ми измрънка, че съм получил съобщение. Игнорирах го. Често сутрин банката ми изпраща автоматични съобщения. В това време рокерът излезе от бензиностанцията и се насочи към Чопъра си. Беше набит 45-годишен мъж. Чернокож. Такива рокери се срещат много рядко. Не, че черните американци не карат мотори. Но те като правило предпочитат пистовите спортни машини. Не си спомням за 14 години емиграция да съм виждал друг път негър на Чопър. Рокерът запали мотора и басовото гърлено звучене на двигателя създаде впечатлението за див механизирен звяр в разцвета на силите си. Аз продължавах да гледам, докато моторът зави покрай линията колонки - и неизвестно защо мина покрай мене и моята кола. Вдигнах поглед към лицето на рокера. Той ми кимна леко и нещо познато просветна в очите му. Аз отвърнах на кимването му. Моторът зави към улицата и след няколко секунди боботенето на двигатели заглъхна в далечината.

Резервоарът се беше напълнил. Затворих капачката и погледнах към мобифона. Имаше съобщение от майка, което гласеше: „Днес сутринта почина вуйчо Вова.” Гледах мобифона неразбиращо. Нали имаше още

шест месеца?! После погледнах по посока на изчезналия мотор. И изведнъж разбрах.

Председателят на дружеството на белите лилии си беше взел последно сбогом с племенника си.

Червеният площад или какво е това кунафе

Всички големи градове си приличат по това, че в тях има страшно много хора. И всичките бързат нанякъде. Карат си колите, моторите, велосипедите, вървят пеш или ползват градския транспорт. Брауново движения на хората. Също толкова хаотично и безсмислено, като движенията на молекулите.

Движението увлича в своята забързаност и пъстрота, но станеш ли част от него, тръгнеш ли по задръстените с хора улици, ти се превръщаш в част от града и веднага губиш възможността да се запознаеш с него. Можеш да живееш в един голям град десетки години и да не го опознаеш, просто движейки се непрекъснато по ежедневната си траектория, кога по-бавно, кога по-бързо, като част от вечното движение на вселената.

Затова, когато излязох за пръв път на улиците на Торонто, се мушнах в първото заведение със свободна маса и изглед към улицата. Имам опит в тези работи и отдавна съм разбрал, че най-добрият начин да разгледаш една въртележка е просто да застанеш отстрани и да изчакаш тя сама да ти покаже себе си. Убеден съм, че градът, това са хората. Не сградите или музеите, заведенията или театрите. Хората. Те вдъхват живот на мъртвия камък на сградите, те играят в пиесите или пълнят заведенията.

Ресторантът, който си харесах, беше на Yung street, една от най-големите улици на Торонто, която пресича целия град от най-северната му част чак до брега на езерото Онтарио. На тази улица има много магазини, ресторанти, посолства, хотели и какво ли още не. Масата ми беше идеална за целта. Седнах, поръчах си местна канадска бира и оставих Торонто да ми се представи.

Постепенно започнах да различавам детайли в околния хаос. Ето група азиатски тийнейджъри. Момичетата с прави черни коси и бели кукленски лица, а момчетата с огромни перчеми на иначе късо подстриганите си глави или даже с прическа тип мохикан. Всичките със слушалки в ушите и мобифони в ръцете. Веднага след тях младеж на около тридесет и пет, облечен в строг черен костюм, с вид на финансов брокер. А ето загърната в сари индийка със съпруга си. И арабка с фередже. Някакъв побъркан просяк мина на другия тротоар, викайки нещо на хората. Никой не му обръщаше внимание. Представих си, че побърканият е гений, който е открил най-сетне тайната на човешкото щастие и се стреми да я сподели с всички. Но напразно. Всеки е забързан в собственото си движение и няма време да го чуе. Аз също не го чух, заради непрекъснатото бучене на колите по улицата.

Видях много велосипедисти. Те са близки до сърцето ми, защото и аз с години се придвижвах с велосипед, докато живеях в София, и знам много добре какво е един беззащитен колоездач да си намира път в градския трафик. На отсрещния тротоар имаше заведение, в което на екраните на телевизорите вървеше мач Испания - Португалия. Група хора, очевидно футболни запалнянковци, гледаха през прозорците играта, забравили за момент за ежедневните си цели и задачи. Изведнъж, при едно голово положение, настъпи моментът на истината. Оказа се, че футболните запалнянковци на улицата са много повече от тези, струпали се пред прозорците. Стотина погледи, заковани в екрана, един и същи вик от стотина гърла, движението на улицата спряло за миг. И в следващия момент всичко се връща обратно към хаоса на брауновото движение на големия град.

Опитвах се да отгатна по нещо за хората, които минават пред погледа ми. Етническа принадлежност, професия, семейно положение... Не знам доколко успешно се справях, но от всичко това у мен остана чувството, че започвам да се запознавам с този град. Вече не го усещах толкова чужд и далечен, както преди. Вече можех да тръгна и аз през Торонто, да потърся себе си в него, защото какво са големите градове, ако не и места, където за всеки има по нещо.

Ето и за мене в Торонто се намериха ресторантът „София – Истанбул“, Къщата на водката и Червеният площад.

Но нека да вървим подред на събитията. На следващия ден бях планирал да наема лодка, с която да мога да видя Торонто от езерото, а за обяд исках да си хапна български манджи. Момчето от рецепцията на хотела ми

препоръча ресторанта „София – Истанбул“ - като български ресторант в града с най-добри отзиви.

Обиколката с моторница на пристанището на Торонто е незабравимо изживяване. Как да ви го опиша? Синьо-сива вода, небостъргачи, издигащи се към небето, като че ли от самото езеро, самолети от всякакъв калибър, кацащи почти над главата ти на близкото летище. И малко по-нататък - един пълен със зеленина и спокойствие парк на брега на езерото, с яhti, акостирали в удобна близост до местата за пикник. И така след пълната с впечатления разходка, изгладнели и изморени се насочихме към посочения ни адрес. Ресторантът се намира в северозападните покрайнини на Торонто и ни отне около четиридесет минути да се доберем до него с колата през обедния трафик.

Българските ресторанти в чужбина са по-български, отколкото ресторантите в България. Този обаче беше малко по-различен. Собственикът е българин мюсюлманин, а келнерката си беше чистокръвна туркиня, учила в България. Чичо Ники от най-хубавия град в България - както той сам ни се представи - ни посрещна като роднини. Специално за нас се нарязва най-апетитното плато с месни мезелъци, отвори се домашно правена имамбаялдъ и домашна ракия. Чичо Ники хвърли месото на скарата и дойде да си поприказва с нас. Най-хубавият град в България се оказа Велинград. Нашият стопанин беше напуснал България преди повече от 30 години, пътувал по света къде ли не, живял в Турция, Гърция, Америка и най-сетне, след множество перипетии и три брака, се беше установил в Торонто. Взел си ортак турчин и отворили ресторант.

Преглеждайки менюто, се натъкнах на десерт, който никъде не бях опитвал досега. Само бях чел за него и не другаде, а в „Хиляда и една нощ“, Приказката за обушаря Маруф. Десертът се казва „кунафе“. В приказката десертът е завръзката на историята. Обушарят Маруф имал много лоша жена Фатима. Тя вечно го хокала и даже понякога се нахвърляла да го бие. Той се страхувал много от нея и правел мило и драго да запази мира в семейството, защото, както гласи арабската поговорка: „Който спори с жена си, съкращава своето дълголетие“. Този съдбоносен ден Фатима заповядала на Маруф да й донесе за вечеря кунафе. Аллах не изпратил на Маруф клиенти този ден, но му изпратил добросърдечен сладкар, който, за да спаси Маруф от злата жена, му направил кунафе като за цар, на вересия. Само дето си нямал тръстикова мед, а имал пчелен. Така направил кунафето с пчелен мед. Разбира се Фатима не пропуснала да забележи, че кунафето е с пчелен мед, а не, както тя поръчала, с тръстикова.

Запратила кунафето по Маруф и се нахвърлила да го бие. Даже и безкрайно търпеливият ѝ съпруг не можел да понесе такова нещо. Това накарало Маруф да напусне къщата си и довело до редица приключения, колкото интересни, толкова и поучителни, които „написани с игли в ъгълчето на очите, биха служили на поколенията за назидание на поучаващите се”.

Обичам приказките на „Хиляда и една нощ”. Много пъти съм се чудил през годините какво е това кунафе. Явно е трябвало да дойда в Торонто, за да опитам този приказен десерт. За тези, които още се чудят - кунафе е прясно козе или овче сирене, увито в дребно фиде или кадаиф, залято със сладък сироп, който е подсладен с тръстикова или пчелен мед, и посипано с шам фъстък. Мммммм.

А сега да ви разкажа за Къщата на водката и Червения площад. Торонто е многонационален град. Има и голяма руска диаспора. Ресторантът „Къщата на водката” е интересен с това, че независимо, че е направен изцяло в руско-съветски стил и предлага над триста вида водка от над двадесет страни, няма нито един руснак, който да работи в него. Собствениците също не са от руски произход. Но тяхната къща винаги е пълна с руснаци и такива като мене, мелези-любопитковци.

Там ми предложиха да опитам пет от най-високо класираните водки в света. Разказаха ми подробности от процеса на производство на водка и ме нагостиха с разнообразни руски мезета. С учудване разбрах, че както и за виното, така и за водката съществуват високо платени дегустатори и тайни рецепти за производство.

Намирайки се вече на руска вълна, попитах една рускиня има ли в града истинска руска баня. Руската баня е традиционна за руснаците, както за турците турската. Освен място за къпане, тя е място за почивка, общуване, социален и културен живот. Без да знам статистика, мога да предположа, че голяма част от руското културно наследство води началото си от някоя руска баня. В кооперациите от съветско време задължително са изграждали баня в приземните етажи, независимо, че по план всеки апартамент е бил предаван с поне един, както са ги наричали тогава, „санитарен възел”. Та в санитарния възел хората са се миели, а в банята са общували. Оказа се, че в Торонто руските бани са няколко. Рускинята ми препоръча да отида в тази на Червения площад. Даде ми и адреса.

„Червеният площад“ се оказа една малка търговска плаца, на която се бяха приютили няколко китайски и корейски бизнеса, и един руски ресторант - фитнес клуб. В клуба нямаше никакви тежести или пътечки за бягане.

Чисти съблекални със заключващи се шкафчета, в едно от които намерих хавлия, кърпи и чехли. От съблекалните се влизаше в помещение с два басейна. Единият - с морска вода и нормална температура, а другият - със студена вода, шестнадесет градуса по Целзий. От помещението с басейна се влизаше не в една, а в три бани - турска, руска и финландска. Турската - парна, руската - на дърва, а финландската - на газ. До басейните бе разположено помещение за почивка. Там имаше кожени мебели, плоски телевизори, бар и келнери, готови да донесат от ресторанта каквото ти душа пожелае.

Баните се управляват от много специален човек. Василий е набит, здрав шестдесетгодишен руснак, бивш масажист на националния отбор на Русия по хокей. Той е страхотен фен на баните и на руската баня, в частност. Сам прави веники по само нему известна рецепта. Знае всичко за руските бани и е убеден, че всички нещастия в живота се дължат на нередовно посещаване на баня. За тези, които не знаят що е то веник, ще поясня. Веник е метличка, направена от клонките на различни видове дървета, която се ползва в руската баня за напарване. Напарването е процес, който не може да се опише с две думи.

Аз споделих с Василий това, че никога досега не съм влизал в руска баня и се надявам на неговото вещо ръководство в тази нова за мене дейност. Василий взе задачата присърце и, следвайки неговите указания, започна съприкосновението ми с руската баня. Тя е сауна на дърва и затова е пропита с мирис на пушек. Василий се разпореда да вляза и да се охладя три пъти за по десет-петнадесет минути, преди същинското напарване. Охлаждането става по избор - в басейна с морска вода, в басейна със студена вода или по старому (по старинке). Това е кофа ледена вода, окачена над душовете, която със силно дръпване на въженце се излива цялата върху тебе. Докато аз минавах процедурата по подготовка за напарване, Василий приготви вениките. Той ги натопи в студена вода и ги остави да се изкиснат. След това ме покани във финската баня, която, както той обясни, се загрявала до по-висока температура. Там, на най-високата пейка, той вече беше постлал хавлия. Имаше и два веника на мястото, където краката ми щяха да се опират в дървото. При тази температура дървото е невероятно горещо. Аз легнах на пейката и Василий ме напари за пръв път в живота ми. Напарването е съчетание на дълбок масаж със сол и загряване на кожата с метличките, с които Василий здраво ме насуровака. Освен това, той ползваше метличките, за да раздвижва въздуха в сауната, което причиняваше адска топлина. Когато въздухът е нагрят до такава температура, размахването на вениките в малкото

помещение на сауната може само да те загрее още повече. Нещо като повей на вятъра в пустинята Сахара по обедно време. Фурна с вентилатор. Бях вече почти припаднал от жегата, когато Василий каза, че като за пръв път ми стигало.

Уфф, какво блаженство е да се потопиш в хладния басейн след такава баня! Не си усещаш тялото. Лек си като перце, дишаш с пълни гърди хладния въздух, пийваш си бира и слушаш как Василий обяснява, че раковите клетки загивали при температури над четиридесет градуса. Наистина повярвах, че банята лекува рак!

Та какво ли е Торонто? За мен Торонто е Young street, Онтарио, „София-Истанбул“ и „Червеният площад“. Какво е за вас? Разберете сами.

Какво помни вятърът

Помните ли така наречените „спагети уестърн“, филми от шестдесетте години? С Терънс Хил, Бъд Спенсър, музика на Енио Мориконе, много стрелба и кютеци по баровете. Или например любимият ми уестърн „Добрият, лошият и злият“ с Клинт Истууд. Винаги съм имал чувството, че природният фон в тези филми не е истински, а по някакъв магичен, известен само на Холивуд начин, е създаден с декорации, само за да подчертае грубата мъжка природа на главните герои. Някак си не ми се вярваше, че по света съществува такава комбинация от планина и пустиня, огромни кактуси и вечнозелени борчета, планински потоци и изгаряща в огнения ад безводна пустош, високи до небето планински върхове в съседство с каньони, прорязващи земята, като че ли до самия ѝ център.

Финикс, Аризона, се намира в сърцето на Скалистите планини. Градът е построен в центъра на жълтеникаво-пепелява пустинна низина, заобиколена отвсякъде с планински вериги. Като феникс, възникнал от жаравата.

Самолетът, с който пътувахме към Финикс от Атланта, през първата половина от пътуването летеше над безкрайните канзаски степи. Мислех си за Дороти от „Вълшебникът от Оз“, която познавам по-скоро като Ели

от „Вълшебникът от Изумрудения град”. Земята в Канзас е разорана на правилни кръгове. Предполагам, че това е някакъв модерен аграрен метод. Кръговете са кафяви, жълти или зелени. Цветът вероятно зависи от това дали полетата са разорани, засети или културата е вече прибрана. Тук-таме сред безкрайния царевичак има по някое градче, задължително с малко летище. Американците обичат и могат да летят.

Преходът от поле към планина е постепенен. Първо забелязах, че обработваемата земя полека започва да отстъпва място на ниски хълмове. Постепенно останаха само обработени малки нивички, в близост с градчета, разположени в приветливи низини. Стана ми много драго, тъй като това ми напомни за китните ни български селца в Средногорието. А самолетът цепеше въздуха все по на запад. Отдолу земята настръхна със стотици планински вериги. Нямаше ги вече китните градчета.

Това бяха Скалистите планини или, както ги наричат индианците, „Гръбнакът на света”. Харесвам това индианско название. Повече й приляга на тази планинска верига, разположена на два континента и достигаща височини от 4400 метра. Знам, че географски Скалистите планини са в Северна Америка, но ми се струва, че Кордилерите в Южна Америка, бидейки създадени от същите тектонични сили, са просто продължение на световния гръбнак. Представете си, че светът е огромно бебе в корема на майката земя.

Самолетът лети на височина 12000 метра, но даже и на тази височина се усещат разбунените въздушни течения, създадени от могъщите планини осем километра по-надолу. Изведнъж усетих, че самолетът постепенно започна да се снижава. Какво става? Луд ли е този пилот? Къде е решил да каца сред тези скалисти върхове? И тогава видяхме - равна низина, ширнала се между планинските вериги. Като равното Софийско поле, оградено от Стара планина, Витоша и Люлин. Софийското поле - приветливо и зелено, изпъстрено със селца, и планините ни - гористи, топли и по домашному уютни. А Финикс е разположен в центъра на пустиня. Огнен ад, в който растат само огромните кактуси Сагуаро и вятърът си играе с изтръгнатите от земята пустинни храсти.

Финикс от въздуха прилича на огромно колело от каруца, където спиците са канали, задоволяващи с вода този милионен град. Температурите в града достигат през лятото до 110 градуса по Фаренхайт, но сухият пустинен въздух позволява жегата да се понася много по-леко, отколкото 90 градуса във вечно влажната Флорида. Градът е мегаполис. Безброй магазини, театри, заведения, богат културен живот и солидна икономика.

Но не заради Финикс бяхме долетели до Аризона. Бяхме решили да видим Големия каньон. От седемте чудеса на света, това щеше да е второто, което посещаваме. Правичката да си кажа, първото чудо – Ниагарският водопад, което посетихме, малко ме разочарова. Сигурно защото очаквах прекалено много от него. Очаквах да видя Господ в неговото творение, а видях природата, подчинена на човека, както обикновено. Мостчета над водопада, пещера под водопада, филм за водопада, корабче до водопада и още електроцентрали на водопада. ВЕЦ „Ниагара“. Как ви харесва, а? Толкова е мощна тази ВЕЦ, че през нощта, когато пускат турбините, водопадът наполовина пресъхва. Отчайващо.

Сега в Аризона не очаквах много от Големия каньон. По-скоро ми беше интересно как ще мине полетът ни до каньона. Бяхме наели малка „Сесна“^{iv}, която да ни откара до каньона и да направи обиколка над него. Тъй като желаещите за този вид атракция винаги са били много, в миналото е имало множество частни компании, които са я предлагали. Това е довеждало до чести самолетни катастрофи, поради натоварения трафик. Тогава Федералната авиационна асоциация приема закон, според който се изисква специален лиценз за правото да се лети над каньона на надморска височина, по-ниска от 4000 метра. Самият каньон е с надморска височина 2500 метра, така че ако искате да се насладите на красотите му от ниво, по-ниско от 1800 метра, трябва да наемете самолет с една от трите компании, получили лиценз. Ние летяхме с Westwind Air Service - компания, предлагаща полети от Финикс до и над Големият каньон, и курсове за любители-пилоти. Пилотът ни се представи като Ренди. По-късно разбрах, че той е син на собственика на компанията.

Ренди бързо направи предполетната подготовка, раздаде ни самолетните слушалки с микрофони и изтегли самолета в началото на пистата. Докато се усетим, вече набирахме височина над летището. Полетът до Големия каньон е едно постоянно издигане все по-нагоре. Финикс се намира на около 400 метра надморска височина, а каньонът е на 2500 метра. Самолетчето ни следваше дефилето на Зелената река. Живописно място, оградено отвсякъде със скали с различна форма, цвят и големина. Зелената река, която наистина има зеленикав цвят, лъкатушеше по дъното на дефилето. Ренди ни показва стария каруцарски път от Сент Луиз за Калифорния, по който фургоните със заселници са се придвижвали на запад, докато индианците са ги дебнели, прикрити зад скалите.

Безкрайното разнообразие на Скалистите планини никога не свършва. Ренди ни каза, че пилотите, които летят по този маршрут, са кръстили

всяка скала по пътя си, за да им помага при ориентирането. Имената на скалите най-често отговарят на формата или цвета им. Например „Bellrock” или “Каменната камбана” има форма на камбана. Самолетът вече беше на 4000 метра височина. Заобиколихме планина с размерите на Витоша, известна с пистите и зимния си курорт, и неочаквано пред нас се ширна огромно плато. В най-северната част на платото забелязах лека мараня във въздуха. „Там отиваме“ – каза Ренди. Маранята, която забелязах, беше причинена от въздушните течения над Големия каньон. В хладния утринен въздух той лежеше на север от нас. Неговото дихание се издигаше над платото и се виждаше от десетки километри разстояние. През следващите двадесет минути просто летяхме към каньона. Не можеш да видиш отстрани нещо, което е под нивото на земната повърхност. Трябва да си над него или на самия ръб. Много наподобява на кит в океана. Отдалече виждаш само фонтан, издигащ се от диханието на кита. Приближавайки се, може да съзреш част от гърба или опашния плавник в момента, в който китът си поема въздух, но за да огледаш целия кит, трябва да си под водата с него.

Панорамата на Големия каньон те удря внезапно като взрив. В момента, когато прелиташ над ръба, изведнъж светът избухва във всички посоки. Надолу, настрани, навсякъде. Плоската сиво-пепелява скука на платото изведнъж се превръща в палитра от цветове, форми и разстояния. В малката „Сесна“ се чувствах като муха, влетяла през прозореца на къщата на великани. Скали в чудновати разцветки, наподобяващи какво ли не. Ето средновековен замък, а по-надолу мечка, изправила се на задните лапи, заспал лъв, профил на индианец и какво ли още не. Нещо странно ставаше със самолета. Относително спокойният полет над платото се смени с неочаквани, различни по посока и интензивност, турбуленции. Като любител-пилот и чест пътник в самолет, имам опит с най-различни условия и режими на летене. Въздухът на Големия каньон е уникален само за това място.

На път за каньона Ренди ми разказа, че според една от теориите каньонът е възникнал, когато преди милиони години сладководно море се е изляло в океана, поради промяна в земната повърхност, предизвикана от невъобразими по сила тектонични сили. Не малката планинска рекичка Колорадо, а мощен воден поток, създаден от катаклизъм, подобен на вселенския потоц, е причина за възникването на Големия каньон, според тази теория. Стотици години водата е минавала през тези места. Стотици години морето се е преливало в океана, а каньонът е бил дъното на този невъобразим канал. А когато голямата вода е пресъхнала, е останала

сянката ѝ. Всичките подводни течения и водовъртежи са обезсмъртени завинаги във въздушните течения. Въздухът в тези места следва течението на отдавна пресъхналата вода. Каньонът диша с огромни каменни гърди. И аз за малко бях част от това дихание, понесен от него в мъничката „Сесна“. За малко се слях с миналото, настоящето и бъдещето на този Гигант. Какво ли става с душите на умрелите хора и животни? Дали сянката им не се носи вечно във Всемира, понесена от някакъв невъобразим духовен поток? Само Гигантите ли имат право на безсмъртие?

Тук се случи това, на което се надявах на Ниагара. Почти се докоснах до божественото начало. Почти. Но не съвсем. По-късно, когато кацнахме на летището на каньона и отидохме до ръба му, за да го разгледаме оттам, опитах отново да се доближа до него. Каньонът на това място е обезопасен с каменна ограда. Но има места, където все още може да се излезе на някоя необезопасена скална площадка. И на едно от тези места, оставайки сам, аз излязох напред и се придвижих плахо към бездната, оглеждайки се за клоните на близкото дърво, за които да се хвана. И тогава Каньонът ме повика. Аз се изправих и погледнах право напред. Опитах се да обхвана неговата необятност. И не успях. Попречи ми страхът. И отново се накарах да огледам спокойно наоколо. Този път се усетих на ръба на полета. Усетих се като птица, която е готова за полет и няма търпение да разтвори крила. За момент. После страхът отново ме обхвана и инстинктът ме накара да се дръпна назад. Иззад безопасността на каменната ограда се простих с Гиганта и му благодарих за тези секунди, които ми отдели от вечността на своето съществуване. Но той не ме чу. Не го интересувах. Нито аз, нито тълпите туристи, нито смешните ни каменни огради, нито самолетите и колите ни. Цялата ни цивилизация е само миг от неговия живот. Той е бил тук, когато са се раждали първите млекопитаещи. Цялата човешка история е само страница от книгата на неговото присъствие. Всичките ни тревоги и вълнения, финансови и енергийни кризи, партийни и религиозни дразги, етнически междуособици и семейни раздори, болести, раждания, страдания и смърт го интересуват не повече, отколкото нас ни интересува какво става в мравуняка в задния ни двор. Той просто е там. Пазител на паметта на вятъра.

За лудо работи

Забивах лопатата в земята, обръщах, разбивах почвата с ръба. После повтарях пак. И отново. И отново. Аз, дебеличкото, къдраво седемгодишно гражданче, копаех земята на Симеоново. Нямаше начин. Баба Велика копаеше редом с мен. Не си спомням да ме е учила да копая. Спомням си, че ми показва веднъж. Забиваш лопатата, обръщаш, разбиваш. Никога не ми намираще кусури нито за скоростта, нито за качеството на копаенето. Оттам нататък не ми даваше никакви съвети. Тя знаеше, че земята ще ме научи сама. Както я беше научила нея. Почнеш ли да копае, баба не спираше. Не разговаряше и никога не се оплакваше. Да копаеш е просто. Забиваш, обръщаш и разбиваш. И така, докато свърши нивата. Колко копки е един декар? Не знам. Работиш, докато се свърши. Не спираш. Спреш ли, трудно е да започнеш отново. Копаеш ли, след време влизаш в ритъм. Мускулите, сърцето, дишането и мозъкът. Ритъмът на земята. За всеки е различен, предполагам. Мозъкът като че ли спира да работи на високи обороти, на които съвременният човек е дотолкова свикнал, че даже не си и представя, че може другояче. Мисълта тече бавно и спокойно. Става ясна. Изчезва чувството за време. Няма нужда да си гледаш часовника. Нивата е голяма, денят – дълъг, а ти си тука, докато не прекопаеш. Какво значение има времето? Просто забиваш, обръщаш и разбиваш. Копка по копка. Ред по ред. Не можеш да мислиш за нищо, което има отношение към времето. Например мисли от сорта „Кога ще имам почивка, колко ще ми платят, ще станат ли добре картофите, които ще насадя, колко ли струва тази нива, ако се продаде?“ - просто не могат да възникнат, когато човек копае земята. Мислите са други. Какъв приятен полъх на вятъра, пот се стича от челото ми и капе на земята, сянката ми върви пред мене, а слънцето се скрива за облак. Мисли, в които има само сега. Най-естествените, най-земните мисли са тези.

Толкова много беше копала баба Велика през живота си, че и самия живот го живееше, като че ли копаейки. Тя нямаше това, което днес се нарича „време за себе си“ и което тя наричаше просто „време за шашкани“. Или готвеше, или переше, или простираше, или предеше, или плетеше. Цялото време беше нейно. Никога и за никъде не бързаше. Не беше нито глупава, нито отегчена баба ми Велика. Живееше пълноценно. Живееше на нивата. От изгрева на слънцето, та чак до залеза му. Отдавна се беше преселила в София с дядо. И в завод работи, и в градски апартамент живя, но нивата си я носеше в сърцето си. И всеки ден я работеше. Забий, обърни, разбий.

Всъщност, нивите около София, които копаехме с баба, не бяха наши. Не знам на кого бяха. Като си помисля сега, баба говореше за някакви хора, на които помага. Не съм сигурен, че е имало такива хора. Баба просто имаше нужда от истинска нива, от време на време. На нивата винаги правеше скривалище. Там се слагаше ръждивата лопата, бутилка за вода, кибрит, хартийка, някоя и друга стара кърпа, която може да накъсаш на лентички, намерено на пътя парче тел и стара тесла. Баба прекопаваше нивичките, насаждаше картофи и царевица, воюваше с колорадските бръмбари и поповите прасета. Никаква милост нямаше към вредителите. Поповите прасета просто ги съсичаше на две с лопатата, ако ѝ паднеха. Колорадските бръмбари обаче отнасяха „аутодафе”. Баба ги гореше, както Католическата църква еретиците. Има неща, които не могат да си намерят националността, но са винаги с национална принадлежност. Колорадските бръмбари, например, в Колорадо се наричат японски бръмбари. Интересно е как ги наричат японците. Руската салата в Русия се нарича френска салата или салата „Оливие“; в Америка - германска салата; и не бих се учудил, ако германците ѝ викат българска например. Както и да е. Баба мразеше колорадските бръмбари.

Казвам го, защото не съм забелязал да мрази каквото и да е друго, освен тях. В най-лошия случай беше безразлична. Тя не изразяваше любовта си по днешния лигав и театрален начин. Просто разбираш, че те обича. Аз го разбирах от това, че ме наричаше Витенка, опитвайки се да съчетае руското и българското в името ми. И още, тя винаги ми носеше банани. А бананите за баба Велика бяха едно от чудесата на света. Такъв плод не можеше да има и все пак той съществуваше. Можеше да го купиш в „Плод и зеленчук” след стоене на дълга опашка, в редките случаи, когато ги снабдяваха с тези тропически деликатеси. Портокалите не я впечатляваха толкова обаче.

Баба не обичаше празните приказки. Обичаше да казва: „За лудо работи, за лудо не стой”. Като малък хич не ми беше ясно какво има предвид. Трябва да работя за някакъв луд или да работя лудо? Как мога да стоя лудо, даже и да искам? Запомних странната приказка и като младеж я разбирах така - по-добре да работиш напразно, отколкото да стоиш без работа. Тогава не бях съгласен с нея. Как тъй ще работя напразно? Трябва да има някакъв смисъл. Да ми плащат, да научавам нещо. Ако няма смисъл, няма да работя. Така беше, докато не емигрирах. И тук разбрах, че работата сама си намира смисъла. Винаги. Както копането. Безсмислено за тези, които не го правят, а пък става смисъл на живота на тези, които го правят. В емиграция има много работа. А аз, на всичката Марийка отгоре, се хванах на една

безсмислена. Без заплащане, без перспективи. Лекар по образование, исках просто да съм около болни и лекари. Ей така. Без нищо. Един от тукашните ортопеди ми позволи да ползвам компютрите му, за да напиша научна работа, базирана на неговите пациенти. Заплащане нямаше. Научен от табиетите на българските корифеи, не се и надявах да ми спомене името в статиите. При него нямаше перспектива за работа срещу заплащане. Просто исках да съм на нивата. На моята нива. Там, където идват болни хора и казват: “Докторе, помогни”. И ти разпитваш, преглеждаш и лекуваш. Също като да забиваш, обръщаш и разбиваш.

Сега, четиринадесет години по-късно, съм преуспяващ американски лекар. За това най-голяма роля изигра работата за лудо, която почнах просто ей така, безплатно и без никакъв смисъл. Как стана това ли? Вие да не искате да ви разкажа цялата си емигрантска история? Който иска да разбере как става магията, да работи за лудо, а не да стои за лудо. А аз просто исках да кажа в това разказче: „Благодаря ти, бабо. Много те обичам!”.

Индианско лято

Денят започна с джакузи на зазоряване. Изгряващото слънце осветяваше короните на дърветата на отсрещната страна на езерото зад къщата. Парченца от нощта си доспиваха в сенчестите ъгълчета между тръстиките. Южният вятър издухваше от небето последните облаци, спомен от вчерашния порой. Есента беше боядисала листата на дърветата в любимите ѝ оттенъци на зелено, жълто, кафяво, оранжево и червено.

Голямо ято патици се беше разположило на поляната до езерото. На вратата на терасата се появи Джина. Тя е средно голяма пухкава кучка с лисича муцунка и къса переста опашка. Разцветката ѝ е светлобежова до руса. Джина обича да гони гъските през есента. Това ѝ покачва самочувствието, наранено пролетно време, когато тя позорно бяга от същите тия гъски, защитаващи със злобно съскане и размахване на криле малките си гъсета. Днеска обаче е нейното време. Гъските се готвят за прелет и подскоците на Джина около тях са още една причина да се издигнат с крякане над езерото и да направят няколко кръга, преди да

кацнат във водата. Джина разпалено тича по брега на езерото, следвайки излитащите птици. Не мисля, че иска да ги нарани. По-скоро сигурно иска да се издигне във въздуха и да отлети с ятото, понесена от устрема на гъските. Сигурно в този момент тя също се чувства птица.

Аз със сигурност се чувствам така, гледайки тази сцена от джакузито. А пък мога и да си представя как изглежда районът отгоре, от многобройните си прелети над него като любител пилот.

Излязох от водата и си облякох хавлията. Чаят вече беше станал. Обичам зелен чай – цвете. Той се прави от най-хубавите сортове чаени листа, които се нанизват на конец, заедно с различни цветчета. След това на ръка се оформя нещо като чаена перла, в центъра на която се е стаило цветчето. Изсушената перла просто се потапя във вряла вода и може да се наблюдава чудото на разцъфване на чаеното цвете. За целта е необходим прозрачен чайник. Тази сутрин цветето разцъфна на фона на есенната картинна галерия отвън.

Не ми се стоеше днес в къщи. След закуска си навлякох анцуга и яхнах велосипеда. Градчето, в което живея, се казва Фишерс и се намира в щата Индиана. По това време на годината къщите във Фишерс са украсени за Хелюин. Някои от съседите са големи манияци. Скелети, обесени по дърветата, изкуствени паяжини по храстите, “забила” се с метлата в стената на къщата вещица, черни паяци по прозорците. Цветовата гама е подобна на есенната. Оранжево, червено, кафяво, черно и лилаво. Интересно е да караш по есенните улици на квартала и да се радваш на въображението на комшиите. Един или двама от тях бяха навън за последното за годината косене. Махнахме си, макар и да не се познаваме. Това е нормално. Събота е. Аз карам колело, а те косят. Махваш за здрасти и отминаваш. В Средния Запад хората ми напомнят малко на български селяни - приветливи, любопитни и работливи. Добри комшии. Любопитството е винаги в нормални граници и никога не си бъркат носа в твоите работи.

От квартала се завива по 116-та улица. Повечето градове в Средният Запад имат тази номенклатура. Тя прави нещата много ясни и лесни за намиране. Улиците от изток на запад се казват streets и са номерирани, а тези от север на юг са именувани и се казват avenues. Само преди 30 години 116-та улица е била селски път в царевичака. Близостта на Фишерс до Индианаполис, обаче, го превръща в така нереченото bedroom community или място за спане. Това значи, че повечето от живущите тука сега работят в Индианаполис. Тук са им само къщите, но не и бизнесът. С разрастването

на жилищните квартали се разраства и инфраструктурата. Сега във Фишерс има много магазини, ресторанти и барове, но атмосферата на града е запазила спокойствието, чистотата и приветливостта на провинциално градче. Има множество паркове и алеи за колоездене. Бизнес частите на града са отдалечени от жилищните квартали на достатъчно разстояние, за да се осигури спокоен живот в жилищата, и същевременно удобно придвижване до магазините и ресторантите. Сто и шестнадесета улица сега е сериозна транспортна артерия с две платна във всяка посока. Но и там също си има алея за колоездачи, по която карам.

Алеята ме прекарва по моста над Бялата река и ме отвежда до живописната Hazel Dell Drive. Тази улица се вие от юг на север покрай парк, голф игрище, жилищни райони - и ако продължа да карам по нея, ще ме отведе до езерото Морз. То е едно от най-големите езера в Индиана - страната на птиците, според някои. Индиана всъщност е с много ниска надморска височина – само около 260 метра. Преди много хиляди години тук е имало плитко море. А после през ледниковия период е минал ледник от север на юг; и след разтапянето на ледовете са останали множество пресноводни езера и блата. Този ландшафт се предпочита от много птици. Преди 200 години ятата птици тука са били толкова многобройни, че при прелетите си са скривали слънцето за часове наред. И сега също се срещат множество видове птици. Точно в момента минавах през Heritage park, в който, освен люлките и пързалките за децата, има едно малко езерце. Това лято видях там бяла чапла. Не повярвах на очите си. Бях чел, че бели чапли се срещат само в Тексас и Флорида, тъй като са любители на субтропичния климат, а за нашите ширини е типична синята чапла. Но това си беше най-истинска бяла чапла. Това лято в Индиана беше много сухо и горещо. За пръв път видях Бялата река толкова намаляла. Може би на горещината и сушата дължим появата на бели чапли по нашия край тази година.

Нататък пътят ми водеше през две кръгови движения. Последните три години във Фишерс и съседното на нас градче, Кармел, построиха множество кръгови движения. Преди това имаше кръстовища с четири стопа. От тези, където преминаването става по реда на пристигане на кръстовището. С течение на времето, поради увеличаването на населението, започнаха да се получават задръствания в пиковите часове и тукашната администрация реши проблема с построяване на кръгови. В Америка по време на криза много се строи. Може да звучи парадоксално, но пътните строежи се разглеждат като начин да се дадат държавни пари на строителни фирми и така да се осигури работа и се увеличи покупателната способност на хората. Това е една от най-старите

антикризисни мерки, която задължително се използва при всяка нова криза. Та така, благодарение на кризата, и ние се сдобихме с кръгови движения. В местния вестник с гордост писаха, че сега Кармел имал повече кръгови от Париж. Мисля, че парижани са позеленели от яд, научавайки за напредъка, постигнат от Кармел в Индиана.

След това пътят ми минава през кармелските жилищни кварталчета. В едно от тях живя едно приятелско семейство от България. Сега там не живее никой. Къщата е празна и е за продан. Минавайки покрай нея, си мисля за веселите събирания на българската компания преди години и за това как всичко се променя и отминава. Мисля си дали духът на хората, живели в къщата, продължава да я обитава и след като са се преместили.

А пътят ми продължава все по на изток, където в далечината се вижда въздушният балон над Конър Прери. Става въпрос за музей на открито. През 1816 година на това място покрай реката е живял един много предприемчив фермер, на име Конър. Той се занимавал не само с фермерство, а развил и търговия в района. Имал магазинче за различни необходими стоки от сорта на пушки, барут, капани, уиски, герданчета и хранителни продукти, в което търгувал предимно с местните индианци. А през есента той и ратаите му товарили стока на огромни салове. Те се спускали по Бялата река, която минава през земята му, водеща до реката Охайо, и оттам - Мисисипи и чак до Мексиканския залив. Продавали цялата стока и дървения материал от саловете, купували коне и се връщали обратно в Индиана. Големите американски реки са служели като транспортни магистрали по онова време. Затова и голяма част от американските градове са възниквали по течението им. Питсбърг, Сент Луис, Ню Орлиънс – все центрове на цивилизацията и търговски средища от осемнадесети век.

Сега Америка е обхваната от най-добрата автомобилна транспортна мрежа в света. Тя се равнява на пирамидите в Египет и Тадж Махал в Индия, като паметник на една от многото човешки цивилизации. Множество магистрали с обща дължина 50 000 километра пресичат Северна и Южна Америка във всички възможни посоки. Те са надлежно обозначени с пределно ясна номенклатура. Всяка магистрала си има номер, който нараства от юг на север и от запад на изток. Околовърстните магистрали се радват на трицифрени номера. Изходите на магистралите са номерирани в съответствие с милите, които дадена магистрала изминава в съответния щат. Не е възможно човек да се загуби в целия този континент, защото може да ползва магистралите като координати. Достатъчно е, да кажем, че

се намираш на 153-та миля, на 65-та магистрала, в Тенеси, в южно направление - и става ясно къде точно си в Северна Америка. Тази супер магистрала е паметник. Паметник на хората, прекосили Америка от изток на запад, и от север на юг, през непроходими гори, безкрайни прерии, безводни пустини, огромни планински вериги и дълбоки каньони. Това е паметник и на предприемача, който пръв е започнал добив и продажба на нефт, и масовото производство на автомобили, а също така и на непрекъснатия му стремеж към забогатяване, водещ до необходимост от удобен и бърз транспорт. Това е паметник и на динозаврите, населявали тези места преди милиони години и оставили след себе си огромни нефтени находища, без които масовото автомобилостроене и транспорт не биха възникнали. Паметник на една залязваща цивилизация на златото, бензина и автомобила. Хеопсовата пирамида на Америка.

И всичко това е почнало с Конър предприемача и Бялата река, минаваща през земята, на която е живял. Сега там има град-музей. Градът е копие на градчетата от 1816-1870 година. В него “живеят” и “работят” хора, които са облечени по тогавашната мода; говорят така, както са говорили американците от онова време; празнуват събития от деветнадесети век; женят се, ходят на лекар или водят коня си на ковач; търгуват с индианци, обработват земята, правят грънци и оръжия, шият рокли и юргани, и какво ли още не. Те водят същия начин на живот, както американците от старо време, с едничката разлика - тези хора са актьори и, когато свърши работното им време, се качват в съвременните си автомобили и се прибират в модерните си къщи. През деня, обаче, музеят е отворен за посещение и те са живите експонати в него. Може да надникнеш в техните къщи, да участваш в сватба или погребение, да отидеш на лекар от деветнадесети век, да поръчаш на ковача лопата или даже да си изковеш нещо сам, или да направиш глинено гърне. Въздушният балон, за който споменах, е копие на пощенски балон от деветнадесети век. Тогава са използвали такива балони да доставят поща. Балонът е направен по стара френска технология и музеят нае френска фирма да го инсталира. Той е закрепен с въже за земята и може да се издига на около стотина метра. Срещу заплащане може да се качиш на него да се повозиш. Местните девойки намират за много романтично да им предложат брак или съвместно съжителство на балона. Може би защото в Индиана няма планини и липсват много места, откъдето може да погледнеш света отгоре.

По-нататък пътят ме води през парка покрай Бялата река. Пътеката започна да лъкатуши през есенната гора по брега на реката. Цялата алея бе покрита с килим от нападали златни листа. Спрях за малко. Приседнах на едно

паднало покрай реката дърво. Времето беше слънчево и топло. Топло не по юнски, а другояче. Есенната топлина е топлина, която търсиш и тачиш. В нея се усеща предвестие на идущата зима, премесено с ласкав, галещ кожата повей на лек ветреца. Това е коктейл от жегата на лятото и виелиците на зимата, примесени в едно. След всеки лек полъх на вятъра ято есенни листа политат от дърветата. Те се носят плавно из въздуха, описвайки най-причудливи траектории, и намират лека-полека пътя си към земята, за да станат част от уникалния килим, изтъкан от умелите ръце на есента. Реката пред мене тече бавно, набъбнала от дъждовете. Около мене ухае на индианско лято. Тук в Америка така наричат "циганското лято". Два термина, създадени от човека. Едното означава другото. Използва се като превод. Но не е. Защото не знаеш какво е това „индианско лято“, докато не дойдеш с колелото си на брега на Бялата река в топъл октомврийски ден, не приседнеш на поваленото дърво и не се загледаш в течащата вода. Циганското лято си го спомням смътно от времето, когато бях малко момче и имах времето, а и желанието да се заслушвам и да се заглеждам. То е част от моето детство и юношество - пролетта на живота. Как ли бих го възприел сега? Надявам се това парченце индианско лято да донесе в душите на читателите спокойно, замислено мистично и златисто-кафяво чувство, което ме обхваща в момента, в който седях на дървото. Сега навън е студено и повечето дървета са без листа. Индианското лято е отминало. Нека остане поне тук, на този лист, в тази книга.

Розови слонове

Има на света хора, които просто си живеят. Околните ми го казват непрекъснато, очевидно защото аз не съм от тия хора. И после ми казват: "Много го мислиш". И аз си казвам: "Съгласен съм". Хората ми желаят доброто. Много го мисля.

А след това ми идва наум приказката за Хитър Петър. Оная, дете той изхитрил чорбаджията, като най-строго му заповядал да не мисли за жълтиците, иначе магията по излекуването на гърбицата му няма да стане. Тая приказка я има в хиляди варианти на стотици езици. Последно я

чух от един психолог, под формата на примера с „розовия слон” в стаята. Ако ви кажа, че в стаята ви има розов слон, то той ще се появи в съзнанието ви. Оттам нататък ще си седи в ъгъла на стаята, ще си маха с уши и ще поклаща розовия си хобот всеки път, когато се обърнете с гръб към гореспоменатия ъгъл. Опитвайки се да не мислите за едно нещо, само засилвате присъствието му в съзнанието си. Това е добре известен феномен в психологията.

Какво, по дяволите, имат предвид хората като казват: "Не го мисли"? По скоро казват: "Писна ми от мислите ти и те не ме интересуват. Дай да говорим за нещо друго, което интересува мен". Та и те си имат глави, пълни с розови слонове, тяхно собствено производство.

Розовият слон не е толкова лошо нещо. Показва въображение, впечатлителност и способност за абстрактно-логическо мислене. За да планираш и извършиш нещо, първо трябва да си го представиш и обмислиш. А това е вид розов слон. Нещо съществуващо само в твоето съзнание. Затваряйки, обаче, съзнанието си в стая и заживявайки с розови слонове, човек може да загуби връзка с реалността. Може да престане да усеща околната среда; да забрави за полъха на вятъра, за слънчевия лъч през февруари, за полета на есенните листа, за детската усмивка и уханието на жената. Цивилизацията ни пълни главите с розови слонове и ни отнема слънцето. Прави ни затворници в затвори наше производство. Помните ли песента "Хотел Калифорния". Любима ми е. Там има един израз: „We are all just prisoners here, of our own device” („Ние всички сме затворници в затвор, от нас самите изграден.“)

По професия аз съм укротител - работя с розовите слонове на хората. Всеки ден отивам в офиса си и хората започват да идват при мене. И всеки води със себе си розовите си слонове. Обикновено по един-два, но понякога идват с цели стада. И не можете да си представите какви ужасяващи чудовища ми водят. Ето например, този слон е седнал в ъгъла и си прави инжекция с хероин. На другия пък са му отекли краката и са станали четири пъти по-големи от нормалното. Третият кашля, кашля, ще си изкашля дробовете, ала не вади цигарата от устата. Има слонове във финансов банкрут, такива със сексуално трансмисивни^v заболявания, пълни откачалки, затлъстели до безобразие и какви ли още не. И работата ми е, когато човекът излезе от офиса ми, слоновете му да са, как да кажа, по-розови и смешни, и не толкова отвратителни и страшни. Това е хубава работа. Нужна. Всеки път, обаче, когато човекът си отиде, остава по една

малка сянка от всеки слон в моята стая. И колкото повече седя в стаята, толкова повече сенки остават.

Затова аз започнах да водя моите слонове на разходка. Обикновено избирам слънчеви дни, макар че не е задължително. Аз вървя напред, а моите слонове важно се поклащат зад мене. Те не обичат много слънцето. В края на краищата, повечето от тях са сенки. Те се мръщят и жумят от слънчевата светлина, но няма начин. Щом съм навънка, и те трябва да излязат също. А аз, вървейки, се оглеждам наоколо, дишам с пълни гърди, слушам всевъзможните шумове около себе си, оглеждам хората и колите. Всеки път си намирам по нещо интересно. Не, че го търся, но така се получава. Днес видях за пръв път сянка от скреж. Сутринта беше хладна – около нулата. Навсякъде имаше скреж и мъгла. С изгрева на слънцето мъглата започна постепенно да намалява, и сега бе останала само по най-ниските места. Там, където дърветата и къщите запазваха земята от слънцето, се очертаха сенки от скреж. А на останалите места тревата контрастираше, приличаща на яркозелен килим с разсипани по него диаманти. Диамантите са капчици вода от разтопения скреж, в който слънчевата светлина се пречупва под най-различни ъгли. Погледът ми се спря на величествена ела, приличаща на кралица със сребърна мантия, разсипала брилянтената си огърлица по пода на тронната зала.

Слоновете ли? Какво значение имат те сега? О, да, професионален съвет - разхождайте розовите си слонове. Така те няма да затлъстяват, ще са розови и много по-забавни за компания. Та и вие да сте розов слон, не бихте искали по цели дни да си седите в ъгъла и да си чоплите хобота. Ако се грижите се за розовите си слонове, дресьори като мен ще имат много по-малко работа, но на вас за това не ви пука, нали?

Вярата

„Религията е опиум за народа“ - казваше дядо Йордан. Той вярваше в комунизма. Друга вяра не му беше нужна. Вярата в комунизма е вяра в човека. Не познавам по-честен и искрено вярващ човек от дядо Йордан. Вярата му беше стихийна и непоклатима. Не я натрапваше на никого

никога, но беше готов да умре за нея във всеки момент от живота си. Доказа го и през времето на интербригадистите в Испания, на млади години. Доказа го също така и на стари години по Живково време. Готов беше да пожертва не само себе си, а и всички нас, неговите деца и внуци, за да се бори за правото на своята вяра. Не го интересуваше дали срещу него са царските жандармеристи или Политбюро и Държавна сигурност. Казваше винаги само това, което чувства. Имаше в него нещо от християнските първоапостоли, проповядвали вярата си сред египтяни и римляни, и загивали разкъсвани от диви зверове на арените с кръст в ръката и огън в очите. Беше като реката Йордан, разделяща светите земи на християнски и мюсюлмански. Каквото и да става по нейните брегове, тя продължава да тече. Еднакво свята за християни и мюсюлмански, тя е източникът на всички вери.

В рода на дядо вярата беше силна. Братята му бяха или комунисти, или анархисти. Дядо Стефан е бил арестуван от Сталинисткия режим в Русия и разстрелян 6 месеца след ареста.

Синът му, Владимир, загинал години по-късно в социалистическа България, проповядвайки антикомунистическите си убеждения със страст, граничеща с фанатизъм.

Дядо Даньо, стар анархист, умрял от кръвоизлив на язва. Синът му, по това време полковник от Военното контраразузнаване, дошъл да си вземе последно сбогом. Той много обичал баща си. Очите му се напълнили със сълзи. Верен на себе си, дядо Даньо го посочил и казал: „Вижте го. Кучето на Вълко Червенков плаче!“.

Да, синът му, полковникът, а по-късно и генерал от Военно контраразузнаване (ВКР), беше куче на властта. Но той беше такова куче, от което господарите се страхуват и се съобразяваха с него. И досега го помнят като справедлив и човечен. Толкова години след промените не съм чул за никакви репресии, които да се свързват с неговото име.

Но този разказ не е за роднините ми по дядова линия. Той е за Вярата. За тази, истинската, която не се интересува от политика или финанси. Просто си тече, както реката Йордан.

Израсъл в семейство комунисти, аз не бях кръстен до преди година. Израснах като атеист. Просто исках да съм като моето семейство. А те казваха, че са атеисти. Навлязох в самостоятелния си живот в периода на големите политически промени. Не отдадох вярата си на демокрацията. Там се скандираше: „Комунистите в Сибир“. Всичките ми роднини са

комунисти и аз много ги обичам. А пък и каква беше разликата между тия пишман-демократи и партийните уреждачи, като имаха същия отговор за всеки проблем: „В Сибир”. Работата беше само кой ще пращаме там. По-късните събития показаха истинските убеждения на голяма част от демократичните лидери. Но това не е от значение. Хората трябва да вярват. И тези мои познати, които повярваха на демократите, независимо от разочарованията впоследствие, имат и досега тази искра в сърцата си. Искрата на вярата.

Аз замених вярата в човека с вяра в себе си. В променена България ме третираха като емигрант. Мизерна заплата, непрекъснато натякване, че и това ти е много, и под сурдинка рефренът: „Кради бе, Викторе. Всички крадем, и ти кради. Балъците измряха. Останаха само гяволите.” Бях в безизходица. Не знаех какво да правя. Зелената карта за Америка ми дойде без да я искам или да се боря за нея. Просто така, по волята на случая. Помислих си, че е по-добре да бъда емигрант в Америка, отколкото да ме третират като такъв в България. Когато взех решение да емигрирам, се притесних за това как ще реагира дядо Йордан. Той беше болен, но с бистър ум и светла душа, както е живял цял живот. Каза ми: „Витя, знаеш, че много те обичам. А сега с решението си да заминеш, заслужи и моето уважение.” Не повярвах на ушите си. Та Америка беше враг на Русия и капиталистическа страна номер едно. По-късно разбрах защо дядо ми каза така. Основата на неговата вяра беше много по-дълбока от СССР, Студената война, Маркс, Ленин и Сталин. Той вярваше в Човека и вечния му стремеж към щастие. В основата на неговата вяра лежеше самата тя, Вярата. Човек трябва да я търси и да я намери. Не се живее без Вяра. В заминаването ми той видя път. В оставането имаше безверие и задънена улица. Започнах в Америка от абсолютната нула. Просто аз. Никакви връзки и никакви пари. Поне нямах дългове. Вярата в себе си ми замени вярата в хората. Но не би, защото тя, Вярата, е по-дълбока; извира от центъра на земята като реката Йордан.

Америка е страна на различни вероучения и секти. Има и войнстващи атеисти. Като моя приятел Грег. Той мрази религията с цялата сила на душата си. Опълчва се на всякакви религиозни догми и учения. Контактвайки с него, разбрах, че не съм атеист. Поне не такъв като него. На първо място, не смятах, че всеки трябва да стане атеист. Освен това не мразех религията, а просто не намирах истинското зрънце в нея.

Вярата в себе си също се оказа ялова. Помогна ми да се реализирам материално и толкоз. Духът ми продължаваше да се лута в тъмнина.

Срещнах много различни хора. Видях приятелство и предателство. Изпитах и предадох Любовта нееднократно. Гордях се със себе си и презирах хората. Бях най-голямото парче мая и после станах и най-малкия плужек. Допълзях в църквата. Там имаше спокойствие. На мене ми беше нужно това спокойствие. На мене ми беше нужна помощ в момент, в който никой не можеше да ми помогне.

Българската църква тука е построена от емигранти от Македония с българско потекло. По-големи родолюбци от тях не съм виждал. Сега потомците им говорят на английски, но все още посещават православната църква. Откакто аз съм тук, попът е един и същ. Отец Димитрий от Плевен. Той е около 60-годишен, среден на ръст, без типичната за православен свещеник брада. Като по-млад ходеше да рита футбол седмично с други любители на играта. Има си семейство, деца и внуци. Има и типичните за всеки човек житейски проблеми. Далечната малка американска църквичка явно не интересува много българските църковни величия, заети в момента с политика и интриги. Само на това, предполагам, че дължим присъствието на отец Димитрий в Индианаполис. Поговорих си с него, когато ми беше много зле. Срещу мене видях човек, който има сърце за това, което прави. Няма да забравя как ми каза: „Докторе, отдавна разбрах, че не мога да направя чудо”. И не беше важното това какво каза, а как го каза. Каза го с болка в погледа. Болка, че не може да излекува болните и да помогне на страдащите. Разбрах го в сърцето си. Каза ми още, че просто се стареае да си върши работата по най-добрия и съвестен начин. И ми го показа. Освети ми къщата, моли се за мене и семейството ми, кръсти ме. Все неща, за които аз го помолих. Идваше навреме, вършеше си работата, не се пазареше за пари, не ми опяваше при всяка среща защо не идвам всяка неделя на църква, говореше си с мене, когато имах нужда. Не ми даваше съвети и не ме съжаляваше на думи. Но всеки път, когато ме види, ме пита как съм и в погледа му има човещина. Попът, който тъгува, че не може да прави чудеса. Но той знае това. Това, което може да направи, е да си върши работата съвестно. Без дълбоки психологии, без непрекъснато споменаване на Бога. Просто е там. За тези, които имат нужда. Даде ми сили да продължа да работя през най-тежките периоди от живота ми. Просто беше там за мене, когато имах нужда.

Постепенно с времето нещо започна да се променя в душата ми. Първоначално беше себеотричане. До степен такава, че престана да ми пука за живота ми. После се яви злоба. Към всичко и всички. А после отворих очи за света около мене. Започнах да разбирам, че вярата е

навсякъде около нас. Във всичко създадено, във всяко създание се вижда ликът на Създателя. Има от пламъчето на вярата в отец Димитрий. Има го и в дървото, разцъфнало ранна пролет; в облаците, носещи се по небето; във вятъра, галещ кожата. Има го и във всеки човек. При хората то е в очите. Понякога гори силно, а понякога мъждука. Угасне ли човек, умира и то. Първо умира вътре душата, а после и тялото. Тялото винаги остарява и умира. Душата не винаги. От нас зависи да си отваряме душите широко, за да влезе в нас искрата и да запали пламъчето. И тогава ние обичаме истински. Обичаме всичко около нас, обичаме живота. И не по лигавия начин на телевизионните водещи. Обичаме го спокойно и всеобхватно. Както реката Йордан, която тече през хаоса от религии, безразлична към дребнавите дрязги по бреговете ѝ.

Вчера беше свети Мина^{vi}. А аз се казвам Виктор. Поиска ми се да видя отец Димитрий и да го помоля да ми разкаже за светията. Отдавна вече ходя на църква само, когато наистина имам нужда, и стоя там, докато не получа това, за което съм дошъл. Не слушам проповеди. Обикновено просто седя на пейката в празната църква. Взимам си свещ и тъй като никога не си нося огънче, отецът ми дава своята запалка. После слагам свещта пред лика на някой светия и си тръгвам.

Вчера имах нужда отецът да ми разкаже за свети Мина. За мое учудване, службата се водеше от непознат за мене свещеник. Разбрах, че отец Димитрий е в отпуска и отец Джон го замества. Хванах края на службата на отец Джон. И той не ми хареса. Обясняваше, че трябва да се доведат нови хора в църквата и не трябва да се ограничаваме с отделни етнически групи. Явно ставаше въпрос за българи, македонци и руснаци. Трябвало, според отца, да се разпространи православната религия и между американци, католици и евреи. Да се водят хора за една по-силна църква. Да се прави реклама на православието. Нещо като разпродажба на религия. За това ни проповядва отец Джон в деня на свети Мина.

Независимо от това го помолих да си поговори с мене. Когато поисках да ми разкаже за свети Мина, той ме посъветва да погледна в интернет. Повторих молбата си и тогава той ми каза основното за светеца. Това, което даже и изгубил вярата си свещеник би трябвало да знае. Бил египтянин. Проповядвал на египтяни, римляни и араби. Затворен, измъчван публично, потвърдил вярата си пред мъчителите си и бил екзекутиран. Силен във вярата си човек. Като слушах отца, този светия ми стана близък до сърцето. Също като дядо ми Йордан. Оказа се, че затова всъщност бях дошъл в църквата на този ден. Станах, благодарих на

свещеника и си излязох. На този ден, на свети Мина*, разбрах, че Вярата е по-голяма от църквата, свещениците, политическите убеждения и лидери. Вярата може да говори и с устата на неверника, когато има кой да я чуе.

Сега българската православна църква избира патриарх. Даже и най-добрият и непокуварен патриарх не ще може да промени нищо, ако ние сме глухи и слепи за вярата в нас и около нас. Пожелавам на България патриарх, който просто да си върши работата като отец Димитрий. Всъщност, когато вярваш, няма нужда от църкви, попове и патриарси. Религията е опиум за народа, но само за онзи народ, който няма Вярa.

Алкохоликът

Беше вече доста късно, когато, приключил със задълженията си, Джеймс най-сетне се отпусна в мекия фотьойл в кабинета на дежурния по клиника. „Сърцето ми вече не е за тази работа” - си каза старият алкохолик. Беше и прав, и не прав едновременно. Независимо, че беше само на петдесет и осем години, сърцето му, износено от бурния живот, който беше водил, и непоправимо увредено от алкохола, работеше само благодарение на имплантирания в него дефибрилатор. Всеки път, когато сърцето спираше от крайна преумора, дефибрилаторът с автоматичен токов импулс го пускаше отново. Сърцето му беше на повече от сто биологични години. Но за работата, която работеше, това беше най-подходящото сърце в целия голям Индианаполис, а може би и в целия щат Индиана. Работата е там, че Джеймс Асбъри работеше като групов лидер в клиниката за наркомани Фербанкс. Никой не разбираше душите на наркоманите така, както той. Познаваше по очите им кога са дрогирани, знаеше всяко място, удобно за скривалище за дрога, усещаше ги безпогрешно кога лъжат и кога са искрени. Това не се научава. Той просто беше един от тях. Израснал във ферма в Северна Индиана, страната на пикапите и ловджийските пушки, сред здрави момчета, свикнали да си изкарват хляба с тежък труд, осемнадесетгодишният Джеймс решил, че армията е най-доброто място за него. В Средния Запад момчетата някак естествено израстват патриоти. Пък и Джеймс искаше да види свят, и при финансовото състояние на

родителите му армията изглеждаше единствената реална възможност това да стане.

Света, който видя през тази 1967 година, не беше за очите на младеж като него. Оцеля през цялата Виетнамска война само, за да се върне в Америка, където го нарекоха убиец на жени и деца. Той много по-добре от тях знаеше, че е точно това, което го наричат. За разлика от други, избра да не се оправдава със служба на отечеството или военна дисциплина. Просто започна да пие. Много. Искаше да забрави. Най-вече да забрави Стийв.

Стийв Московец, слабичкото еврейче от Ню Йорк, което за свое нещастие се оказа под командата на Джеймс малко преди края на войната. Стийв се страхуваше. Всички се страхуваха, но Стийв се страхуваше открито и безогледно. Всеки негов ден във взвода беше мъчение за него и за другите. Животинският страх, който се четеше в ококорените му сини очи, подлудяваше всички около него, борещи се със своя собствен страх. Това беше. На Стийв не му пукаше, че му личи, не правеше и минимални усилия да потисне или пренасочи страха си. Просто го изживяваше пред всички, открито и докрай. Само след две седмици нямаше човек във взвода, който да не се молеше тайно някой заблуден куршум да сложи край на мизерното битие на Стийв и да ги освободи от неговото присъствие. Бяха опитали всичко. И подигравки, и разговори по мъжки, и увещания. Опитваха се да му обяснят, но той не разбираше нищо. Страхът го беше обсебил. Джеймс беше сержантът на взвода и разбираше, че трябва да направи нещо. Дисциплината бързо се разпадаше. На никого не му пукаше вече за нищо. Хората бяха вечно пияни.

И един ден се случи. При форсирането на реката Труонг войниците от взвода просто отказаха да се подчинят на командата му и да станат от окопите си. Тогава той хвана Стийв за ревера и го изправи до себе си. Насочи пистолет към главата му и му изкрещя: „Ако искаш да живееш още малко, тръгвай напред, защото иначе, Бог ми е свидетел, ще ти пръсна черепа още сега. Даже и парализираният от страх Стийв разбра, че след секунда ще последва изстрел. Ужас се изписа на лицето му. Инстинктът за самосъхранение го накара да се обърне и да се затича напред – далеч от Джеймс. Джеймс беше в този момент за него по-страшен, отколкото картечниците на виетнамците. След секунди тялото му беше разкъсано от картечен откос, но взводът се беше изправил и форсираше реката на своя участък.

Джеймс не можа да забрави страха в очите на Стийв, преди той да се обърне и да се затича към смъртта си. И месеци по-късно, когато видя

същия страх в очите на виетнамски селяни от току-що превзето селище, не издържа и тотално превъртя. Когато пълнителят му свърши, селото беше обезлюдяло, а той беше убиец на жени и деца.

Следващите тридесет години минаха под знака на алкохола. Работеше случайни и сезонни работи. Обиколи щатите в търсене на работа и нов живот. Имаше няколко бивши жени и неизвестен брой деца, част от които не го познаваха, а другите, които го познаваха, не искаха и да чуят за него. Бившите му жени си имаха нови мъже и отдавна го бяха забравили. Сестра му не му вдигаше телефона и не го пускаше в къщата си. Беше минал през безброй програми за лечение и три пъти лежа в интензивното. Панкреасът му беше хронично възпален от непрекъснатия досег с алкохола, а имаше и хепатит, защото, освен алкохола, не пренебрегваше и наркотиците. Взимаше ги през устата, смъркаше ги, вкарваше си ги венозно, пушеше какво ли не. Не умря, само защото беше много здрав по природа и беше израснал с труд на чист въздух и здрава храна. Единствено старата му майка никога не се отказа от него. При нея той винаги можеше да отиде, да пренощува и да се нахрани. Баща му беше починал и тя даваше на Джеймс всичко, което можеше.

Мислеше си, че това е краят. Просто още една бутилка или инжекция хероин, и всичко ще свърши. Много наркомани си отиваха така. Свърхдоза, аспирация, преохладане.

И тогава майка му почина. Той не отиде на погребението. Никой от роднините му не искаше да го вижда. Отиде след това и дълго плака на гроба ѝ. От тридесет години не беше плакал. После за пореден път влезе в клиниката Фербанкс. Мина през детоксикация и доброволно остана в групите за възстановяване. Към клиниката имаше програма за социална рехабилитация. Алкохолици и наркомани живееха по трима-четирима в апартамент. Плащаха за апартамента, ходеха на работа, посещаваха групова терапия всеки ден. Целта бе да отговарят един за друг. Един наркоман или алкохолик най-добре може да усети симптомите на срив и влошаване у съквартиранта си. Той най-добре знае къде е скрита дрогата или алкохолът, и кой посетител е роднина, а кой дилър. Алкохолът и дрогата са враговете. Страхът от срив е всъщност страх от смъртта. За повечето от тях пореден срив би означавало смърт. И в груповата поддръжка и отговорност се намира спасението. Да оцелееш още един ден пред лицето на врага. Да излъжеш смъртта отново.

Джеймс не се надяваше да оцелее. Просто не искаше да си отиде без бой. Седем години по-късно той вече беше групов лидер, на работа в клиниката

и дори имаше и хоби. Ходеше на лов. Най-трудното за наркомана е да откаже цигарите. Затова много от стабилизирани наркомани умират от рак на белите дробове. Те компенсират другите си зависимости с усилено пушене. Джеймс отказа даже и цигарите. Каза си, че за всеки ден, който не пуши, ще слага цената на една кутия цигари - четири долара, в буркан. След две години със събраните пари си плати отиване до Аляска на лов за мечка гризли. Беше любител на лова с мускет. Един заряд, един изстрел, един шанс. Сега кожата на мечката украсяваше скромната му стая в жилището, което делеше със спонсора си. Той също беше спонсор на петима други.

Спонсорът е човекът, на когото може да се обадиш по всяко време на денонощието, за каквото си искаш. Той е твоят взводен командир. Когато останеш сам и страхът в сърцето ти започне да расте, когато единствената бариера между лудостта и теб е дрогата, се обаждаш на спонсора си. Той е човекът, който е минал през това преди тебе. Той е твоята връзка с реалността. Той е последната граната, последния куршум, изстрелян в противника. Следващият отива в главата ти. Спонсорът ще те изведе на кафе. Ще изслуша от тебе това, което вече си му казвал хиляди пъти. Ще изчака търпеливо да отmine пристъпът. И няма да си тръгне преди да е сигурен, че си наред.

Животът на наркомана е война без край. Понякога врагът се спотайва и се прави, че го няма. То е само, за да те удари изненадващо и още по-жестоко. За да разбереш какви проблеми има дяволът, трябва да поживееш с него в ада и да станеш като него.

Телефонът на бюрото извънтя. Джеймс вдигна слушалката. Беше Патрик.
- Трябва да дойдеш, Джеймс - каза той. - Илай се е дрогирал отново.

Илай беше младо момче, отскоро в групата. Живееше с още четирима в една къща за социална рехабилитация. Така и не престана да лъже и смъркаше при всяка удобна възможност. Другите четирима едва го издържаха. Илай правеше неимоверно трудно за тях да не се предадат. Опитаха със заплахи, грубост, увещания, следене. Нищо не помагаше. Илай безогледно продължаваше да се дрогира. Джеймс знаеше какво трябва да направи.

Когато дойде, Илай седеше на леглото си. Зениците му бяха на карфички и едва приказваше. Джеймс го погледна, хвана го за ревера и го изправи рязко.

- Измитай се от тука веднага. Обади се на някой приятел да те вземе и се измитай!

Илай се опита да каже нещо, но срещна погледа на Джеймс. Очите му чернееха като дулото на пистолет. Имаше нещо в погледа му, от което коремът на Илай се сви на топка. Това беше погледът на убиец. Илай събра набързо дрехите си и излезе на улицата. Там беше спряла кола. Джеймс се обърна към Патрик:

- Кой е този?

- Някакъв приятел - промъмори Патрик, гледайки в земята.

- Значи - каза Джеймс - така и ще запиша в рапорта. Взет от приятел на семейството.

Патрик си замълча.

В това време колата, в която се качи Илай, вече караше по околоръстното. Дилърът крещеше на Илай:

- Докога ще те угоявам, копеле проклето? Не си ми плащал от две седмици. Аз да не съм ти благотворително дружество?

Илай се беше свил на своята седалка и не смееше да гъкне. Дилърът наби спирачки.

- Слизай, говедо! Като нямаш пари, разкарай се и никога не ми се обаждай! Не ме е еня за абстиненцията ти. Да пукнеш дано!

Илай слезе и колата потегли в нощта.

***

Аманда се връщаше от парти по случай завършването на колеж. Животът ѝ беше права, възходяща линия. Тя беше внучка на пенсиониран с почести армейски генерал, награждаван многократно за ролята му във виетнамския и много други конфликти, и дъщеря на директора на Индианapolския клон на ФБР. Аманда току-що беше завършила за бакалавър в политическите науки и вече имаше предложения за работа във Вашингтон. Животът беше песен, а бъдещето - безоблачно.

На партито доста си бяха пийнали и изпушили някоя и друга цигарка с марихуана, но какво пък толкова. Един път се живее. Лексусът, подарен за завършването, летеше по магистралата със седемдесет мили в час. По това време нямаше никакви коли, а и полицаи не се виждаха. Внезапно една фигура се появи в светлината на фаровете. Изникна като че ли от

небитието. Чу се тъп удар и фигурата отхвъркна встрани. На предното стъкло се появило множество пукнатини.

Аманда изтрезня за секунди. Кръвта ѝ се смръзна. Не спря и продължи да кара. Опитваше се да се убеди, че е било сърна. Когато пристигна вкъщи и влезе пребледняла в хола, почти си вярваше.

- Какво ти е, скъпа? - попита загрижен баща ѝ, който я чакаше да се прибере.

- Май ударих сърна на магистралата - едва чуто промърмори тя.

Баща ѝ отиде до гаража. Погледна смачкания преден капак със следи от кръв и косми.

- Къде я удари? - попита той.

- На околовръстното, близо до изхода за 69-та магистрала - отговори Аманда.

След десет минути баща ѝ беше на мястото. Запали фенерче и го насочи към безформения куп в канавката. Прималя му.

Седна на тревата, извади мобилния си телефон и набра 911.

- Казвам се Уилям Бентон. Дъщеря ми току-що е ударила човек на магистралата. Моля, изпратете екип!

***

Из кратка справка по новините след месец:

“Директорът на Индианapolския клон на ФБР Уилям Бентон подаде вчера оставката си. По неофициални данни, оставката му има отношение към осъждането на дъщеря му на десет години затвор за убийство по непредпазливост, в състояние на употреба на алкохол и марихуана, на 13-ти ноември тази година. Напомняме, че Уилям Бентон е син на генерал Бентон, герой от Виетнамската война, награден от президента за кампанията по форсирането на река Труонг.”

Стриптиз

Дойде и моето време да отида на стриптийз. И преди са ме канили, но аз винаги намирах начин да се откажа или да отклоня поканата. Колкото повече се стараех да го направя с внимание и такт, толкова повече си проличаваше истинската причина. Аз бях прекалено добър и правилен, за да ходя на стриптийз. Това автоматично правеше другите, които ходят, лоши и неправилни. Та, да си кажем правичката, аз просто бях по-правилен и добър от тях. Нали всичко се познава в сравнение. Та аз ги гледах с чувство на превъзходство и лека погнуса.

Тогава. Но не сега. Сега аз отивах там, за да се излекувам. Да се излекувам от уважението към Жената. Искях да видя жени, които продават тялото си за пари. Искях тялото на Жената да престане да бъде за мене божи дар, който се споделя само с любимия. Искях да видя как то става стока за продан, на който си го поиска.

И така, аз последвах моя Вергилий в този кръг на ада. Всъщност Вергилий се казваше Сергей и беше един приятен за компания, дебеличък руснак със сини очи и побеляващи коси, все още запазили тук-там оригиналния си рус цвят. Сергей е поклонник на стриптийза, а и на всички други удоволствия. Той е бохем по душа и непрекъснато гледа да се наслаждава и забавлява, когато и както може. А на 48 години стриптийзът е едно от забавленията. Не, че на 20 не може да отидеш на стриптийз бар. Просто на 20 обикновено не ти пука за този вид забавления.

Това се потвърди, когато влязох в полутъмното помещение на бара. Постепенно очите ми привикнаха към тъмнината и можах да се огледам наоколо. Забелязах 40 и нагоре годишни мъже, насядали на бара и пред масите, разположени около сцена с пилон. На сцената едно пълничко момиче, пременено само по прашки, усукваше тялото си около пилоната, къде в такт, къде не, с музиката, носеща се от jukebox, разположен до стълбите на подиума.

На бара и на някои от масите редом с мъжете седяха жени. Повечето от тях бяха облечени точно като момичето на пилоната, а другите имаха облекло, което не криеше, а подчертаваше разнообразните женски прелести, за които ние, мъжете, имаме навика да фантазираме.

Сергей поръча две бири от бара и ние се настанихме на една от свободните маси. Той ми беше обяснил механиката на този бизнес. Стриптизьорките плащат за всичко. Те плащат на съдържателя, на келнерките, за музиката.

Момичетата са тука, за да продават телата си на клиентите. Телата може да се пипат, мачкат, хапят, целуват. Единственото, което не може да се прави, е да се вкарва члена в тялото на жената. Всичко останало е позволено. Танцьорката продава тялото си за време. Три минути струват 10 долара. Три минути продължава една песен от jukebox-а. Ако искаш още три минути, плащаш още 10 долара. И така, докато имаш пари. Машинка за пари, която се върти в ритъма на музиката.

Както навсякъде в Америка, и тук може да опиташ от стоката, преди да я купиш. За един долар момичето ще се завърти един-два пъти пред тебе. Ще ти позволи да опипаш задника и гърдите ѝ, и даже ще ти навре лицето между гърдите си и ще ги раздруса малко. Ако ти хареса, си поръчваш танц. Ако не, опитваш от другата стока. Междувременно си пийваш пиенето, което сервитьорките непрекъснато ти принасят, гледаш как танцуват момичетата на пилоната и постепенно се освобождаваш от задръжки, ако имаш такива. Ако искаш, може да седнеш до самата сцена и тогава танцьорката ще се кърши пред тебе, докато ти ѝ пъхаш доларови банкноти под ластика на прашките. Това е също начин да опиташ от стоката. Купените танци или по-скоро опипването и мачкането на тялото на танцьорката, докато трае песента, става в един затъмнен ъгъл на заведението, където до стената е нареден ред столове.

Бях така подготвен от няколкото истории за проститутки и стриптийз танцьорки, почерпени из опита на моите приятели. Освен това, помнех за целта си. Да се излекувам от уважението към Жената и преклонението пред красотата на тялото ѝ. Повтарях си, че съм тук не да говоря с тези жени, а да купувам телата им. Забавлявах се наум с една история, която ми разказа един приятел за първата в живота си проститутка. За разлика от мене, той си е нямал Вергилий, и единственото, което е знаел от други за проститутския бизнес в България е, че таксиметровите шофьори са наясно къде може да се намери проститутка, тъй като проститутките им дават бакшиши за докарване на клиенти. Та той се качил в едно такси и поръчал да го откарат там, където са проститутките. Пристигнали пред един блок. Шофьорът му посочил звънеца на съответния апартамент, прибрал си парите и потеглил. Моят приятел, стресиран до крайност, натиснал звънеца, качил се на етажата и отворил вратата. В апартамента имало няколко стаи. В едната заплашително изглеждащи мъже играели на карти и пиели бира. Те му кимнали и му казали да си избере момиче. В друга стая имали 5-6 разголени момичета, които чакали за клиенти. Моят приятел погледнал момичетата и, както се бил стресирал, си избрал не тази, чието

тяло най-много му харесало, а... „най-интелигентно изглеждащото момиче”.

Та, подсмиввайки се на тази историйка, бях твърдо решен да не повтарям тази грешка. Никакви приказки с жените, никакви нежности и целувки. Това са тела. Тела за продан. Аз съм купувач и съм тука да избира това, което най-много ми хареса. Плащам си 10 долара за три минути. Толкоз. Тези тела нямат души. Поне за мене и поне за този момент. Същевременно не исках да съм груб и затова, когато първото момиче се приближи и се поинтересува как се казвам и дали имам нужда от компания, просто ѝ казах, че не искам компания сега, но може би по-късно. Докато то се приближаваше, успях да забележа, че гърдите ѝ бяха прекалено мънички за моя вкус. Освен това не исках да избирам първото, което ми се изпречи на пътя. Исках първо да се поогледам. Естествено, първото, което огледах, бяха телата на танцьорките. За най-голямо учудване установих, че тези тела не са нищо особено. Обикновени женски тела, които бях виждал и преди, преглеждайки пациентки в работата си. Имаше доста добре тренирани момичета с тела на гимнастички, но се срещаха доста закръгленички екземпляри, а също така и прекалено слаби и кокалести. Повечето бяха среден ръст, но имаше една-две с ръст на баскетболистки, а и няколко миньончета, като едната беше и закръгленичка, и представляваше тяло, известно в мъжкия фолклор под названието „табуретка”. Гърдите бяха представени във всичките им форми и големини, но наистина големите и добре оформени бяха очевидно изкуствено създадени от колегите пластични хирурзи. По-големите естествени гърди вървяха с по-едрите и закръглени тела и дупета. А пък ако искаш стегнато дупе на гимнастичка, то трябва да се примириш с малки гърди, до пълна липса на такива или пък силиконов вариант. Едното от високите момичета излезе на сцената и започна да танцува. Имаше издължено тяло, красиви, средни по големина гърди, и добре оформен ханш. Танцът му обаче ми напомни за движенията на спънат кон. И преди бях забелязал, че много високите индивиди често са малко непохватни.

Докато избирах тяло, минаха доста танцьорки и тази, която определено ми направи впечатление в танца, беше атлетична и много добре закръглена жена, с женствен ханш и стегнати бедра. Когато се обърна с гръб, ми направи впечатление с добре развитите си за жена гръбни мускули. Помнех обаче, че не съм тука да купувам танц, а тяло. Харесах си високата баскетболистка заради добре оформеното ѝ тяло, а също така и едно момиче, което беше рядко съчетание на стегнато мускулесто дупе и естествено големи гърди, които не бяха увиснали и ѝ стояха много добре,

независимо от размера си. Баскетболистката седна на масата при един въздебел, около 60-годишен чичо. Към тях се присъедини още едно русо момиче и те взеха да си говорят и смеят весело на каквото им казваше чичото. От време на време му сядаха на коленете и го целуваха по бузите, или галеха по главата. Оглеждайки се наоколо, забелязах, че и на другите маси върви подобна дейност. Обърнах се към Сергей за разяснение. Все пак всички мъже бяхме тука да купуваме тела. Не приказки и лафове. Сергей се позачуди на въпроса ми малко и ми каза: "Ами нали трябва да подготвят клиентите си първо". Да „подготвят“? Та аз точно това не исках. Разговори, милувки, целувки, създаване на настроение. Преди да се усетиш, и вече ти харесва човекът. Че аз така сигурно ще си избира „табуретката“. Като си помисля, тя страхотно ме изкефи с непукизма си, когато се качи на сцената да изиграе своя танц. Не беше нещо особено и като танцьорка. Но правеше нещата със спокойствие, увереност и си се кефеше на танца максимално. Това ми хареса. После, когато слезе от сцената и дойде до нашата маса, протичко попита: „Ще ми дадете ли бакшиш?“ Когато ѝ казах: "Не сега", без сянка на разочарование отиде до другите маси. Може би беше малко тъпичка, а може би, само може би, притежаваше душевна сила в пъти повече от тези със стегнатите дупета и хубавите цици. Те идваха и се опитваха да ни „подготвят“ с приказки, не разчитайки толкова много на това, което им е дала майката природа. А малката „табуретка“ точно знаеше какво ѝ е дала природата. И беше абсолютно сигурна и в това, че и за нейния влак има достатъчно пътници. Не се тръскаше за това, което е, и най-малко за това, което не е.

Баскетболистката продължаваше да се киска на коленете на чичото. По едно време покрай нашата маса мина другото тяло, което си бях избрал. Сергей, който беше наясно с предпочитанията ми, ѝ махна и, когато тя се приближи, ѝ каза, че иска да ме черпи един танц. Момичето му отговори, пред мене имало четирима други клиенти, които чакали за услугите ѝ, но след това ще дойде при нас.

Стана ми малко гадно, по две причини. Първо, тъй като си помислих, колко мъже ги лигавят тези момичета, докато трае работната им смяна. Но не само това нарани егото ми. Аз си представях, че ще съм султан в харема си, който само трябва да посочи харесалата му се ханъма, но бях забравил за закона на търсенето и предлагането, който командва не само бизнеса, но и повечето житейски ситуации. Тук клиентите бяха много повече от момичетата и това им даваше възможността да изберат по-перспективни клиенти. Разбира се, някой по-възрастен редовен клиент, който ще купи 5-6 песни наведнъж, е по-перспективен за танцьорката от някой новак, който

иска просто да види за каква Марийка става въпрос и надали ще похарчи повече от 10 долара за момента.

Това насочи вниманието ми към мъжете клиенти. 40, 50, 60-годишни поизхабени, надебелели и поотпуснати „чичковци”. За момент почувствах познатата лека погнуса. Почти веднага се сетих, че и аз съм един дебеличък 44-годишен, отпуснат „чичко”, и че съм тука абсолютно за същата работа, както и всички други. Да. Доста вода беше изтекла от времето, когато се смятах за по-добър и правилен. Тогава вярвах в Любовта. Тази, единствената, за цял живот, която те пази от всички злини и е отговор на всички въпроси. Тогава вярвах. Тогава обичах и смятах, че е завинаги. Обичах ли наистина? Може ли една истинска Любов просто така да се измъкне тихо и неусетно от сърцето ти? Залисан в ежедневието, даже и не забелязах кога си е отишла. Просто усетих празнината в душата. Усетих я, когато постигнах това, което исках да постигна, и ми се появи свободно време. Не разбирах тогава каква е тази празнина. Усещах, че е свързана с Жените. Старият ми комплекс, че не съм имал връзки с други жени преди да срещна моята половинка, се пробуди с десеторна сила и аз реших, че имам нужда от разнообразие. „Разбира се - казвах си. - Секс с различни жени. Това ми липсва.” И през ума не ми минаваше мисъл за Любовта, която си е отишла. „Та аз съм на 40. Нормално е. На 40 хората не могат да се влюбват.“ В това вярвах. Оказа се, че ужасно съм сгрешил.

Четири години по-късно сърцето ми кървеше от Любов, която не можех да изживея, защото тя беше „НЕПРАВИЛНА”. Да! Точно така! НЕПРАВИЛНА! Колко ужасно беше пробуждането в свят, в който Любовта няма място. Просто не може да се намести измежду семейство, професия, роднини и приятели. Живот, създаван в течение на 40 години на едната страна на везната. Любовта на другата. Везната натежа и се счупи. Животът се превърна в съществуване, в което най-доброто нещо да направиш за деня е да се постараяш да не нараниш най-близките си хора, с които живееш. Как? Като убиеш Любовта. Тази, неправилната. Как се убива Любов? Някой знае ли? Съвети от знаещи хора. Съвет първи. Ами как си отиде първата Любов? Просто изживей Любовта си. Направи обекта на Любов свое ежедневието и то, Ежедневието, бавно, но сигурно ще свърши работа. Рано или късно и тази Любов ще си е отишла като крадец в нощта. Съвет втори. Трябва отново да се влюбиш. Клин клин избива. И двата съвета не ми вършат работа. Да заживея с обекта на Любовта си, за да ми писне от нея след време. И тогава какво? Ни семейство, ни Любов. Самота и отчаяние, или следваща връзка, която е отново обречена.

Да се влюбиш ми хареса отначало. Проблемът обаче е, че трябва да се влюбиш в правилния човек. Човекът, с който си изживял 25 години и живееш в момента. Няма начин да изкомандваш сърцето си. Ако стане, ще стане, ако не, не. А болката в сърцето все е там и не стихва. Искам да убия Любовта в сърцето си, за да не ме боли. Искам да намразя жените, за да не ми пука. Затова съм тук днес. Женското тяло е стока. Тела без души. По 10 клиента на тяло. Мазни дебели чичковци, които мачкат красиви момичешки тела и лигавят напращелите им закръглени гърди за 10 долара на 3 минути. Искам да го видя и най-важното, искам да го направя. Да го направя и да не чувствам нищо. И после да си кажа: „Тя - тази, в която толкова болезнено и глупаво се влюбих, е просто една от тях.“ Може би тогава ще ми олекне. Аз си я бях измислил. И като Пигмалион Я бях идеализирал до крайност в сърцето си. Сега беше време да Я сваля от пиедестала и да Я разбия с чука на хиляди малки парченца. Тя е мое създание и аз имам право да направя това.

Междувременно двете високи руси момичета поведоха дебелия чичо към ъгъла за опипване. Очевидно дейността им нямаше да привърши скоро. Другата стриптийзьорка, която си харесах, никъде не се виждаше и, съдейки по начина, по който се работеше тука, бая имаше да я чакам. Не. Чакането е още един начин да си въобразиш, че някой е свърхценен. След две години болка вече знаех пътеките, по които Любовта се промъква в сърцето ми. Разговори, опознаване и сближаване - първа пътечка. Невъзможност за физически контакт с неизбежното изчакване – втора пътечка. Конкуренция за обекта – трета пътечка. Недомлъвки и полуистини, които те карат да си доизмисляш и да се досещаш за чувствата, както и чувството за безнадеждност и тайна, породено от моя статус на женен мъж – това е циментът, който изгражда дигата. И зад нея, по споменатите вече пътечки, постепенно започва да се събира Любовта. И когато се събере достатъчно, циментът започва да се пропуква под тежестта ѝ. Ти си мислиш, че контролираш нещата, защото дигата ти изглежда неразрушима, но и представа си нямаш за тежестта на водната маса зад нея, докато водата не разбие смешната ти стеничка и не се понесе надолу, помитайки със себе си спокойствието, здравето, семейството, работата ти, целия ти живот, всичко, което си градил в продължение на десетки години, пометено от тази страшна сила. Това е силата на Живота, който не се интересува от норми и ограничения, измислени от нас, хората. Той е природата, Той е Бог, Той е над всичко.

На тези, които все още се интересуват, ще кажа, че имах своята първа стриптийзьорка. Усещането е нещо средно между чукане през дрехите и

гледане на порно филм. Момичето беше много добро и даже отнесе още един танц, който първоначално не бях запланирал. Толкова добро беше. Но това ѝ е работа, нали? Нали?

Не.

Знаете ли какво работи тя? Тя е милосърдна сестра на Любовта. Тези чичковци с дебелите коремчета и мазните потни лица, опипващи с треперещи пръсти стегнатата женска плът, се превръщат в съзнанието си на силни и можещи мъже, желани от жените, и усещат лек полъх, намек, спомен за ревящия някога мощен и всеразрушаващ поток, пред който няма нещо, което да може да устои. Те усещат за малко шепота на Бог в ушите си.

Моля се Любовта да бъде благосклонна към вас. Моля се тя да бъде благосклонна към мене, моите жена и деца, и към Нея също. Защото всеки един от нас копнее да види лицето на тази стихия и се надява да понесе болката от нея. А аз съм просто един 44-годишен чичо с коремче и потни ръце, с треперещи пръсти, който се опитва да се закрепя в ревящия поток на Любовта, разчупила поредната си дига.

Наркотик

Кризи, кризи, кризи... Преди си мислех, че нещата са просто неподредени и объркани, и единственото, което трябва, е да се съберем, да помислим и да вземем правилното решение. И така си и живеех. Мислейки и вземайки правилните решения.

Много скоро ми стана ясно, че можеш да взимаш решения за себе си, но не и за другите. „Е - казах си. - И това е нещо.“ И продължих да си мисля и взимам решения за себе си.

Дълго време обаче не можех да се отърва от желанието да съветвам другите хора за техните решения. И как иначе? Моите решения ми носеха просперитет. Нямам ли право да помогна на ближния си?

Разбира се, на никого не му пукаше за моите съвети. Хората си имат гордост и няма да правят това или онова, защото някой си им го бил казал. Та бил той и най-умният и сърдечен човек на света. А аз определено не съм най-умният или най-сърдечният. Само се правя на такъв. А защо се правя, да ме убиеш, не мога да ви кажа.

Та с времето аз се оправях все по-добре и по-добре - социално, финансово и семейно. И колкото повече се оправях, по-зле се чувствах. Едно такова гадно чувство, че говоря на различен език с хората около мене. В смисъл, говоря си и български, и английски, и руски много даже добре. Изговарям си всички думички и всичко такова. Ама няма отсреща човещинка и топлинка. Има студено разбиране и съгласие по принуда.

Към онова време вече бях толкова надобрял в софистиката, че можех да убедя повечето интелигентни хора в каквото си наумя. С неинтелигентните винаги е било по-трудно. Там отстъпвам палмата на бившия ни премиер. То стойка се иска, подръпване на реверите на сакото, тежък поглед и изобщо излъчване на махленски бабаит. Не ме кефи, пък и никога не съм бил махленски бабаит, та трябва да ги научавам тепърва тези работи.

Ама като си помисля за сладостта от софистиката и абстрактно-логическото мислене, не ми се и занимава с научаване на бабаитски техники.

От седем години лекувам наркомани. Първоначално това беше отдушник за мене, тъй като ми предоставяше възможност да поучавам, колкото ми душа иска. Къде ще отиде наркоманът да не те слуша? Не е той в ситуация да не се съгласява и да ти тегли една майна на поученията. Няма си той свобода. Роб е на навика си. При теб е дошъл за помощ. Ти майка, ти баща.

Колко наркомани съм разплакал с поученията си и моралния тормоз, на който ги подлагам, не е истина. И мъже, и жени, по равно. Плачеха ми хората в кабинета, а аз се успокоявах, че видиш ли, и туморът като се изрязва боли, но това е болка лековита и полезна.

Много наркомани и алкохолици се извървяха през тези години пред очите ми, докато прогледна със сърцето. Та тях всеки ги тормози с моралния бич. Всеки се изкарва ангел на техен гръб. Безопасно е и е приятно. Та те се боклуците, непълноценните, срама за собствените си родители. Те правят всичко мислимо и немислимо за алкохола или дрогата. По-лоши от животните са те.

А ние, останалите, правилните, сме като богове, протегнали ръка да погалим червея, за да покажем нашата святост. Как се гали червей, колеги

олимпийци? С отвращение се гали. Та така и ние. Святост с погнуса. Какво, моля? Някой се обажда там за любовта.

Да бе, Любов. Как ли не. Та ние, светците, не обичаме и собствените си деца, та тях ли, отритнатите от всички? За нас даже родителите и децата ни са човешки материал, подлежащ на подобрене. Толкова сме святи и правилни, че чак ми се гади от нас самите. Светците, имам предвид.

Дойде и моментът, когато започна да ми се гади от самия мене. И тогава дойде разбирането. И аз съм наркоман. Наркоман на морала и доброто. Колкото и да ме хвалят, все не ми достига. Искам още и още. Колко много са ме хвалили в живота, ако знаете. Направо ще стигне за хиляди животи на някой от моите пациенти. Аз съм ограбил техните похвали. Отритнатите боклуци, никога не хвалени от родители, учители, приятели и близки. Свикнали да бъдат хулени, засрамвани, обиждани.

И аз години наред по същия начин съм ги разплаквал. Какво повече да направи едно човешко сърце сред този океан от омраза и изолация, освен да заплаче? Когато хората плачат, това винаги е сериозно. От мене да го знаете.

Сега при мене почти никой не плаче. И не защото съм ги излекувал или съм си променил методите на лечение. Не плачат, защото не аз ги лекувам, а те ме лекуват. Или по-точно, взаимно се лекуваме. Те от своята наркомания, а аз от моята.

Похвалата е моят наркотик. От малък свикнах на него. И когато пораснах, нещата излязоха извън контрол. Не мога да овладее желанието си за похвали и превъзходство. Животът ми е станал непоносим заради моята наркомания. Моля се Природата да бъде милостива към мене и ме запази да не наранявам другите същества. Моля се Природата да отвори сърцето ми за истинската Любов.

И знаете ли какво ми се падна от баницата тази година? Падна ми се Любов! Аз вярвам, че това е добър знак!

Изречението по-долу е превод на първата от дванадесетте стъпки за рехабилитация на алкохолици и наркомани:

„Ние признаваме, че сме безсилни пред алкохола и животите ни са станали непоносими“.

Щъркел в Индиана

Емиграцията е процес, който продължава цял живот. Много са нещата, с които трябва да се свиква в чужда държава, но това не е най-трудното. Най-трудното е да се почувстваш у дома. Има толкова много неща около тебе всеки ден, които ти напомнят, че не си си у дома, че единственият начин е да се осланяш на въображението си.

Помня един ден, преди много години, връщайки се вкъщи по четирисотин шейсет и пета магистрала, видях познатия силует на Витоша в далечината. Не повярвах на очите си. Каква ти Витоша, бе Викторче? Та централна Индиана е плоска като палачинка и около Индианаполис са се ширнали безкрайни царевични полета. Софийско поле да ти се привижда - кажи речи, ама Витоша. Независимо от това, тя си беше там, на хоризонта. Копитото, билото и Щастливеца. Всичко, както си го спомням. И даже имаше снежец на Алеко. Така се бяха разположили облаците на небето над Индианаполис в тази част на магистралата. Оптическа измама, ще кажете. А аз за малко се почувствах у дома. И оттогава, има ли облаци на небето, често си представям, че съм в София и в далечината се извисява Витоша.

Когато за пръв път разказах за мартениците на приятелите си тук, те избухнаха в смях. „Какво пък толкова смешно съм им казал?“ - си помислих. Американска му работа. А те ми обясниха, че смехът е предизвикан от факта, че мартеницата се сваля, когато видиш първия щъркел. Тук такива птици няма. Пълно е с най-различни видове птици в Индиана, но няма щъркели. Представяте ли си?! Казаха ми, че ако не искам да нося мартеницата цяла година, трябва да отида в зоологическата градина, за да видя щъркел в клетка. Сви ми се сърцето. Къде съм попаднал?! Та тука я няма птицата на щастието. Птицата на семейния уют. Няма я птицата, която донася на крилете си пролетта.

Оттогава мина много време. Но всеки месец март си спомням за този нерадостен факт, когато идва време да сваляме мартениците. Първо започнахме да ги сваляме на трийсет и първи март. Това вършеше работа, но не беше истинско. Какво е тридесет и първи март? Просто ден от календара. Какво е щъркелът? Той е птицата, която донася на крилете си пролетта. Видиш ли го, независимо на коя дата, пролетта е вече тука. Това винаги ми е липсвало досега.

Природата в Индиана е много красива. Нищо, че няма планини и щъркели. Тук е страната на езерата, полята и горите. Множество реки лъкатушат през индианските царевични полета. По бреговете на реките има красиви, залесени паркове. В горите често са закътани живописни езерца. Има четири големи езера, ширнали се в централната част - Морз, Гайст, Ийгъл креек и Мънро. От тях само Мънро е напълно естествено. Останалите си имат по една дига, която да задържа водата. Красива е Индиана по свой си начин. Не е като България, но пак си е красива, стига да отвориш сърцето си за нейната красота.

В първите години на емигрантския живот бяхме прекалено заети да обръщаме внимание на природни забележителности. Излизахме по паркове и градинки, когато имахме свободно време, разбира се, но не сме осъзнавали колко този контакт с природата ни е бил необходим.

Постепенно свободното време се увеличи. Аз свикнах редовно да си правя колоездачни обиколки из тукашните кварталчета, които повече приличат на китни малки селца, с разположени между тях паркове. Сложих и джакузи на терасата и често сутрините ми започват именно там. Така мога да се отпусна, наблюдавайки природата навън.

С годините ранното ставане стана рутина за мен. Емиграцията в началото е като война в тила на противника. Всеки ден се събуждаш с очакване на поредната среща с неприятеля. Не, че хората не са приветливи. Точно обратното. Приветливи са необичайно много за всеки, дошъл от Европа, а пък за емигрант от България са си направо вечно ухилени идиоти. Това е от неразбиране и страх. Може да се посвети не един разказ на американската усмивка. Тя има дълбоки културно-исторически корени и е пряко свързана с начина на живот и светоусещането на американците. Сега те за мен не са идиоти. Но това отне години, за да го усетя със сърцето.

Първите години емиграция не прощават. Културният шок остава завинаги да напомня за себе си. Част от това напомняне е неспособността ми да спя до късно.

Тази съботна сутрин започна, както обикновено в джакузито. Когато се отпуснах в топлата вода и огледах привичната картина в задния ми двор, обаче, веднага усетих, че нещо се е променило. Ятото патици, както винаги се беше разположило по бреговете на малкото езерце. Дърветата протягаха голи клони към зазоряващото се небе, на което не се виждаше нито един облак. Тревата в двора беше бледо жълтеникава, а температурата - обичайната за последните няколко седмици, близка до нулата.

Определено имаше някаква промяна, но аз още не можех да я разбера. Просто я улавях със сетивата си на някакво подсъзнателно ниво. Най-доброто в такава ситуация е да се отпуснеш максимално и да оставиш мислите ти да текат свободно. Не се бориш да разбереш, а оставяш разбирането самò да изплува в съзнанието ти. Така и направих, и първото, което осъзнах, бяха пойните птички. От няколко седмици ги чувахме да чуруликат навън, но днес гласчетата им имаха някаква нова нотка. Нотка на радост, сила, предизвикателство, ако щете. Малкото птиче с червена качулка на главата, което тука се нарича кардинал, се показваше пред годеницата си. Чуруликането му беше изпълнено с множество кряскащи звуци и всеки път, когато отвореше човчицата си за поредната силна нота, то размахваше крилца, изпъчваше гърди и протягаше шийка напред. Чудех се на какво ми напомня цялата тази картина, докато не се сетих как веднъж наблюдавах ястреб, атакуващ по-малка птичка. Ястребът се стрелкаше на височина над жертвата си и атакуваше оттам, като източваше шия и надаваше специфичен крясък. Възможно ли е малкото качулато кардиналче да се прави на ястреб за пред годеницата си? Напуши ме на смях.

После забелязах и странното поведение на гъските. Някои от тях се бяха накачили на покривите на околните къщи, откъдето се спускаха върху събратята си с шум от пляскане на криле и ги подгонваха по езерото. Сетих се, че гъските обикновено стават много агресивни през размножителния си период.

И ето, че изведнъж съзнанието ми се отвори. Слух, усещане, зрение и мирис се сляха в едно и изгриващото слънце освети първия ден на пролетта в Индиана. Кленът на двора беше напъпил, зеленината в тревата набираше сила, въздухът миришеше на пролет и нямаше никакъв помен от зимните виелици, независимо, че тук-там по земята все още се топеше снегът.

Чу се шум от мотор на самолет. Тренировъчната „Сесна“ от нашето квартално летище се появи над къщата със спуснати на втора степен задкрилки, махна ми с белите си крила и зави, за да се позиционира на глисадата^{vii} за кацане. Разбрах, че вятърът е южен, защото само в този случай самолетите завиват за кацане над нашата къща.

По-късно пихме чай на предната тераса, огрята от лъчите на изгриващото слънце. Бяхме аз, жена ми, дъщеря ни, която ни е на гости от колежа за празниците, и кучката ни, Джина, която лежеше срещу нас на тревата и вместо да си проси сладки хапки, както ѝ е навикът, просто ни гледаше, примижавайки с изплезен език. Беше ни хубаво заедно, макар и да не си

приказвахме за нищо. Всеки един се радваше на първия пролетен ден, на това, че зимата си е отишла, и всички сме тука заедно отново.

Тъкмо си помислих, че е време да сваля мартеницата, и жена ми донесе нейната. „Искам да я окача на някое дръвче“ - ми каза тя. „Разбира се - отговорих й. - Нали днес е първият пролетен ден“. И дъщеря ни беше там и усети заедно с нас, че това е денят за сваляне на мартениците. Всички го почувствахме и беше невъзможно да не се усети, защото го знаеха даже и гъските по брега на езерцето.

По-късно през деня направих първата си обиколка с колело за тази година. Минах по познатия маршрут и седнах на любимия си повален дънер. Вече знаех, че пролетта е дошла, и се наслаждавах на все нови и нови доказателства за нейното идване. Мравките, пълзящи делово по кората на дървото, почукването на кълвачите, малките синички цветчета, подали се от земята, първата пеперуда за годината и брястовете по брега на Бялата река, които незнайно защо ми изглеждаха особено живи днес. Сложих ръка на кората на дъба до мен. Исках да почувствам зараждащия се в него живот. Сравних усещането с това да докосна мъртвия дънер, и знаете ли, дънерът беше по-топъл от живото дърво. Независимо от това, докосването до дървото излъчваше живот, също както топлината на дънера. Дълго си мислех защо е така; и разбрах, че дънерът не е умрял. В гниещата му дървесина живеят милиони насекоми и червейчета, които имат нужда от топлината на гниенето му. А дървото е по-хладно, именно защото е живо и в момента носи живителни сокове от земята, през стъблото си към премръзналите през зимата клони, отдавайки им цялата топлина, която е събрало, за да могат час по-скоро да напъпят и да се разлистят. И дървото, и дънерът са живи, защото е дошла пролетта и е дала живот на всичко.

И днес разбрах, че не съм видял „Сесна“-та от нашето летище, на която толкова пъти съм летял и аз самият. Този ден видях първия щъркел, долетял във Фишерс, Индиана. Отне му петнайсет години да дойде тук. Или може би на мене ми отне петнайсет години да го видя. Все едно. Честита пролет на всички!

Сърце на лекар

“Ще минат години, аз доктор ще стана. Елате ме вижте тогаз! Ще имам парички, кола, секретарка и в шкафчето аероконяк.”

Юлиян остави китарата настрана и си пийна стабилна глътка от двадесетгодишното уиски. За моя приятел, Юлиян, аз съм нещо като стария анцуг. Нали знаете, тоя стар анцуг, който обличате, когато не ви пука как ще изглеждате. Обикновено това е, когато сте обезверени, разочаровани от света и неговото отношение към вас, и общо депресирани. Старият анцуг. Само той ви остава тогава. Подхожда на настроението и на ситуацията.

Приятелят ми преживяваше тежък личен момент на раздяла със съпругата си. А песничката, която ми изпя, е част от познат на всички ни студентски фолклор, от осемдесетте години. Ех, какви времена бяха! Лекции понякога, упражнения от време на време и купони, купони... Тръпката на първата любов. Неописуемо.

Летни вечери в студентските общежития, осми декември, добри искрени приятелства. Бъдещите лекари бяхме ние тогава. Колко сила и хъс имахме. Искахме, всичките без изключение, искахме да променим света. Да го избавим от болките и страданията. Е, искахме и да се прочуем и да забогатеем, и да пътуваме в чужбина, и коли и секретарки, и в шкафчето аероконяк искахме...

Последните години на гимназията, когато почнах да се чудя какво да правя по-нататък, майка ми, баба Зося и дядо Йордан бяха тези, които ми казаха: “Витя, ти имаш добро сърце. Стани лекар.” Добричък съм си бил винаги. Дебеличък и добричък. Сега разбирам, че това означава, че съм бил и лошичък, но съм искал толкова много да бъда добричък, че предпочетох да си хапвам повечко и да се нервя по-малко. Но съм и добричък. Как разбрах това ли? Ами по голямата ми дъщеря. Най-добре се виждат нещата отстрани. В нея има тази добрина в чист вид. И когато я видях в нея, я познах. Добрината от детството ми. Когато още не бях започнал да ставам лошичък. Тази добрина, забелязана и култивирана от родители и наставници.

Определено исках да спася света от болести и смърт. Да, исках да направя така, че хората да не умират. Първото погребение, на което присъствах, беше на Живко. Най-доброто момче в класа. Откриха му рак на гръбнака. Месеци наред рактът се развиваше и постепенно прекъсна връзката с краката, после с ръцете и после го уби като прекъсна и дишането. Спомням

си как седеше в стаята си, в малката софийска къщичка до гарата. Сега там, на това място, има автогара. Мускулите на ръцете му атрофирали, лицето бледо. Най-силното момче в класа беше Живко. Защиатаваше всички слаби и не търпеше несправедливост. На силата и лошотията отговаряше със сила. Ей така, отвътре му идваше. Не разсъждаваше за правилно и неправилно. Знаеше кое е правилно в сърцето си.

Погребаха го в селото му в един дъждовен есенен ден. Досега мога да си представя как лежеше в гроба, обсипан с цветя. Не искам Живко да умира. И сега също не искам.

Не ми пукаше много за колата и секретарката, не ми пука и досега.

За пръв път се срещнах лице в лице с враговете си в Бърза помощ. Отидох да работя там като санитар и бях част от екип на линейка, която караше невролог. Д-р Филева беше моята кръстница в професията. Досега си спомням началото на дълга рецепта за успокоителни капки, която научих от нея. Натрий бромати, калий бромати... Рецептата покриваше цяла бланка, та оставаше и за обратната страна. Беше от онези рецепти, които са по-скоро указание за фармацевта как да приготви лекарството. Класика.

А доктор Филева беше истински лекар. Шофьорчето я мислеше за луда, в смисъл на отнесена от вихъра, странна. Имаше нещо странно в нея, но за разлика от шофьорчето, аз го харесвах. Харесвам странните хора, странните птици.

След завършването се озовах в ИСУЛ, в ортопедията. Хирурзи. За тях може да се напише отделна книга. Социална субкултура, подобна на тази във филмите за Дивия запад. Най-добре изразена с любимата ми фраза на Туко от „Добрия, лошия и злия“: „If you want to shoot, shoot. Don't talk!“ или “Ако искаш да стреляш, стреляй! Не плямпей!”

Дано да имам думи някой ден да ви разкажа подробно за хирурзите на ИСУЛ. Ще научите за бай Иван Маринов. Той тогава беше на четиридесет и осем, и за нас, младите, беше бай. Каква прецизност в операциите, какъв финес! Доктор Маринов беше фин човек и много чист и качествен хирург. Разведен с дете, строеше къща някъде по дефилето, а в шкафчето си имаше бутилка уиски, но си сръбваше от нея само след смяна, да отпусне напрегнатите до скъсване нерви.

Ще ви запозная и с доктор Казаков, с характер, напълно подходящ на името му. Брилянтен хирург, смелост, граничеща с лудост, любимец на нежния пол и кавалер. Абе, истински казак. Той по-късно умря от рак,

заради пушенето и непрекъснатото облъчване от некачествената, разпадаща се рентгенова апаратура.

От рак умря и доктор Цачев, млад лекар. В него имаше много топлина, приятелство и подкрепа. Помня как веднъж ми помогна да извадя парче метал от ръката на брат ми. Вадохме го под рентгенов контрол. А по-късно разбрах, че Цачев е развил рак на лимфните възли. Този рак е тясно свързан с рентгеновото облъчване.

Кой ти мисли за тези работи тогава? Всички искахме да оперираме. Всеки искаше да е Клинт Истууд. Имахме си любимци от старите кучета. Аз исках да съм като Казака и бай Иван в хирургията. Но животът реши друго.

Срещнах бате Коце Младенов и това, което видях у него, ми остана за целия ми професионален живот по-нататък. Израсъл в малко село до Годеч, с лице, което би дало повод на Ломброзо да го класифицира измежду най-опасните криминални типове; приказка и поведение, което допълваше лицето - бате Коце има най-голямото и топло човешко сърце, което можете да си представите. Той дълго години лекувал затворници, работещи в Бобовдолската мина. Едър и силен, с издадена напред долна челюст, и при все това безкрайно добър и състрадателен.

След като аз обърках една операция и пациентката получи усложнения, той, без да има нищо общо със случая, се зае с нея. Не ми казваше нищо. Понякога ходех с него при нея и стоях там, докато той ѝ слагаше инжекции или сменяше превръзките, но болката и срамът от това, което бях направил на тази жена, бяха прекалено големи, за да мога да правя това, което правеше той.

Стоях и го гледах, и се учех на нещо, което никой не ме беше учил дотогава. Сърцето на лекаря. Имал съм сърце за лекар, ми казваха. Не е съвсем така. Може да имаш мозък за лекар, но пак трябва да ходиш да учиш. Сърцето също трябва да се учи. И най-важния си изпит взех там, до рамото на бате Коце.

Не победих смъртта, не победих болестите, но докато бате Коце е с мене, няма да се уплаша от тях. Ще съм винаги там за тези, които страдат, и за тези, които умират.

“Ще имам парички, кола, секретарка и в шкафчето аероконяк.” Ееех...

„Старите лекари никога не умират. Те просто спират да ходят на визитации“ – изречение, написано на стената на една от многото болници, в които съм работил.

Пристигане в Америка

Лесно е да се замине от някъде. Нали знаете как казват: „В раздялата две трети от мъката взема оставащият. Заминаващият отнася само третина от нея“.

Виж, пристигането е друга работа. Магията на пътя ни кара непрекъснато да заминаваме. Хоризонтът ни мами с обещание за прекрасни гледки, чудесни срещи, парична изгода или охолен живот. И ние тръгваме нанякъде. Обикновено си имаме определена цел. Казваме си: „Отивам едичкъде си да правя еди-какво си“. Всъщност, просто тръгваме, подмамени от хоризонта.

Пристигането, закъдето сме тръгнали, е невъзможно по простата причина, че винаги тръгваме към някаква идея, мисъл или мечта. Реалността е винаги различна. Тя ни обърква с несъответствието си с нашите копнежи. Посоката се губи в многобройните и непрекъснато променящи се завои на пътя, а целта, към която първоначално сме тръгнали, избледнява от разнообразието на нови цели и стремежи.

Един приятел веднъж ми каза: „Ние, Виктор, сме хора, останали на самолета от България за Америка. България напуснахме, но в Америка никога няма да пристигнем истински.“ Така се чувствахме тогава. Наскоро пак се замислих дали съм пристигнал вече тука след петнадесет години. Причина, за да се замисля за пореден път, беше моят шурей, който ни дойде на гости с жена си.

Това беше първото им пътуване до Америка, а и първото им пътуване извън България изобщо. Шурейт е последният плевенчанин. Също, както последния мохикан, е последен в рода си, и освен това е един от малкото българи, никога не напускали родината ни.

Ние, българите, все повече пътуваме - и независимо, че сме още далеч от определението космополитна нация, по-голямата част от нас са били по

веднъж-дваж в чужбинско. Не и моят шурей. В Плевен е роден, в Плевен живее и поне засега по всичко личи, че там ще си умре, да му дава Господ живот и здраве.

Обича си той града и страната, независимо, че е получил от тях много по-малко, отколкото повечето от нас. Питайте го как се изкарва месеца в наше време, на заплата на техник в ТЕЦ-а и работничка в шивашки цех. И той ще ви каже: „Нормално се изкарва. Стига и за хляба, пък и за пържолите остава.“ Цар е шурейт по връзване на двата края. И никога с мошеничество. Надарен е той от природата със здрав разум и умение за всичко, и винаги да си прави сметката. По съотношение на цени и качество на стоките слага в джоба си и най-модерната компютърна програма. Доколкото знам, нищо и никога не им е липсвало. Шурейт не е любопитен човек, обаче обича фактите и помни много.

Магията на хоризонта не го лови. Той би казал: „Хоризонтът е въображаемата линия, където небето се слива със земната повърхност, и толкоз. Зад него не виждаме нищо и не ни и трябва да виждаме.“

На света живеят толкова много различни хора. За едни животът започва там някъде, зад хоризонта. За други зад хоризонта няма нищо, а за трети животът е вечно пътуване към него.

Тези, третите, са първооткривателите. Те пътуват, защото са омагьосани и безнадеждно пристрастени към пътя, а той винаги върви към хоризонта, независимо в коя посока сме тръгнали. Колумб тръгнал да открива път за Индия и по случайност се натъкнал на Америка. Магелан сигурно се е загубил и за по-кратко е предприел околосветско пътешествие, за да се върне у дома. Римските легиони завладели цяла Европа и Англия, докато се приберат обратно в Рим, а после измислили поговорката:

„Всички пътища водят до Рим“.

Това са първооткривателите – романтици на пътя. А после по техните следи тръгват търговците, предприемачите, други войници, по-късно фермерите, работниците и най-накрая Петко – моят шурей. Значението на Пецата, както му е прякорът, е не по-малко от значението на Колумб. Колумб отваря кръга, а Пецата го затваря. Колумб води хорото, а Пецата е накрая. Едно хоро е невъзможно без всички хора да се хванат на него и да танцуват в такт. Америка е истински открита не в 1492 година от Колумб, а през 2013-та от Пецата.

Шурейт дойде за абитуриентския бал на малката ми щерка. Той много обича племенничките си. За мене беше много важно Петко да открие

Америка и аз бях готов да направя всичко по силите си това да стане. В плановете ми имаше такива перли като посрещане с лимузина на летището, разходка с частен самолет, посещение на Лас Вегас, шофиране на кола на пистата на Инди 500^{viii} и много други.

Естествено, всичко това не може да се осъществи за три седмици. Но направихме и видяхме не малко. Обиколихме центъра на Индианаполис, ходихме в чикагска гангстерска кръчма, качихме се на най-високия небостъргач в Чикаго, бяхме до рокерско градче в дълбоката провинция в Индиана, стреляхме по глинени панички, добивахме огън с търкане на две пръчки, посетихме Америка от 1700 година, запазена точно, както е била, барабар с хората, в един много специален музей на открито, летяхме с въздушен балон в небето, возихме се на мотор и на класическа, супер мощна американска кола, снимахме се с американски полицаи и пожарникар, плавахме по езерата в Индиана с лодка и какво ли още не.

Бяхме и на абитуриентски бал на дъщерята, което си е история за различен разказ, посрещяхме множество гости по случай завършването на малката, ходихме на балет с нейно участие...

И добре, че е любимата ни кръчма „Вълчетата“ на езерото Морз, защото, както го бяхме подкарвали, Петко и жена му май щяха да изпуснат шанса си да пристигнат в Америка, и по този начин да затворят кръга, започнат от великия Колумб.

„Вълчетата“ на Морз е една много, ама много местна кръчма, пропита с духа на централна Индиана. Тук е щатът на фермерите, ловците, рибарите и лодкарите. Добавете достатъчно камиончета-пикапи, малки едномоторни самолетчета и рокери от всякакъв сорт и вид на вкус, кипнете всичко това в топлото и влажно Индианско лято, охладете го в обилните снегове и поледици на тукашните зими, изчакайте да се изтиши през спокойната, прекрасно многоцветна и уханна Индианска есен, и централна Индиана е почти готова за масата.

Най-добре се усеща вкусът и уханието на тази гозба на дървената тераса на „Вълчетата“, откъдето се открива чудесна гледка към езерото Морз. Най-доброто време е по залез слънце и най-доброто пиене е наливна бира „Синята луна“, с резенче портокал на ръба на чашата.

Чувате ли тази песен? Това е „Хотел Калифорния“, в изпълнение на местен музикант, който пее тук до вас на терасата, акомпанирайки си с китара. Той ще ви изпее всичко, което поискате, стига да го помолите. Джаз, лек рок, синя трева, кънтри, поп и каквото още ви душа поиска. И как само ще

ви го изпее! Не забравяйте, че стъклената купа пред него е за бакшиши. Той си ги заслужава.

Погледайте езерото, яхтите, моторниците, хората в тях, спретнатите, потънали в зеленина къщи по бреговете му. Погледнете това безкрайно широко небе на Индиана с плуващите по него, подобно на въздушни кораби, бели пухкави облачета, усетете бриза, галещ лицето ви, и се насладете на красотата на залеза.

А наоколо, насядали на масите, ще видите обикновените хора на тази страна. Тук са всички - и милионерът от замъка отсреща, и тръкаджията, който току-що се е прибрал от път, и фермерът, изкарал цял ден на полето, и кой ли още не. Те са тук с жените, децата, приятелките си; приказват, смеят се, аплодират и поздравяват певеца, танцуват и се целуват на фона на залеза.

Искате да си направите снимка за спомен ли? Веднага от отсрещната маса някой ще предложи да ви снима, ще го направи с усмивка и шегичка, и няма в никакъв случай да забегне с апарата ви.

Там, във „Вълчетата“, видях затварянето на кръга. Петко пристигна в Америка. Лицето му се отпусна и вече не се мръщеше, както обикновено; очите му светнаха и даже лека усмивка се очерта на лицето му. Той слушаше музиката с кеф, снимаше залеза, целуваше жена си и в този момент той беше не българинът, плевенчанинът, който не говори английски и е тука само за малко, а част от това около него, част от компанията.

Петко пристигна и аз постигнах своето, макар и да нямах никаква заслуга за това. Той отнесе за България в сърцето си тази малка част от Америка, страната, в която живеят племенничките му, които толкова обича, и страната, в която ние, техните родители, пристигаме всеки ден от петнадесет години насам.

Гергана и Гери

Гергана е българка, майка на две деца, примерна съпруга и подсъдима за нелегална продажба на наркотични вещества на територията на Америка.

Тя е работила като мениджър в интернет фирма, която се е занимавала с продажби на лекарства онлайн.

На английски думата мениджър означава началник, ръководител. На български е просто дума. Мениджър е титла, която се дава на някой сътрудник, за да звучи солидно и по-европейски. Същият този сътрудник може да е последната дупка на кавала и хабер от понятие да си няма не само за това, с какво се занимава фирмата, а и с какво се занимава той самият.

Ако е жена, може само да знае какво кафе предпочита шефът, а ако е мъж, то - кой е любимият отбор на шефа. В България също така е нормално да подписваш документи, без да ги четеш, и да правиш, каквото ти казват шефовете, без много да разпитваш.

Гери е осемнадесетгодишен наркоман от Индиана, който си купува наркотиците по компютъра от мрежата. Гери е слабичко, русо момченце със сини очи. Майка му се е развела с баща му, когато Гери е бил на петгодишна възраст, и се е омъжила повторно за Дейв. С него те си имат малко момиченце на име Мелани.

Дейв си обича много Мелани и майката на Гери, Аманда. Дейв е типичен индиански фермер. Едър, набит с брадичка катинар, фен на Racers и Colts, съответно баскетболния и футболния отбори на Индиана. Той винаги е гледал на Гери като на женчо и прави всичко възможно да помогне на неговото възмъжаване. Дейв съвсем не е лош човек и никога не е вдигал ръка срещу Гери. Просто той се държи с Гери като с един малък Дейв и не крие разочарованието си от факта, че Гери не е Дейв. Гери не вижда баща си, тъй като след развода той се е пропил, загубил работата си и напуснал щата.

От петгодишен Гери расте с тази необяснима мъка в сърцето. Той даже не знае, че това е мъка. Прекалено малък е бил, за да знае как се нарича това чувство. Но ние, големите, го познаваме. Чувството, че нещо не е наред, не сме в безопасност, не сме обичани. Мъка.

Когато Гери е на дванадесет, за пръв път опитва марихуана. Харесва му. Помага му да забрави това, че той не е Дейв.

Помага му още да забрави баща си, за когото има само смътни спомени, но затова пък ги има почти всеки ден. Спомени на караниците между баща му и майка му, май някаква плесница, хлопналата външна врата и един много далечен спомен, в който той лети във въздуха и се смее неудържимо. А кой

е този, който го подхвърля? Напряга се и все не може да си спомни. Главата го боли от напрежение.

Една цигара марихуана и не си спомня повече, и му става много смешно. От нищо, просто ей така, а после си хапват пица с приятелите и се смеят весело, и е толкова хубаво.

А после някой му дава хапче. Казва, че било болкоуспокояващо. Оказва се, че успокоява не само телесните, а и душевни болки. Гери го харесва много, повече от марихуаната. А после този някой му казва, че не може да му дава хапчета безплатно.

Гери започва да харчи всичките си спестявания за наркотици. Исква, както всеки друг, да си купи повече за по-малко. И както всеки тийнейджър, търси решението в мрежата. В мрежата попада на фирмата, в която Гергана е мениджър. Тя подписва без да знае какво, а Гери купува.

***

Гергана не знаеше за Гери. Тя се грижеше за своите си деца, да има какво да сложи на масата. А Гери си нямаше и представа каква добра и внимателна леличка му доставяше хапчетата. Също толкова добра като майка му.

А майка му живота си даваше за Гери. Той ходеше в частно училище, на почивки на най-добрите места, винаги беше нахранен и облечен с най-хубавите и модерни дрехи. Аманда приличаше на Гергана по това, че и тя би дала всичко за децата си.

Аманда живееше в блажено неведение, че любимото ѝ момченце беше станало наркоман. Гери стана цар в криенето на хапчета, краденето на пари от чантите на майка си или на доведения си баща, продажбата на вещи от къщи без знанието на родителите и измисляне на най-различни истории, на които родителите му ще повярват след това.

Когато Гери беше заловен от полицията за притежаване и продажба на наркотици, родителите му бяха в шок. Всичко, което са си мислили за сина им, се преобърна в един миг. Цялото му бъдеще, нормалните надежди на всеки един родител за добра приятелка за сина, хубаво образование, доходна работа и по-нататък внучета, семейни сбирки и почивки. Всичко, което са си мислили и представяли, се изпари в един миг.

„Синът ви е наркоман - им казаха. - Трябва да бъде в клиника, под наблюдение - и поради нарушенията, които е направил, ще бъде и под наблюдение в полицията.“

Отнеха му книжката за каране под влияние на наркотика, което значи, че не можеше вече да се придвижи нито до работа, нито до училище. Защото градски транспорт няма развит, а разстоянията са огромни.

***

Доведоха Гери при мене. Той е само на осемнайсет. Не разбира какво е станало. Не знае, че е зависим за цял живот. Той не знае, че за неговото страдание няма излекуване, че животът му оттук нататък ще протече под знака на наркотика. И на смъртния си одър той ще си мечтае за едно последно хапче. Гери е млад, активен и силен. Той си мисли, че може да победи врага в него. Той и представа си няма, че този враг е особен. Този враг се храни от твоята сила и колкото по-силно се бориш с него, толкова повече сила му даваш.

Това, което му се е случило, не се преборва. Живее се с него и то се приема като част от тебе. Невидима стена има вече между тебе и останалата част от човечеството. Ти си наркозависим, наркоман, отрепка, престъпник, човек без никаква воля. Така ще те характеризират голяма част от хората отсега нататък и най-страшното е, че ти сам ще се характеризираш по същия начин. Гери не знае това. Аз го знам и трябва да му го кажа. Мълча и изчаквам. Какво изчаквам, не зная. Не мога до почна да му говоря. Вдигам погледа си и срещам този на Аманда. В погледа ѝ прочитам ужас и разбирам, че тя знае какво ще кажа...

***

Цяла България познава сега Гергана^{ix}. Исках част от България да срещне и Гери. Живеем в свят, в който можем да убием без да знаем това. И да продължаваме да живеем спокойно, разрушили живот на другия край на света.

Тука в Америка чух да казват: "Голямата свобода идва с големи отговорности." Мисля си, че именно защото Бог е всемогъщ, той не може да направи нищо.

Имаме свободата да комуникираме, купуваме, продаваме и даже работим виртуално. Тази свобода идва с големи отговорности. А тези отговорности се научават. Гергана ще научи своята, а Гери... Аз ще трябва да го науча на неговата. Боже, колко тежи...

Мъртва вода и жива вода

Самолета от Индианаполис за Града на Соленото езеро заслiza в долината на светците внимателно, заобикаляйки зъберите на Скалистите планини. Така се наричат обитателите тук - Latter-Day Saints или Светците на последния ден.

През хиляда осемстотин двадесет и девета година Джозеф Смит от западен Ню Йорк получава видение, в което четирима от Първоапостолите му заповядват да основе нова църква. По онова време западната част на щата Ню Йорк е била известна под името Изпепеления окръг, поради непрекъснатите религиозни спорове и размирици. Хората в този район, объркани от множеството войнстващи религиозни течения, практикували религията си посредством религиозни видения и откровения свише.

Джозеф Смит обаче не само съобщава за видение, но и представя материално доказателство. Това е книгата на Мормон. Според Смит, още като четиринадесетгодишен младеж той има видения на ангели и един от ангелите му посочил място със скрити там златни плочи, на които е описана ранната юдео-християнска история на Американската цивилизация. Смит твърдял, че той просто е превел написаното на английски. Човек наистина трябва да почувства жаждата на тези хора за истинска вяра, спокойствие и национална идентичност, за да разбере как едно толкова абсурдно твърдение се приема от множество заселници в областта.

На базата на Книгата на Мормон Смит основава Църквата на светците на последния ден през 1830 година, когато той е само на 25-годишна възраст. Една година по-късно последователите на новата църква се събират в Киртленд, Охайо, за да поставят началото на Американския Сион в градчето Независимост, в щата Мисури, напускайки Изпепеления окръг в западен Ню Йорк.

Причината за изпепеляването изглежда била в самите вярващи, защото последващите години на историята на новосъздаденото религиозно движение били белязани с размирици, религиозна омраза, разруха и сблъсъци с околните диаспори в зараждащото се американско общество. Банката на църквата в град Независимост фалира, храмът им остава недостроен, а след като Смит заповядва да се разруши печатницата, публикувала критичен материал срещу многоженството, което той и

последователите му практикували, местната администрация го затваря в затвора поради настъпилите размирици. Това обаче не спасява светеца. Вбесена тълпа местни жители разрушава затвора и убива Смит, който тогава е на 39-годишна възраст.

Тук историята на мормоните тепърва започва. Провидецът^x брат Биргам Янг, бивш ковач от Вермонт, през хиляда осемстотин четиридесет и седма година повежда голяма група от мормони на запад. Този поход по-късно му спечелва прозвището мормонският Мойсей. Причината за отцепването на тази група е борбата за президентството над църквата след смъртта на Смит, която Янг спечелва, но която същевременно му докарва и множество врагове, в лицето на останалите претенденти. Така, отдалечавайки се от останалите мормони и заселвайки се в териториите на индианците Юти, Янг и последователите му запазват единството на мормонската църква, а Янг запазва президентството си за цели 29 години. Той е не само президент на църквата, а и губернатор на територията и супер интендант по индианските въпроси - титли, които получава от тогавашния президент на САЩ Милард Филмор. Така бившият ковач от Вермонт придобива неограничена административна и религиозна власт над територия с размери на европейска държава, и над жителите на тази територия. Власт, която той упражнява еднолично, подобно на средновековен тиран, в продължение на десетилетия.

Още с пристигането си мормоните започват изграждането на Храма (The Temple). Сега около Храма има цял музеен комплекс, в който видях огромните впрягове за прекарване на тежките мраморни късове; чукове и длета, с които всеки камък е бил изсичан от скалите; дървените блокове, служили за повдигане и преместване. Всичко е било правено на ръка. Само хора, за които религията им е въпрос на живот и смърт, биха били способни да издигнат тази огромна пирамида.

Светилището на мормоните, построено от тях съгласно указанията на провидеца Биргам Янг, е затворено за посетители. Внушителната претенциозна постройка от бял мрамор прилича на пясъчен замък, като тези, които децата обичат да строят на морския бряг, в комбинация с католическа архитектура. Шест островърхи кули, украсени от всички страни с множество малки декоративни кулички, създаващи чувство за натруфеност и ненужна претрупаност. Стените, увенчани със зъбери, отдалеч наподобяващи човешки черепи, зловещо контрастират с празнично белия цвят на гранита. Множеството прозорци по стените и кулите са грижливо затулени и лишени от възможността да изпълняват

естествената си функция - да позволяват светлината да влиза в храма и светците да поглеждат от време на време към външния свят.

Странни хора са тези мормони, отдали четиридесет години тежък труд, за да построят храм, олицетворяващ духовния свят на техния толкова необикновен водач.

***

Срещата с Великото Солено езеро беше нереално изживяване. Облян в кървавочервена светлина от залязващото слънце, потънал в пари от изпаряващата се от адската жегата вода, пред мен се разкри пейзаж от друга планета. На хоризонта каменни зъбери се показват в мъглата, повърхността на водата е мъртвешки спокойна с маслен отблясък, няма никакви следи на живот. Под краката ми скърца солта и тук-таме се белеят птичи скелети. Съпругата ми беше сигурна, че тези птици са умрели, просто прелитайки над езерото. Заливащата всичко това пурпурна светлина и тежкият мирис на сярата допълваха впечатлението, че се намираме в ада, описан от Данте. Зад нас се мяркаха светлините на вграден в планината завод, с висок почти колкото самата планина комин. Мрачно място, напомнящо на огнените градове на пъкъла, където душите на грешниците са осъдени да се измъчват вечно. На пресъхналия бряг пък стоеше странна постройка с кули и минарета, приличаща на изоставено мюсюлманско светилище. "Блестяща" идея на някакъв предприемач, решил, че може да прави пари от бани на това място на смъртта.

"Място, където водата свършва" - ми каза един от тези, които бяха с нас. Водата, която дарява живот, е винаги в движение, преливайки се от място на място. Тя извира, тече, вълнува се, пада, пръска, играе си с вятъра и земята, и непрекъснато се променя. От извора отива в реката, от реката през множество водопади в езеро, от езерото в морето, а там чрез безброй течения и водовъртежи обикаля целия свят. Изпаряващата се вода под формата на облак лети в небето, пада отново на земята с дъжда, влиза във всяко живо същество и тече през него, дарявайки живот на всяка клетчица. И накрая идва във Великото Солено езеро на смъртта. И тук спира. Няма път по-нататък. Тука е краят на нейното движение. Тя е в капан, от който няма измъкване. Водата спира своето движение и животът свършва. Мъртва вода.

Биргам Янг довел последователите си от Мисури в долината на Соленото езеро. В техните писания провидецът Янг ги превел през пустиня до Обетованата земя. Аз не видях пустиня, прелитайки със самолет над Скалистите планини от изток на запад. Видях пълноводните реки Мисури

и Мисисипи, и плодородните им долини, тучните Канзаски поля и приветливи зелени долини по поречието на множество реки, прорязващи дълбоки каньони сред зъберите на Скалистите планини. В долината на Соленото езеро нямаше обетована земя. Намерих само мъртва вода. Там се стича водата от околните планини и остава без изход и без живот.

***

Градът на Соленото езеро е баснословно богат. Само експлоатацията на самото езеро с минералните му богатства носи около билион и половина долара годишно. Улиците в града са невероятно широки, построени така по повеля на брат Биргам, който искал на тези улици масивните впрягове, прекарващи огромните мраморни блокове за построяването на Храма, да могат свободно да обръщат в обратна посока. Повечето административни сгради са строги, масивни и невероятно скъпи, построени от мрачните американски масони; магазините са препълнени със стоки, и при все това наоколо не се усеща живот. В цялото това великолепие живеят едва сто и деветдесет хиляди човека, от които тридесет хиляди са емигранти, основната задача на които е поддръжката на града в безукорно чистото му и подредено състояние.

Казват, че многоженецът Янг имал петдесет и седем жени, които му родили около хиляда внуци и правнуци. Ако мормоните имат по много жени и от всичките имат деца, то къде е цялото това население? Защо техният Ватикан е мъртъв?

Моето обяснение е, че техните предци, водени от Янг и сплотени от нежеланието си да приемат правото на околните на собствено мнение, са намерили не обетованата земя, а долината на мъртвата вода. И по законите на всемира течението на техния род достига края си, подобно на водата, която свършва в това място. Мъртвата вода изсмуква живота от всичко около себе си. Неслучайно никой от семейството ми не пожела да посети Соленото езеро още веднъж, докато бяхме в града. Аз също няхах такова желание. Радвам се, че го видях, защото това място е уникално. Уникално с мистична, мрачна и мъртвешка красота, която си заслужава да се види веднъж.

Но, за да видиш това място като земя обетована и да се заселиш там, трябва да си напълно сляп за книгата, написана от началото на всички начала, във всичко, което съществува в нас и около нас. Тази книга няма нужда от златни плочи и превод. Всеки, който е с отворено сърце, спокойно чете от нея. Вярата е като водата. Тя трябва да тече през нашите

сърца, за да е жива. Затворим ли сърцата си, вярата умира в тях, а с нея си отива и животът.

Разбрах, че мормоните, заслепени от духовната сила на един необикновен човек, не са успели да видят Създателя зад създанието. Гоненията и несправедливостите, които са изтърпели, са ожесточили и затворили сърцата им. И вярата им е умряла в затворените им сърца. Също, както водата умира в Соленото езеро.

***

С тези впечатления от долината на мормоните се отправихме на север към парка Йелоустоун. Колкото повече се отдалечавахме от Соленото езеро, толкова по-приветлив и слънчев ставаше ландшафтът. Мрачните заводи и белналите се под пустинното слънце солници отстъпиха място на картофените поля и зелените пасбища на фермите на щата Айдахо. С излизането от долината на север, слънцето вече не прижарваше, а топлеше приятно. Лек разхлаждащ ветрец носеше мирис на тор и прясно окосена трева.

Йелоустоун е най-старият парк в света. Наречен е така по цвета на камъните в дефилето на едноименната река. Паркът е с големина, колкото Софийски окръг, и е разположен на територията на три щата - Уайоминг, Монтана и Айдахо. В геологично отношение целият парк представлява кратер на действащ супер вулкан. При сблъскването на двете тектонични плочи - тази на Северна и Южна Америка, от изток, и тази на Европа и Азия, от запад, те се нагъват, подобно на ламарините на катастрофирали автомобили. Така се образуват Скалистите планини и Андите. Йелоустоун се намира точно на линията между двете плочи, на надморска височина около три хиляди метра. Реките от едната страна на парка принадлежат на Америка и текат на изток, като се вливат в Мисури и Мисисипи - и чрез тях в Мексиканския залив. От противоположната страна на парка реките текат на запад, вливат се в Тихия океан и географски принадлежат на Евразия.

Земната кора в Йелоустоун е много тънка и под нея кипи огнена лава. Супер вулканът е жив. Той е изригнал преди много години, като основното изригване е било последвано от множество по-малки изригвания. Сега на територията на парка има доказателства за поне три по-малки кратера, разположени в основния кратер. След катаклизъм от такъв мащаб земната кора в парка е останала изключително тънка, нестабилна и изпълнена с множество пукнатини и отвори, през които налягането в земните недра непрекъснато се освобождава. Това не позволява да се натрупа по-голямо

налягане за още едно супер изригване. Може да се каже, че паркът Йелоустоун е стабилен в своята нестабилност.

Водата, която се стича от околните върхове, е образувала огромното езеро Йелоустоун в гърлото на супер вулкана. Тя също прониква в цепнатините и изпълва всички кухини на земната кора. После се загрява до кипене от лавата и изригва в небето през отворите на хилядите гейзери, срещащи се на всяка крачка. Водата се ражда от огнения ад в центъра на земята и тук тя е жива. Подобно на бебетата, които се раждат сред мъки, болки и плач, изригва тя от утробата на майката земя към синьото безоблачно небе през тесните гърла на гейзерите, сред свистене на пара и миризми на подземни газове, образувайки пръски и фонтани, и разливайки се свободно наоколо, давайки начало на множество реки, водопади и езера.

Още в земните недра водата започва да дава живот. В отворите на гейзерите намират дом топлолюбиви бактерии и водорасли, които оцветяват басейните около гейзерите в цяла палитра цветове от небесно синьо до тъмно оранжево и лилаво. Множество гейзери изригват под водата на езерото и малки рибки се наслаждават на тези естествени джакузита и изобилието на храна.

Богатството на живота в парка е трудно да се опише с думи. Зеленината е навсякъде. Растенията се стремят неудържимо към топлината и водата, които идват от гейзерите. Много дървета и треви измират при покачването на температурата на изключително нестабилната почва на парка, но други веднага заемат мястото им, стига температурата да спадне до границата, която растението може да изтърпи. Това довежда до множество млади дървета, поникнали сред нападали и изсъхнали техни предшественици. Тук всичко е младо, както водата. Тук всичко се радва на живота и се стреми да расте, колкото може по-бързо. Не се знае кога и къде ще се отвори нов гейзер.

Животинският и птичий свят поразяват с изобилие и разнообразие. Стада бизони пасат в долините на реките, сърни, елени и лосове обикалят горските поляни. Мечки, вълци, ястреби, орли, това са все животни, които посетителите на парка виждат свободно наоколо. Потоците и реките са девствено прозрачни и дом на разнообразни видове риби. Това е един празник на всички живи същества, дошли да поздравят Живата вода по случай рождения ѝ ден.

Ние, хората, не сме изключение. Направи ми впечатление, че всеки гейзер в парка има име. Това са характерни имена, които отразяват вида и поведението на гейзера. Най-известен е Old Faithful. Той изригва на

петдесет до деветдесет минути и достига височина тридесет метра. Хиляди хора се събират около него в очакване на представлението. И той никога не ги разочарова. Винаги може да имате доверие на стареца.

Всичките гейзери са различни и всеки един има уникално име. Това рязко контрастира с единственото име, което ние, хората, сме намерили за нужно да дадем на мъртвата вода - Соленото езеро. В това име няма живот. Там просто се упоменава вкуса на водата. Оттам нататък няма какво да се каже.

***

От това си пътуване разбрах, че животът в основата си е движение, а смъртта в основата си е покой. Не разбрах, а по-скоро почувствах. По-ясно от това, което видях с очите си и почувствах със сърцето си, не бих могъл да прочета в нито една книга. Аз видях и прочетох два раздела от тази чудесна книга на Всемира, и според възможностите си ги предадох за вас. Но вие на се доверявайте на разказвача. Елате, вижте и почувствайте сами за себе си. Всеки, който е с отворено сърце, с лекота чете книгата на живота. Тя е написана на най-простия и разбираем език, и е еднакво ясна както за добрия учен, така и за вярващия свещеник. Даже и дивите животни четат свободно от нея, и често те го правят много по-сполучливо от нас, хората.

Нека моят разказ бъде за вас просто една библиографична справка. Елате и вижте. Пътувайте и не стойте на едно място, защото движението е живот.

Как Дъг подобри международните отношения

„Къде е сега миналогодишният Сноудън?“^{xi} Това е култова фраза от любима книга - „Параграф 22“.

Сноудън, служител на американските разузнавателни служби, реши миналата година да разкрие истината за подслушването на хора. Това разбуни духовете, скара всичките Велики сили една с друга и накара невеликите да се конкурират за правото да му предоставят политическо убежище, та белким се наредят измежду значимите държави. След като направи всичките тези поразии, Сноудън най-сетне реши да се установи в Русия. Там, независимо какво ще работи, най-вероятно и в бъдеще ще

допринася за влошаване на и без това скапания климат в отношенията между народите.

Той, международният климат, никога не е бил особено топъл. Ако има метеорологична служба за предсказване на международното време, то тя би звучала като Карлсон, който предсказва времето в Норланд, както е описан от незабравимата Астрид Линдгрен. „В Норланд утре се очакват буря, дъжд, гръм и земетресение“ - обявяваше Карлсон, подражавайки на чичковците от телевизията.

Да, международният климат е нечовешки суров и непрекъснато променящ се от лошо към непоносимо. Та затова реших да ви разкажа за един слънчев лъч, един малко по-топъл ден, когато Дъг ми помогна да видя надежда за подобряване на международните отношения.

Дъг не винаги е бил миротворец.

Знаете ли какво е това Хюи? Така приятелски наричат в Америка бойния хеликоптер Бел Ю Ейч-1 „Ирокез“ (Bell UH-1 «Iroquois»). Хеликоптерът е бил разработен през петдесетте години на миналия век и е бил работният кон на американската армия през Виетнамската война. Тези хеликоптери са големи, сериозни и много издръжливи машини, които са се ползвали за нападение и транспорт при многобройните бойни акции от американските части във Виетнам. Те са поливали джунглите с огън и олово, разпръсквали митичния “agent orange”, превозвали войници и товари до полесражението, и евакуирали ранените и убитите.

Няколко пъти имах възможността да видя Хюи в действие. Аз обичам авиошоута, а там задължително има поне по един Хюи. Този хеликоптер в полет ми прилича на атакуващ носорог или на летящ танк. Шумът му не може да се сбърка с нищо друго. Мощният, нисък, гърлен звук на двигателя, който прилича на ръмжене на огромен кръвожаден звяр, е примесен с механичното дум-дум-дум на огромните витла на перката. Все едно, че метални юмруци набиват въздуха надолу към земята. За хиляди хора, воювали и загинали във Виетнам, Хюи е бил последната гледка в живота им. Първо усещаш нискочестотно думкане. Не го чуваш, а именно усещаш в гърдите си. Започваш да се оглеждаш изплашен. Изведнъж огромен, навъсен, бумтящ зелен носорог се появява в небето над джунглата. Адски огън, от който няма спасение, изригва от него. Не можеш да избягаш, няма къде да се скриеш, нито пък можеш да го спреш. И после нищо...

Да, Дъг не винаги е бил миротворец. През Виетнамската война той е бил пилот на Хюи. А Хюи определено не е миротворец. Това обаче е било преди. Какво е разбрал за живота Дъг, гледайки през предното стъкло на своя хеликоптер, не знам. Такива неща не се питат. Пък и когато го срещнах за пръв път, ние с него имахме съвсем друга задача. Той ме учеше да управлявам платноходка.

Още като малък винаги съм искал да вдигна платната и да отплавам към хоризонта. И все съм го отлагал за после, с оправданието, че имам време. Най-хубавото нещо на остаряването е, че човек разбира, че няма време. И тогава всъщност започва да живее. Има един списък, който започваме да създаваме още като малки. Списъка на нещата, които ще направим, когато им дойде времето. Е, на тези неща времето им е сега. Сега или никога.

И за мене времето да вдигна платна беше тогава, с Дъг. Той, вече пенсионер на около седемдесет години, с куп заболявания, но ентузиаст на платноходките, с удоволствие ме наставляваше и обучаваше как да боравя с платната и да използвам вятъра. Може би и той като момче е искал просто да плава по морето, да се наслаждава на гордо издутите платна и на онзи специфичен шум, който създава водата под борда, когато платната се изпълнят с въздух. Казват, че "водата започва да говори под кила". Чел съм за това в толкова много романи, но да го чуеш и да усетиш движението на платноходка, понесена от вятъра, е неопишуемо изживяване.

***

След известно време обучение на ветроходство ми стана ясно, че ще се сдобивам със собствена платноходка. Всичко беше само въпрос на време.

Подходяща двадесет и два футова яхта се намери по интернет обява. Продавачът живееше в Сисеро, малко градче в централна Индиана, което се намира точно до любимото ми езеро - Морз. Грег, така се казва продавачът, държеше яхтата пред гаража на голямата къща на баща си. Купил я бил преди години, но в последно време не излизал много с нея. Минал му меракът на човека.

Аз отидох до къщата на Джон, бащата на Грег, запознах се с него и огледах яхтата. Много ми хареса и реших да я купя. Джон е инженер и запален лодкар. Къщата му се намира на брега на езерото. Той предпочита обаче моторните лодки. Има си една, която през лятото е на кея до къщата, а през зимата стои на сухо в специално помещение. Той поддържал също така и окачения мотор на сина си на яхтата. Повечето яхти в наши дни ползват малки мотори, за да акустират и излизат от пристанищата.

Яхтата, която възнамерявах да купя, стоеше на колесар със свалена мачта, готова за превоз. Аз, разбира се, исках да я изпробвам в действие. За целта тя трябваше да се превози до пристанището на езерото, да се вдигне и закрепим мачтата, и да се пусне на вода. Грег ми каза, че с радост ще ми помогне, но след като не бил ползвал яхтата от повече от година, не си спомнял с подробности как точно да се вдигне и закрепим мачтата, и да се нагласи такелажът. Това изобщо не е чудно, защото тези дейности по яхтите са доста сложни и трудоемки. Аз бях нетърпелив да науча всичко това, а и да видя яхтата си на вода, и се обадох на Дъг за помощ. Той веднага се съгласи да помогне и ръководи пускането на плавателния ми съд в езерото.

Яхтата, поставена на колесара, трябваше да си издърпа с пикап и затова включих и приятеля си Сергей, който притежава нужното возило. Организирах нещата на пристанището и назначихме ден за пускане на лодката на вода.

Поразителни са желанието и ентузиазмът, с които хората се включват в една такава дейност. В крайна сметка всички имаме работа, семейства, приятели. Но явно има нещо магнетично в идеята да се пусне плавателен съд на вода, защото в уречения ден се събрахме без проблеми - една голяма интернационална компания от десет човека. Продавачът Грег с приятеля си Сам и баща си Джон - кореняци от Индиана; Сергей – руснак, роден и израснал в Естония; четирима българи в лицето на кръстника ми Петър, съпругата му Любка, моя милост и по-добрата ми половинка Стела. И разбира се Дъг, със съпругата си Барбара. Колкото и да е сложна дейността по вдигане на мачтата и пускане на яхтата на вода, определено не изисква толкова народ. Просто всички тези хора искаха да са там, да помагат, да видят и най-вече да се зарадват на това, което става.

Сергей се погрижи да донесе изстудена бутилка шампанско за накрая. Проявявайки чудеса на шофьорското майсторство по време на маневрите с окачения зад пикапа му масивен колесар, той прекара яхтата през натоварения трафик на пристанището и я позиционира на единственото възможно място, където можехме да се заемем с вдигането на мачтата. В този слънчев следобед всички бяха решили, че ще е добре да се поразходят с лодките си по езерото, и районът наоколо гъмжеше от коли, лодки и хора.

Както беше обещал, Дъг пое ръководството и организационната дейност в свои ръце. На всеки се намери работа. Трима души крепяхме и насочвахме мачтата, трима дърпахме въжетото, за да я изправят, един гледаше отстрани,

готов да помогне, ако нещо се оплете някъде, а Дъг беше готов да закрепим мачтата със скоба в момента, в който тя си застане на мястото. Много хора на пристанището спираха да ни гледат, забравили за задачите си.

Наистина има някаква магия в това да се работи съвместно за ясна и полезна цел. След изправянето и закрепването на мачтата, се захем да пуснем яхтата на вода. Всички работеха с еднакъв ентузиазъм, без никакво недоволство или желание да прекарат другия да свърши по-тежката работа. Отвсякъде се носеха безобидни шеги, чуваше се смях и никой нямаше и най-малкото желание да си тръгва, даже след като лодката беше спусната в езерото, благополучно изпробвана и вече стоеше на мястото си на кея, закрепена и обезопасена, както подобава. Тържествено се отвори шампанското, всички пожелаха на яхтата щастливо плаване и дълго след това седяхме в ресторанчето на брега, наслаждавайки се на слънчевия хубав ден и на тази необикновена близост, възникнала незначително как между толкова различни по произход, националност, възраст и социално положение хора.

Спомняйки си този ден, впоследствие си мислех: колко лесно е всички да живеем заедно. Просто трябва да правим ясни, смислени и полезни неща. Неща, които винаги сме искали да правим, но сме ги отлагали за после. Да спускаш лодка на вода, да изравяш затрупани миньори, да гасиш огън в гората, да прекопаваш поле, да засяваш, а после да събираш плодовете на труда си, да градиш къща, да строиш самолет... Изобщо, да правиш добри и полезни за хората неща, това сплотява и сближава всички.

Виж, да подслушваш другите, да мамиш, изхитряш, строиш неразбираеми неща - като социализъм, капитализъм или демокрация, винаги раздалечава. Климатът в международните отношения отива към ледников период, защото от много години всички се водим по акъла на бездушни и безскрупулни същества, които ни убеждават да работим за неща, които не разбираме, и да се борим за неща, които не чувстваме, заради предполагаеми изгоди или измислени опасности.

Може би при нас всичко стана случайно, а може би през предното стъкло на Хюи Дъг е видял по-далеч, отколкото президентските съветници през биноклите, сателитите и телевизионните обективи. Сноудън иска да каже истината на хората. Мисля си, че казвайки тази истина, той няма да спре да върши безсмислени неща. Сега ще прави за руските политици това, което е правил за американските.

Повече ми харесва подходът на Дъг, който е сменил щурвала на Хюи с рула на платноходката. Мисля, че е чудесно, че Хюи има конструирано

предно стъкло, през което Дъг е видял това, което е видял, и е разбрал, че животът е прекалено кратък, за да го отлагаме за после. Ако всеки от нас разбере живота така, както го е разбрал Дъг, то ще имаме много повече лодки, пуснати на вода, и много по-малко Сноудън в отношенията между хората и между народите.

Късмет, дете

Тойотата зави нагоре по улицата и се изгуби. Старата ми Тойота Корола. Купих я в двехилядната година, когато беше само на деветнайсет хиляди мили. Тогава тя беше най-новата кола, която бях карал.

По онова време брояхме всеки цент. Бяхме новопристигнали емигранти. Ако не сте били емигранти, си нямате и на представа какво значи това. От две години не бяхме ходили на кино, ресторант или каквото и да е забавление, където трябваше да се плаща. От две години живеехме в Индианаполис, но само знаехме как да стигнем от вкъщи до работата и обратно. Без роднини, без приятели. Само ние четиримата. Децата бяха на пет и на седем.

Изчислявах непрекъснато кое колко струва и кое колко в крайна сметка излиза като цена. За две години разбрах, че най-важното, за да се оцелее финансово в Америка, е колата. Старите таралясници се харчеха по хиляда-две хиляди долара, но през месец ме вкарваха в разходи за ремонт, за по около пет-шестстотин долара.

Не, не може без кола. Градски транспорт тук практически няма, а се работи средно на по около десетина километра от дома. Зимите са сурови и колелото не е решение.

Не, не може да си правиш ремонтите сам на двора. Законите забраняват това да се прави на паркингите до наемните жилища, а за собствена къща не може и да се мечтае на такъв ранен етап.

Разбрал прецакването с таралясниците, взех решение да инвестирам на едро, за да се стабилизирам финансово. Чувал съм да казват: "Не съм

толкова богат, за да купувам евтини неща". Дванадесет хиляди долара струваше тогава Тойотата. По моите изчисления, един таралясник струваше триста и повече долара месечно - без никакви гаранции, че няма да те остави на пътя, и по този начин без работа. Тук невяването на работа значи уволнение.

Тойотата трябваше да изкара десет години и да ми излезе накрая по сто долара на месец. За целта трябваше да се вземе заем, който да се върне ударно за две, максимум три години, за да се намалят лихвите. Ударното връщане означаваше работа на три места по шейсет, понякога седемдесет часа на седмица. Това беше сериозна стъпка. Инвестиция в бъдещето.

Тази Тойота беше надеждата на цялото ми семейство. Да оцелеем, да се стабилизираме и да се развием. И тя оправда моите надежди. Беше вярна помощничка на семейството. Какво ли не съм прекарвал с нея... Година след година послушно ме караше от една работа до друга, а после три години ме откарваше до докторската ми резидентура, докато не я завърших и накрая започнах да работя като лекар.

Изплатих си заема, както планирах, и Тойотата ми струваше по-малко от сто долара на месец. Вече ходехме и на кино, на театър, на ресторанти, пътувахме на най-различни места по почивки. Малката Тойота Корола изпълни това, което се искаше от нея. Всъщност, направи много повече. Тя стана първата кола на дъщерите ми. Тук децата взимат книжки на шестнадесет и започват да карат активно. Карат до училище, балетни класове, на концерт, до работа и най-накрая излизат от къщи и заминават за колеж.

***

Днес, тринадесет години след паметната за мене покупка, Тойотата откара голямата ми дъщеря Васи в колеж. Малката пък ние откарахме в нейния институт вчера. И сега сме "empty nesters". Нашето гнездо се опразни. Колата, на която залагах такива надежди преди тринадесет години, откара детето ни от къщи. И сега сме сами. Двама човека. Просто двама човека в едно празно гнездо.

Свършихме си работата. Изградихме удобно и безопасно гнездо за нашите две пиленца. Те израснаха и излетяха. Тойотата служеше вярно на нас, а ние работихме за тях - за децата ни. Тойотата се оказа по-щастлива от нас, защото тя поне ще бъде с детето ни още малко. Ние трябва да останем сами на този етап.

Това пък за да го разбереш, трябва да си американец. Тук децата рано излитат от гнездото. Голямата е на сто и петдесет километра, а малката - на хиляда от нас. Те ще живеят отделно оттук нататък. Самостоятелният живот тук започва на осемнадесетгодишна възраст. Културата го изисква. Да се върнеш да живееш при родителите си се смята за провал.

Самостоятелният, независим живот е това, към което всеки младеж се стреми от десетгодишната си възраст. Те започват да работят на петнадесет и търсят колежи далече от дома си, за да бъдат колкото се може по-самостоятелни. В това тук се заключава успехът на един младеж - да бъде самостоятелен, независим и свободен да взима решения за живота си.

Те не гледат родители на стари години. Гледат малките си деца. И така трябва да бъде. Ние сме миналото, а те бъдещето. Ние сме стеблото, а те плодовете и цветята.

И ние бяхме цветя едно време. Учихме, влюбвахме се, работихме, създавахме деца и гнездо. А сега сме стеблото. Свикнали сме да си партнираме без думи, за решаване на най-разнообразни житейски проблеми. Адаптирали сме се да изсмукваме живителни сокове от обществото, да ги пропускаме през нас, насочвайки ги към нашите деца. Покрили сме емоциите си с дебелия кор на житейския цинизъм, през която слънчевите лъчи на любовта не могат да проникнат. Застанали сме с вдървени от годините гърбове един към друг, за да осигурим повече стабилност на короната, стъпили здраво на корените - родителите ни, сливащи се със земята. Къде ли отиват тези корени? Колко ли са дълбоки?

***

Има едно грамадно старо дърво до Бялата река, тук в Индиана. До самия бряг на реката е израснало то. В коритото на реката лежат дънери на дървета, които са се осмелили да се доближат до брега. Водата е измила почвата от корените им и те са изгнили. И дърветата са рухнали във водата на реката, служейки за предупреждение на другите дървета, да не се стремят към силната вода и да се задоволяват с оскъдните капки дъжд, попили в сухата земя, далеч от опасната река.

Но старецът на млади години не се вслушал в предупреждението. Смело забил той корени до самия бряг на реката и израснал не само на височина, но и на дълбочина. И толкова са дълбоки корените му, че стигат чак под дъното на реката. Тя не може вече да измие почвата от тях. Вместо това, водата година след година нанася земя около корените на великана. И на тази земя са пораснали десетки негови внуци и правнуци. Те всички пият

вода до насита, защото дядо им не се е задоволил със сухата земя и не се е уплашил от гниещите дънери в реката.

Дали и това вековно дърво в своята младост е имало своята Тойота, от която е зависело дали ще остане да расте или да рухне безславно? Дали едно или няколко малко по-сухи лета са му дали шанс, или неизвестна на науката бактерия е ускорила растежа на кореновата му система?

Кой знае. Може би дървото просто е имало късмет, може би боговете просто са се усмихнали и са му позволили да преживее.

***

Всеки късмет си има и материален образ. Не винаги виждаме късмета си във вратовръзката, подарена от любимия човек, или в стария часовник на дядо, който по неизвестна причина сме решили да запазим за себе си.

Иска ми се да вярвам, че моят късмет е скрит в старата Тойота Корола, която Васи взе със себе си в колежа. Радвам се, че Тойотата ще бъде с нея, когато аз вече няма да мога.

Аз съм стеблото и предавам всичко на децата си. И късметът ми е най-важното нещо, което трябва да предам.

Нека бъде с тях, с децата им и с децата на техните деца, докато тече реката на времето!

Des Plaines – Механата

Ако искате да пътувате по света и нямате финансова възможност, то просто отидете в Чикаго. Ако живеете някъде в Средния Запад, за около три часа каране по магистралата ще можете да се насладите на кубински танци, китайски пазар, гръцка кръчма, руска баня, филипинско гостоприемство и турско кафе по избор. Ще можете да се срещнете с представители на която си пожелаете националност в естествената им среда и да се потопите в която и да е култура, без да напускате пределите на Америка.

Ако отдавна не сте си били в България, то посетете Малката България в Des Plaines и Shiller Park. Това са кварталите около летището О'Нара. По неизвестни причини, нашите сънародници се заселват в района на летището и понякога остават да живеят там за цял живот. И така можете да излетите от втори терминал на летище София, да се приземите на пети терминал на летище О'Нара, и пак да се озовете в България.

Ако искате да си купите вестник, то „София Дели“, „BBS Produce“, „Малинчо“ и други български магазини ще ви предложат най-последната българска преса. Българска телевизия може да намерите във всяко едно българско заведение. Там се слушат последните родни музикални хитове, бистри се наедно българската и американската политика, пълно е с мъже, които приличат на по-малки братя или братовчеди на Бойко Борисов, и жени, които сякаш току-що са пристигнали от „Планета Пайнър“.

***

Така и аз се озовах в Механата - официално за вечеря, а всъщност за малко български дух. Помните ли Пушкин? "Тут Русский дух. Тут Русью прахнет."

Не, че България и Русия имат много общо, но дух на руски включва и понятието миризма. Как мирише България? То е особена миризма, смес от миризми на цигари, гроздова ракия, прясно нарязани домати, скара и още нещо. Винаги има това още нещо. Дали е миризмата на потта на българските мъже или особеното ухание на българките, миризмата на семките, които някой люпи, или вестника, който друг е разгърнал, не знам. Знам, че в Механата мирише на България.

Келнерите са типично по български заети да обслужват лични приятели и перспективни клиенти - разбирай тези пристигнали с БМВ-та и носещи ланци. Така че не се учудвайте, ако си чакате ракията половин час и основното ястие около час след това. Отпуснете се. В Механата имате цялото време на света. Поне келнерите го имат или работят така, като че ли го имат. Докато чакате, се огледайте и заслушайте наоколо. Българите на маса сме по-вдъхновени оратори от Демостен на агората. За какво си говорят българите в Чикаго? Ами естествено за работа и почивка. Мъжете си говорят за жени, а жените за мъже.

Ето например тази мъжка компания на съседната маса. Момчета на по около 30-35 години, говорят като да са от Петричко, изглежда са тръкаджии^{xii}. Да, ето го този, когото наричат Стефчо, разправя:

- Абе, спирам аз зад него и гледам, дава ми мигач. Представяш ли си? Амишка каруца да ти дава мигач. Нали уж никакви технологии, туй-онуй, пък мигач дава!

Е, как да не ти е драго да отидеш на български ресторант! Сблъсъкът на амишката и българската култури. Едно на нула за българите. Амишите са общини на религиозно-етническа основа. Прадедите им са емигрирали в Америка от Германия, Дания и Холандия. Те са фермери протестанти. Мъжете са с дълги мужишки бради, мерни панталони, бяла риза и сако. Широкополата черна шапка е задължителна. Жените покриват косите си с кърпи или шапки, не носят грим и ярки цветове. Амишите не ползват съвременни технологии, нямат ток в жилищата си, не карат коли, а само конски впрягове, орат с коне или волове. В Америка ги има на много места. Най-вече в Индиана и Пенсилвания.

А на съседната маса разговорът е преминал нивото на третата ракия.

Пешо, използвайки, че жена му отиде да нагледа детето, прокламира:

- Ако реши да се връща в България и да живеем отделно, ще черпя, ви казвам. Да си живея тук ерген. По едно печено прасе на всяка маса ще има.

Да, тук Пешо май се изхвърли неподготвен. В Чикаго самотните българи са четирикратно повече от наличните жени. Голяма част от мъжете са без визи. Почти всички жени имат виза или зелена карта. Конкуренцията е голяма, не само за женска плът, но и за уреждане на статута. Така че Пешо трябва да внимава и с ракията, и с изказванията, и най-вече в картинката.

Пийвам си от „Сливенска перла“, похапвам си от катъка с печени чушки и се наслаждавам да усещането за България. А на съседната маса вече говорят за Сирия. Общото мнение е, че всички са маскири, но цените на петрола ще скочат. Познавам прагматизма на българина. Момчетата са тръкаджии. Цената на горивата директно се отразява на дохода им. Има и едно друго мнение от по-различен калибър.

- Какво ми пука, ако ги бомбардират тия цигани в Сирия? - обажда се някой от групата. Другите му разясняват, че арабите, и по-специално сирийците, не са с тъмна кожа и имат голяма разлика с циганите, на което отговорът е:

- Абе, все тая. Араби, негри, мексиканци. Все една пасмина.

Още един сблъсък на култури, като този път бай Ганьо сам си показва червен картон и се отправя към пейките да гледа мача отстрани.

После разговорът се завърта към по-сексуална тема, а именно БМВ-осмица.

- Харесах си го аз, а дилърът някакъв руснак. И ми разправя: "Как ще плащаш за колата?" Аз му викам, че със заем, а той: "Ама ще дадат ли заем?". "Абе, ти искаш ли да ми продадеш колата или не? - му викам. – Искам да говоря с ей оня другия дилър.“ Един арабин с мустачки и брадичка. А руснакът казва: "Защо? Нещо не е наред?". А аз му викам: "Не обичам руснаците".

Руската и българската култури. Толкова различни. Още русофилът Вазов пише, че прагматизмът на българина отблъсква руснаците също толкова много, колкото руският идеализъм отблъсква българите. Е, в случая руснакът не е идеалист, а просто глупак, но българинът няма да търпи унижения. Не и от руснак.

Сексуалната тематика продължава с история в стриптийз клуб в South Bend - малко градче в северна Индиана, известно с високи нива на безработица и наркомания. От приказките става ясно, че когато "чернилката" е жена и е гола, то българският мъж съвсем не е толкова консервативен.

Готини хора седяха до моята маса в Механата. Истински хора. Масата събира българите, ракията ги отпуска и те стават такива, каквито са. Тогава може да усетиш българския дух най-силно. Работлив, пресметлив, консервативен, шумен, шегаджия, мъжествен, семеен е българинът. Е, може да е и завистлив, страхлив, жесток, комплексар. И какво от това?! Той е българин, неповторим и уникален. Може да го видите в естествената му среда - Механата в Des Plaines. Заповядайте. Чакането си заслужава.

Муншайн

Бирената партия на Хашек. Каква идея, Боже мой! Дали се е давал сметка гениалният сатирик за своето прозрение? Та сега, толкова години по-късно, има хора, които смятат, че цялата ни човешка цивилизация е основана на бирата. Сигурно не се е замислял. А другото ѝ название?

"Партия на умерения прогрес в рамките на закона". Каква сатира!
Проникваща в сърцето на проблема. Сълзи и смях едновременно!

Дали единственият истински спасител на човечеството е алкохолът?!
Корейци, руси, българи, мелези, всичките сме равни пред алкохола. Цар
Алкохол е Христос, Буда и Аллах в едно лице.

А седемцветната дъга? Дъгата има шест цвята. Виолетов, червен, розов,
жълт, зелен и син. Не спорете с мене. Вчера сам ги преброих. Беше сутрин.
Събираха се облаци и изгря слънце. Имаше дъга. Невероятна есенна дъга
имаше вчера тук при мен. Всичките ѝ цветове се виждаха много ясно и аз
внимателно ги преброих. Вчерашната дъга имаше шест цвята. Кълна ви се.
Преброих ги няколко пъти.

Тогава защо казват, че дъгата е седемцветна? Или това беше казано за
китарата?

Седемструнна китара. Така, както пееше Висоцки: "Китара моя
семиструнная". Един приятел ми каза, че седмият цвят е белия.

Може би е така. Но не е ли белият цвят комбинация от всички останали
цветове?

За мен дъгата е шестцветна. Това означава ли, че не съм видял дъгата?

Е, поне съм имал време и желание да преброя цветовете на дъгата. За мен
са шест.

Пребройте ги и вие. Броили ли сте ги?

Ако не сте, значи не ви е дошло времето.

Времето. То ви казва какво и кога. Дали ще дойде? Не знам, може би. А
може би и не. Когато преброите цветовете на дъгата, времето е дошло. Вие
всъщност виждали ли сте дъга?

Всъщност виждали ли сте звездите от покрива на собствената си къща?

И това не съм го измислил аз. Незабравимата Астрид Линдгрен го е
измислила, а някой просто ми напомни за "Карлсон, който живееше на
покрива" преди години. Беше една вещица или фея, едно от двете, а аз
взех, че го направих. Взех, че се качих на собствения си покрив през
нощта. Няма да ви кажа какво се вижда от покрива. Ако ви е интересно, то
имате си свой покрив. Качете се и вижте.

Искам да знаете, че има паралелен свят. Свят, който винаги е бил там до
вас, но вие може би никога не сте си давали шанса да го видите.

Къде живеете? В апартамент, къща, на улицата? Качете се на покрива и погледнете звездите.

Те са там сега. Те са били там преди хиляда години. Те са били там преди милиони години. Те са били там преди Земята да е съществувала.

Погледнете ги. За тях вие сте нищо, а те за вас са всичко, което има значение. Жалките ви сметки за парно, семейните ви свади, дребните ви изневери и професионалните ви успехи и неудачи нямат никакво значение.

Звездите са били там, когато сте се родили, и ще бъдат там, когато умрат децата на децата на вашите деца. Поне веднъж погледнали ли сте ги от покрива на къщата си?

Всъщност, правете каквото искате. Ако пътят ви е към звездите, ще се срещнем там.

Ако не е и ако това, което четете, ви прилича на бълнуване, то ние с вас не живеем в един и същи свят. И може би никога няма да се срещнем. И така е по-добре и за вас, и за мен.

Дали наистина бирата е създала цивилизацията ни?!

Има ли значение? Важното е, че можем да гледаме звездите!

Откъде се взимат комунистите

Откъде се вземат комунистите? По този въпрос се замислих след промените. Когато България тръгна по демократичен път и да наречеш себе си комунист беше равнозначно на социален остракизъм, за броени години останаха шепа комунисти. По-голямата част бяха стари хора, не желаещи да променят начина си на мислене в угода на обществото. Така че аз очаквах в следващите години комунистите да изчезнат съвсем в страната ни.

Вместо това изчезнах аз. Емигрирането ми не се дължеше на икономически причини. То се дължеше на комунистите. Разбирате ли, всички мои близки роднини са комунисти. И то от тези комунисти, които

отказват да се наричат социалисти, отказват всякакви куфарчета и всякакво участие във фирми на партийна основа. Роднините ми смятат, че комунистът се доказва в живота със собствените си качества, живее достойно и помага на другите да правят същото. Роднините ми смятат, че комунистът е преди всичко човек.

И аз исках да съм човек. Бях завършил с отличие Медицинската академия и работех като ортопед в ИСУЛ. За седем години работа там и седем години живот в нова България разбрах, че да бъдеш образован и трудолюбив човек не е достатъчно, за да можеш самостоятелно да се грижиш за семейство. Трябваше също така да имаш социална значимост по скалата на новите български социални ценности. В тази скала най-значими са парите. Ако ги имаш, всичко друго няма значение.

Моите роднини, обаче, предпочетоха идеализма пред парите. Това винаги е била отличителна черта на комунистите в моето семейство. Презрението към парите като към някаква отживелица. Ценностната система беше различна в моето семейство. Още си спомням първия и последен свой рушвет като ортопед. И аз под влияние на семейното възпитание отказвах всякакви пари на ръка за това, което правех като лекар. Заплатата стигаше само за храна, и то за около две седмици. Останалата част от месеца се справяхме, защото живеехме заедно с родителите ми, които плащаха за апартамента, и получавахме зимнина от родителите на жена ми. Та него ден не бях ял, а бях на дванадесетчасово дежурство. Заших рана на един мъж от онези, късо подстриганите, облечени с анцуг. Той ми пъхаше в лицето пет лева, а долу в лавката за тази сума можех да си купя страхотен сандвич. Бях млад тогава и гладът беше силен. Взех ги петте лева и си купих сандвича. А после ме налегнаха едни мисли. Мутрата беше социално значим. Караше нова кола, раздаваше банкноти на гладуващи интелектуалци, най-вероятно издържаше жена, деца и една две любовници.

Не, че ми пукаше тогава за любовниците, но за семейството ме болеше. Отговорността към децата е много силна в моето семейство. Мислих си тогава, че трябва да си сменя убежденията и да тръгна по течението. Взех да се чудя кои точно убеждения трябва да сменя.

На първо място, парите трябва да станат най-важното в живота ми. Когато направя това, идва естествено следващата промяна. За да спечеля пари, трябва да насоча интелекта си за решаване на тази задача. Чистият разум търси най-краткия път към целта. И най-прекият и лесен път за сдобиване с пари е през човешките пороци. Те трябва да се използват, за да се спечелят пари от хората. Например, хората обичат да се хранят. Това не е порок. Но

този пазар вече отдавна е заситен. Виж, за хората, които обичат да преяждат, няма насищане на пазара. Предложи им нови храни с голямо количество захар и мас за стимулиране на апетита, измисли хубава реклама и интересна опаковка, и ето, че парите сами почват да идват. Хората трябва да се придвижват от едно място на друго. Този въпрос също е решен. Виж, с какво се придвиждат, е друго нещо. За доста хора в София е по-важно да ги видят в последен модел автомобил, стоящи в задръстване, отколкото да стигнат два пъти по-бързо пеш до работа. Ето ти ниша за съвременния предприемач.

В моята професия нещата стояха така. Не е важно какъв лекар си, а каква титла имаш пред името. Доцент звучи доходно, но професор е най-добре. Та по стълбичката - асистент, доцент, професор - се стигаше до парите. На тази стълбичка демократи се бутаха със социалисти и тук-таме имаше по някой монархист. Всичките наедно обаче бяха върли антикомунисти, което беше маслото, смазващо машинката на ескалатора към парите.

Не успях да пречупя себе си даже и заради децата си, а може би именно заради тях. Поех кръста на емигранта. Не оня емигрант, който идва с партийна подкрепа и татови парички, а онзи с двата куфара и дългове, които трябва да връща.

Тук така ме завъртя емигрантската действителност, че забравих и за комунизъм, и за капитализъм за дълги години. Забравихме даже и за кино и театър в началото. Децата ми израснаха тук, в Америка. Не съм им говорил за политика. Искях те сами да се ориентират. Самият аз тук се скланях към демократите, после към консерваторите, а после се зачетох в тукашните философи и политолози. И след всичко видяно, преживяно и прочетено реших да си остана просто един добър човек.

Миналата година дъщеря ми Василина, която е студентка в тукашен колеж, ме покани на вечеря с група тукашни комунисти. Тя, Васи, е със златно сърчице и винаги помага на животни и хора. Срећнала тази група хора в института и решила, че това, което те казват, ѝ харесва. Васи е на двадесет, родена е след промените, тук дойде на пет години и никога не е била изложена на комунистическата отрова. Откъде се взимат комунистите?

Crepeguys

"Стере" означава палачинка. Само че не от онези, американските. Тях тук ги правят малки, дебелички и мазни, и ги хапват на закуска с кленов сироп, краве масло и за капак бекон и наденички. Абе, американска му работа.

"Стере" не е и руска палачинка. Там в Русия ги обичат с мляко и набухватели, та стават едни такива, пухкави. И те не пестят мазнината, но ги изработват по-големички и по-плоски от американските. Тези палачинки се казват "блины" и приличат на лунната повърхност с кратерите. Руснаците им слагат сладко и ги хапват, докато си пийват чая.

"Стере" е френска палачинка. Най-голямата от трите сестри, стегната и фина като французойка. И съвсем по френски, мазнина се слага само толкова, колкото да не залепне французойката за котлона. "Стере" се яде с абсолютно всичко. Може да се сложи пиле, риба, месо, сладко, плодове или просто сладолед. Париж, Монмартър, кафенцето на сянка под дърветата и крейпс с плодове пълнеж. Или например стилин френски ресторант, където си поръчваш крейпс със съомга и шампанско. А може да го купиш и от количка на улицата, както у нас продават дюнери. Храна за всеки вкус и стил – това е крейпсът.

Именно затова и избра моят приятел Сергей да продава крейпсове в Америка. Америка обича да се храни. В ресторанти и закусвални, в колите и по улиците, изобщо навсякъде, само не и къщи. Къщи американците не се хранят, а снакват, демек похапват си пред телевизора. Изобщо съчетаването на храненето с някаква друга дейност е много характерно за Америка. Домашно приготвеното ядене е изместено от ресторантската храна и полуфабрикатите, то намира убежище единствено в бастионите на обяда по случай Деня на благодарността и Коледната вечеря.

И тъй като Америка не се храни по къщите си, а навънка, то и най-добрият малък бизнес тук е ресторантът. Ресторантите са пълни не само вечер след работа, и в средата на деня по време на обедната почивка, а също така и рано сутрин на закуска. „Крейпсовете - ми каза Сергей - са храна, която ще възбуди любопитство, но няма да отблъсне клиентите.“

Въпреки твърденията на самите американци, че те харесват всякакви екзотични храни, след петнадесет години живот тук мога смело да твърдя, че американците са много консервативни, що се отнася до храната. Вярно

е, че тук има храни от цял свят, но на пазара пробиват само техните американизирани варианти. Така че тук може да си хапнете американизирана храна от цял свят. Ако искате да разберете как всъщност се хранят хората по света, трябва да отидете на гости на някой емигрант. Но имайте предвид, че след десетина години живот тук емигрантите се адаптират към американското хранене и частично американизират и домашната си храна. Така например, разпространената тук салата с пиле и грозде се прокрадна неусетно в менюто на жена ми, и с годините зае там почетно място.

Ако си мислите, че може да пробиете на американския пазар с баничарница или бира-скара, то вие най-вероятно сте доста наивен новопристигнал емигрант и имате още много да учите. От петнадесет години жена ми черпи американските ни приятели с баница и те вежливо хвалят вкуса на първото си парче, което обикновено остава и последно, и не посягат към тавата отново. А баниците на жена ми изобщо не са за подценяване.

Сергей е опитен бизнесмен. Зад гърба си има десетки работещи бизнеси в Естония, Русия и Америка. Крейпсът е нещо познато за американския вкус. Той е доста разпространен в Калифорния и поради това в Средния Запад може да мине за екзотика и интеллигентска приумица, намирисваща на демократизъм, с лека, едва забележима сянка на сексуален либерализъм, и подчертано франкофонство. Така тук възприемат Калифорния и калифорнийците. В Средния Запад хората са консервативни християни и републикански настроени фермери, с единствената възможна сексуална ориентация - правилната! Все още се усмихвам на това, което беше написал един от моите пациенти в анкета за здравна информация, а именно в раздела за сексуална ориентация. Въпросът беше конструиран така: "Are you: heterosexual, homosexual or bisexual?" ("Вие сте: хетеросексуален, хомосексуален или бисексуален?") Вместо да подчертае вярното, пациентът беше написал отговора си на ръка с печатни букви и той гласеше: "Normal. No kind of freak." ("Нормален. Не съм хахо от никакъв сорт.")

Но има тука и волунтаризъм. Все пак някой гласува за гадните демократи. Това са най-вече университетските професорчета и студентите с промити от тези либерали мозъци, а също така емигрантската паплач от цял свят, и хомосексуалистите и интеллигентчетата демократи, които идват предимно от Ню Йорк и Калифорния. Е, за всеки влак си има пътници, и Сергей е

убеден, че в Индиана ще се намери бизнес за цяла верига ресторанти на новосъздадената му фирма - "Crepeguys".

Забравих да ви кажа за това кои са момчетата или по тукашному Guys. Първоначално Сергей ми каза, че момчетата, това са той и тримата му сина. Най-големият, Петя, е от първия му брак и живее в Естония. Средният, Тимур, не му е роден син. Той е от първия брак на жена му и независимо, че помага понякога в ресторанта, изглежда се интересува повече от рап и момичета от афроамерикански произход, отколкото от ресторантьорство и френски палачинки. А най-малкият, Шон, е "нашето". Нали знаете приказката: „Моето и твоето бият нашето“. Обаче в този случай е малко вероятно това да стане, тъй като десетгодишният Шон е наследил масивното телосложение на баща си и, за щастие, също и спокойния му нрав. Той най-обича да си хапва от крейпсове на аванта.

Що се отнася до направата на палачинките, продажбата, сервирането отсервирането и чистенето - това е работа на момчетата. Това са жената на Сергей, Оля - корейка, израснала в Узбекистан; жената на шурей му, Лена – сибирячка; и една или две помощнички с най-разнообразен произход и желание да работят за минимално заплащане, които се наемат по необходимост, и често се уволняват поради мързел или неявяване на работа. Сергей се занимава с пиара или връзките с обществеността, снабдяването, бюрокрацията и администрацията. Той извършва наемането и уволняването, според указанията на Оля. Той също е специалист по ремонта и отряд за бързо реагиране, в случай на всякакви непредвидени и спешни ситуации.

Сергей казва, че всеки може да направи бизнес с много пари. Това не зависи от личните качества на индивида, а от количеството на парите, които ще се похарчат. Той се гордее с това, че може да направи работещ бизнес с минимални средства. Средната цена за отваряне на едно ресторантче в Индиана е триста хиляди долара, но Сергей го прави за тридесет хиляди. Това става с опит, собствен труд и тежка организационна работа.

Много обичам да наблюдавам как Сергей да започва нов бизнес. Когато ми показва мястото за втория си ресторант, то беше едно помещение с размер на етаж от къща, без вътрешни стени, прашно, мръсно и пълно почти догоре с най-различни боклуци. Но това, което привлече Сергей, освен разбира се цената, беше старият дъсчен под, който едвам се виждаше под дебелия слой прах. Боклуците, когато ги изхвърлиха, напълниха два големи транспортни контейнера, а подът го видях днес по време на

отварянето на ресторанта. Беше изциклен и лакиран с няколко слоя тъмен лак, и изглеждаше много стилно. Колко труд и време беше отнело всичко, само Сергей може да каже. Изобщо помещението беше неузнаваемо. Барплот, поставен така, че да може да се гледа навън, към една от най-оживените улици на Индианаполис и отсрещния мол, дълги дървени маси и пейки от солидни дъбови дъски в средата на помещението - за големи компании, които ще поръчват много ядене и много пиене. Също така има и елегантни масички и столчета, разположени около стените, където интелигентните дами ще си пийват кафенцето с палачинка и ще обсъждат разни неща, които тези дами си умират да обсъждат на кафе с палачинка. А в едната страна на помещението се виждат две закътани сепаренца с интимна атмосфера, създавана от червените лампиони над масите. Тук може на спокойствие да се обсъдят въпроси като цвета на очите и топлината на дланите, както и разнообразните цветови оттенъци на човешката коса в условията на различно осветление, а също така и чудните възвишени емоции, които понякога изпитват хората един към друг, независимо от сексуалната си ориентация, възраст или семейно положение. За партита или бизнес срещи е предвидена зала с маси, която лесно може да се затвори и изолира от останалата част на ресторанта.

Но подът е гордостта на Сергей. Той не е излъскан и шлифован до степента на бална зала, но не е и мрачен и груб като пода на кварталната кръчма. Среден по стил е, нещо по средата между двата споменати вида. Този под изразява и характера на съдържателя. Непретенциозен, не отблъскващ никого и приветлив за всички. Сергей е бизнесмен, а в истинския бизнес всеки клиент е важен и ценен, и трябва да се чувства добре.

Та днес отваряхме ресторанта, спазвайки новопоявилата се традиция аз да изяждам първата палачинка. Беше седем и половина сутринта и бяхме седнали на бара с изглед към улицата. И двамата, без да се наговаряме решихме, че това място е най-хубавото място за сядане в ресторанта. Пийвахме си кафенце и чай, гледахме през прозореца и си говорихме за ресторанта, бизнеса и за разни други неща от живота.

И както бяхме седнали така, двама дебелички добродушковци на витрината на *Sereguys*, усмихващи се и поздравяващи ранните клиенти, аз се почувствах като един от палачинковите момчета. И защо не? Все пак аз бях хапнал първата им палачинка, а тя е най-специална, нали?

Братушки

„Българо-съветска дружба“, „По-големият брат от север“, „Братя славяни“. Болезнено ми жегват сърцето тези словосъчетания. Защо ли? Нали съм наполовина руснак и наполовина българин.

Това се дължи на дядо ми Йордан. Той преди много години, като бил политически емигрант в Съветския съюз (имаше тогава и такава държава), срещнал бабушка Зося. Той бил висок, чернокос, весел и малко луд българин от Делиормана, а тя - нежна, руса, добричка и грижовна славянка (наполовина полякия и наполовина руския). Чудото станало и те се влюбили един в друг, а не след дълго се родила мама. Родила се в Кремълската болница, а детството си изкарала в Сибир, където пратили дядо ми по време на войната. Той искал да отиде на фронта, но партията решила, че емигрантът инженер е по-добре да работи в завод в Сибир. Политически по-коректно било. Уж комунист, ама знаеш ли го? Все пак емигрант някакъв от Българско.

Та руската ми кръв е по-малко от българската, но руската ми външност и руското ми възпитание натежават, и ставам наполовина руснак.

Майка ми обича Русия – страната на нейното детство. В България тя завършва руска гимназия, става руски филолог и се омъжва за моя татко. Тате е от едно селце в Тетевенския балкан. Дълбоки български корени има неговото семейство. Като реката Черни Вит, от Тетевенския край е моята българска рода. Казват, че един дядо си изпуснал бастуна в Черни Вит, а после го намерили в извора Синилото, който извира като че ли отдън земя, в района на Златна Панега. Колкото и разклонения да има тази ни рода, все е българска – от недрата на българската земя извира и в българската земя лягаме, когато ни дойде времето.

Възпитанието, което ми даде майка, беше силно, помитащо, блестящо и възвишаващо. И най-вече беше руско. Тя, мама, е педагог не само по образование, но и по призвание. Библиотеката ни прелива от руска класическа литература, която, да си кажем правичката, е трудна и за четене, и за възприемане в юношеската възраст. Пълно е там също така и със световна литература, преведена на руски. Ах, тези гениални руски преводачи! Те са направили повече за популяризацията на руската култура,

отколкото Пушкин и Толстой, взети заедно! Лондон - на руски, Швейк - на руски, Дойл - на руски, Шекспир - на руски, Верн - на руски, Туейн - на руски, „Хиляда и една нощ“ - на руски... Чел съм английска литература на английски. Не е същото. Този невероятен руски превод превръща всичките писатели на руснаци. Само българска литература четох на български. И се съмнявам, че българските писатели изобщо биха могли да се преведат на руски. Чудомир на руски?!? Няма начин.

Литературата, прочетена от мен като малък, беше най-малкото. Вкъщи се говореше на руски, ядеше се руска храна, чай се пиеше по руски и се мислеше по руски. Стоп. Тук съм в грешка. Баща ми мислеше по български, макар и да говори отлично руски. Но аз тогава не разбирах мислите на татко. Малък бях. Жените определяха живота ми в онова време.

Майка е силна, еманципирана и професионално ориентирана жена, което не значи, че не ме обича. Тъкмо обратното. Това обаче позволи на баба Велика (майката на татко) да заеме една голяма част от живота ми. Тя често ме наглеждаше, когато мама беше заета с работа.

Ако руската култура мога да я сравня с фойерверки пред Ермитажа, под светлините на северното сияние, то българската култура е баба Велика. Спокойствие, постоянство, мъдрост и тишина. Баба никога не излизаше просто на разходка. Винаги носеше по една или две торбички с разни неща - дрешка, водичка, хлебец. Винаги отиваше нанякъде, за да работи нещо. Така си я представям, тръгнала за рая. По пращен селски път между нивите с налети класове и пасищата с овчи стада, пръснали се по баирите, върви моята баба Велика с две торбички в ръце. Тя върви с тази нейната незабравима походка, която все изтъркваше подметките на обувките ѝ от външната страна. Здравно пристъпвайки напред, леко се поклащаше тя в ритъма на земята – постоянен, отчетлив, хипнотизиращ ритъм, който няма начало и край. Така вървеше, така копаеше земята, така живя и така си отиде. И знам, че баба Велика е стигнала в рая, защото с тази походка и този ритъм може да се стигне навсякъде и да се постигне всичко. Баба не говореше много. Помня обаче, че ме наричаше Витенка, стараяйки се да обедини руското Витя с нейната толкова българска душа. Българите не обичат да говорят. Това твърдо „н“ в името ми сега ми отваря цял един свят - сърцето на баба.

Такава е тя, българската култура. Мистична, древна, мълчалива и земна. И руската е дълбока и древна, но все гърми тя, все лети. Гърми като ударите с чук, когато великият цар Петър е правил оръдия за флотата от претопени

църковни камбани. Достойно гърми, с гордост и сила. А българската е като тишината зиме на Пампорово в тиха, безветрена нощ. От такава тишина те заболяват ушите. Ослушваш се да чуеш някакъв шум и чуваш как кънти тишината.

Не спират русите с огромния си чук от север. Не могат българите да чуят тишината си, а руският чук ги тревожи и ядосва. Братя ли? Даже не и братовчеди. Никакви роднини не са русите и българите. Два древни народа, споени от историята, но не станали никога на сплав. Не може българското да се претопи нито в славянското море, нито в американския „melting pot”^{xiii}. Не могат руснаците да спрат да удрят, не могат американците да спрат да претопяват. А аз съм по средата между тези народи. Израснах като руснак в България] посетих Русия, за да разбера, че там съм българин, а не руснак] и отидох в Америка, където Джон ми каза: “Ти си като Феникс. Огънят не те лови.” Не можах да се разтворя в тоя „melting pot”.

Аз съм българо-руски американец. Нека да ви кажа от дълбините на сърцето си - с руска сила, американски прагматизъм и българска дълбочина: българите са по-близо до американците, отколкото до русите по мислене, и по-близо до русите, отколкото до американците по история и географско положение. По дух и култура българите са много различни и от едните, и от другите. Българите даже и да дойдат в Америка, не могат да станат американци, нито пък, живеейки в Америка, могат да се отделят от русите. Една съдба има българският дух - да оцелее или да изчезне. Никога не може той да се претопи в други народи и култури, и в това е неговата орис, трагедия и същност.

Аз съм това, което обединява българския дух с руския и с американския. Русия е майка, България е татко, а Америка са дъщерите.

***

Когато започнах да пиша това есе, мислех, че ще напиша нещо съвсем друго - и това за мен е гаранция за искреността му. Отдавна мислех за едно такова есе, но решаващата стъпка към написването му направих след като прочетох разказа „Кислород”^{xiv} на Атеист Грешников и дискусиата под него със Снежана Врачовска. Искам да им кажа: правилни са ви мненията, приятели. Това, за което спорите, всъщност аз го живея и този спор се е примирил в сърцето ми. И двамата сте умни и сърдечни хора, и ми е много приятно да ви чета.

Снежана, не е малка България в културно отношение и нашите инженери и инженерки работят с успех по целия свят. Та нали новата скоростна кутия на Ауди е проектирана от българин. Малката ми дъщеря учи за американски инженер. И автомобили, и самолети сме правили, а ако имаме ресурсите, с които разполага Русия, и по-добре от тях бихме могли да се справим в инженерно отношение.

Атеист, в разказа ти кислородът на Русия е животоспасяващ, но той може и да е взривоопасен, а водата на българина е за мене самият живот.

Благодаря ви и на двамата, че ми помогнахте най-сетне да опиша какво чувствам към България и към Русия. Нека се гордеем, че сме българи, и да се наслаждаваме на красотата и блясъка на руската култура, но от време на време да спираме, за да се заслушаме в тишината...

Съвременна приказка за бъдещи филолози

Имало едно време една малка, но горда страна, която страдала под желязната пета на Комунизма. Комунизмът, деца, това е нещо като триглавата ламя, но с железни пети. Знам това, защото и аз самият живях в тази малка страна и там досега има една следа от желязната пета на Комунизма, наречена "Кремиковци". И както си живях, един прекрасен ден малката страна отхвърли игото на Тоталитаризма (другото име на ламята) и с надежда и дръзновение се отпави към новия свят на свободата.

Тъй като всяко дете тогава знаеше, че свободата се намира на запад, натам се насочи и новоосвободената малка страна. След като нямаше вече неоспорими авторитети (други триглави ламии, които да казват на хората какво да правят и най-вече какво да не правят), още с първите няколко крачки възникнаха разногласия. Хората се разделиха на групи, според знанията си по география. Първите твърдяха, че Запад е във Франция и следователно натам трябва да се насочим. Имаше обаче такива, които знаеха малко повече и твърдяха, че още по на запад от Франция се намира Англия, и като е Запад, нека да е най-западният Запад от всичките. Тогава надигаха глас най-знаещите и обясниха на всички, че западно от Англия, след като преплуваш Атлантическия океан, е разположен най-истинският Запад от всички запади. Наричали го даже Западното полукълбо, а

понякога и Дивия запад. Освен това там имало Статуя на свободата, което с абсолютна сигурност доказвало, че тя, Свободата, живее именно в този Запад, а не в някой друг.

Но нали знаете поговорката: „Накарай мързеливия на работа и той ще те научи на акъл“. Имало между хората такива, на които всъщност никъде не им се ходило и искали да си останал по местата, пък каквото Бог дал. Те като видели противоречията, взели, че се поразровили в учебниците по география. И там научили, че ако вървиш все на Запад, най-накрая ще стигнеш до Изток. И тъй като нашата малка, новоосвободена държавица, от панти века се намирала на Изток, мързеливите почнали да популяризират твърдението, че най-истинският Запад е всъщност Изтокът. И поради това най-добре си било държавата никъде да не ходи, а да си стои на Изток и да се радва на свободата си там, където била в момента.

През това време Франкофоните (тези, които искали да ходят към Франция) и Атлантофоните (онези с Дивия запад) окончателно се изпокарали, тъй като Франкофоните доказвали, че на запад от Атлантическия океан свобода нямало, а имало свободия, и даже и Статуята на свободата, за която ставало въпрос, била докарана от Франция.

Атлантофоните пък им отвърщали, че във Франция свободата я няма, тъй като тя отдавна е заминала отвъд океана, и там останал само френският социализъм (малка ламя тийнейджър).

Тези, които ратували за Англия, не били толкова многобройни, и един по един заминали за към островната държава да търсят свободата.

И така се случило, че малката държава остана на Изток. А пък аз реших самостоятелно да отида до Дивия запад, защото много исках да видя истински индианци. Това се оказа толкова интересно, че останах там за много години. На последващите събития не съм присъствал лично и знам за тях от други чичковци и лелички, които останаха в малката, но горда държава, за да видят какво ще решат Франкофоните, Атлантофоните и Мързеливите.

През това време, за да примирят Франкофоните и Атлантофоните, Мързеливите им обещали тайно едни от други, че ще направят една малка Франция, респективно една малка Америка в държавата, стига те да се съгласят и никъде да не се пренасят. И всеки да си остане по местата. Това последното било много важно за Мързеливите, защото от непрекъснато лежане и лапане техните места били станали много топлички и мекички.

За да докажат добрите си намерения, Мързеливите въвели гей парадите като символ на Френската революция и сексуалната свобода, и премахнали уважителната форма на обръщение в езика на малката държава, тъй като английските филолози твърдели, че именно липсата на такава форма в английския език е довело до постигане на духовна и икономическа свобода в Америка.

В малката държава открай време имало две форми на обръщение при общуването между хората. Едната се казвала уважителна и се употребявала в повечето случаи, а другата била неуважителна и служила като увертюра към агресивното поведение и физическата саморазправа (което означава бой или пердах). Уважителното обръщение е "Вие" а неуважителното е "ти". След въведените промени хората спрели да си говорят на "Вие" и останало само неуважителното "ти".

Та, с премахването на уважителната форма в езика, физическата саморазправа (или пердахът) станала най-честата форма на общуване. Когато това засягало символите на Френската революция или пък самите Мързеливи, то те вдигали страшна врява, че свободата била в опасност и веднага отивали на съд в Страсбург. Там, в Страсбург, съдиите били много отзивчиви и при всяко оплакване глобявали малката страна с тежки глоби, и я предупреждавали, че ако не спре да погазва свободата, ще я отпишат от списъка със свободни държави, който самите те в Страсбург били написали. Това за малката държава било най-страшното наказание, защото ако не били в списъка, то тогава откъде щели всички да знаят дали държавата е свободна или тоталитарна (или още е на ламята). А малката държава толкова се била напатилла от тоталитарното си минало, че била съгласна да я нарекат какво ли не, само не и тоталитарна отново. Затова в държавата забранили хората да пердашат Мързеливци, а също така сексуално освободени франкофони. Но неуважителната форма останала за ежедневно ползване, поради липса на уважителна, и пердахът постепенно станал най-обикновеното нещо в общуването между хората.

Минало време. Случило се един емигрант от Америка да се върне, за да си види роднините. Той живял дълги години в Америка с жена си и децата си. Когато те заминавали от малката държава, там все още се използвала тоталитарната уважителна форма. Те много се притеснявали как ще живеят в Америка без уважение. Когато пристигнали, започнали да учат английски - и тъй като никога не били учили английска филология в малката държава, го учили от самия живот и хората около тях, а не от книжките. Учейки, все очаквали със страх онзи момент, когато някой ще се

обърне към тях с неуважителната форма, и те, за да защитят честта си, ще трябва да преминат към физическо насилие. Те били хора, които смятали, че насилието има много ограничено място в живота на свободните хора, тъй като те разбирали свободата като свобода на всички, в която личната свобода на всеки човек е в равновесие с личната свобода на останалите хора. Но какво може да се очаква от хора, израснали в тоталитарно време, когато ламята казвала, че свободата е осъзната необходимост да бъдеш рано или късно изяден?

Емигрантите, макар и живеейки в Америка, четели и гледали по телевизията новини от малката си държава, и разбирали, че тяхното схващане за свобода е отживелица и тоталитарно изкривяване. И тъй като те искали да бъдат достойна част от американското общество, те чакали с безпокойство часа, когато ще се наложи да защитават своята свобода със зъби и нокти.

Все по-добре говорило емигрантското семейство на английски, но все не успявали да почувстват онзи кипез на кръвта и свиването на юмруците, които се предизвикват от употребата на неуважителна форма, и това е предвестник на физическа саморазправа или пердах.

Дошъл моментът, когато емигрантът и семейството му говорели вече на английски също толкова добре, както и американците. Те обичали книжките и четели на английски също толкова добре, както и говорели. И тогава те с учудване установили, че в английския език всъщност няма неуважителна форма. Там има две уважителни форми и една приятелска. Най-голямо уважение е да наречеш събеседника си „сър“ или „мадам (мис, мем)“. Тази форма се използва в армията и при обръщение към по-възрастни от теб хора. Обичайната уважителна форма е просто „ю“. Тя се използва в ежедневието и означава „Вие“. А приятелската форма е „бъди“ и „пал“, което означава приятелю, или просто така може приятелски да се обърнеш към някого на твоите години.

Разбира се имало и ругатни и псувни, както и навсякъде другаде по света, но те се ползвали най-вече в Холивуд, за подсилване на атмосферата в екшън филмите. Тези филми се прожектирали често в малката държава и вероятно, поради недостатъчно разбиране на езика, се смятали за документални филми, които отразяват живота в Америка такъв, какъвто е.

И така, когато емигрантът и семейството му се върнали в родината си, те предизвиквали у сънародниците си чувство на подозрение, като възможни комунисти под прикритие (тайни помощници на ламята), тъй като те

продължавали да използват непрекъснато уважителната форма на обръщение и не искали да възприемат неуважителната.

Аз разбрах за тази история и написах тази приказка за Вас, деца на свободата, за да Ви помогна да разберете, че пътя към свободата не е географски или административен, а е духовен. И минава този път не през Франция, Англия или Америка, а през уважението към другите хора. И исках да знаете, че свободата не е лично, а обществено притежание; и, колкото повече човек пази и се грижи за свободата на другите хора, толкова по-свободен е самият той. Исках тези от Вас, които станат филолози, когато пораснат, да научат колко е важно да се използва езика правилно и как малка, и наглед незначителна филологична грешка, може забави една малка, но горда страна с цели двадесет и четири години по пътя към взаимното уважение и приятелството.

Невидимият

"Kemp!" said the Voice.

"Eh?" said Kemp, with his mouth open.

"Keep your nerve," said the Voice. "I'm an Invisible Man."

"Кемп!" - произнесе Гласът.

"А!" - каза Кемп с отворена уста.

"Дръжте си нервите - каза Гласът. - Аз съм Невидимият човек."

Хърбърт Уелс

Невидимият човек седеше срещу мен на креслото, пийваше си „Johnnie Walker” - златна бутилка и разказваше за живота си. Той е закръглен естонец, около петдесетте, с бяла като сняг коса, сини очи и мек и

сговорчив характер. Познавам го от години и го харесвам по неясни за мен причини. Не е ли това най-естественото от всички привличания? Чак сега разбирах кой всъщност е моя приятел Сергей. Той е Невидимият човек.

Колко пъти, препрочитайки Уелс, като дете си представях, че аз съм невидим. Каква тръпка само! Може да отидеш, където си искаш, да направиш, каквото ти скимне, и да се измъкнеш безнаказан. Можеш да проникнеш във всяка тайна. Враговете са безсилни пред теб, неспособни да узнаят за присъствието ти и да се защитят от ръката ти. Притежаваш власт над другия, истинския и най-важния живот на хората. Мечтата на всяко правителство и целта на всички тайни служби.

Знаете ли, читатели мои, че на света има около милион и половина невидими хора? Ние, видимите, даже прекалено видимите, загрижени за съкровеността на личното си пространство и безопасността си от следящите системи на тайните служби, даже и представа си нямаме, че около нас живеят те - Невидимите.

Животът им изобщо не е толкова привлекателен, повярвайте ми.

"Как се става невидим?" - ще запитате Вие. Има най-различни начини. За моя приятел всичко е започнало още преди раждането. Неговият баща е бил невидим. Той е работил в тайните служби на бившия Съветски съюз. Враговете на народа и тези на партията също са невидими, и затова и бойците на тихия фронт са ставали невидими, за да водят успешно борбата. Невидимостта е най-опасното оръжие и само с невидим меч може да се отрази невидим удар.

Човекът от тайните служби е изчезвал постепенно. Още по време на казармата кандидат-невидимият е наблюдаван и оценяван от гледна точка на пригодност за бъдещата работа. Наблюдаващите офицери в руската армия са ги наричали "Мълчи, мълчи". Неслучайно са ги наричали така. Прекалено приказливите се е случвало да изчезват след разговор с такъв офицер. Ако кандидат-невидимият мине първите проверки, то има шанс да попадне в школа за невидими. Там в продължение на пет години невидимият постепенно изчезва за всички около него. Той изчезва за бъдещата си жена, децата си, приятелите си, страната си. Пет години той се обучава на това да крие своята истинска работа, колегите, ежедневието и същността си. Как става това ли? Ами много просто. Както при Невидимия на Уелс, който се увива с бинтове и слага очила. Невидимият създава около себе си видимост. Видимост на видима работа, видимост на колеги, видимост на ежедневието, видимост на същността. Той ходи на работа, която не съществува, където се занимава с несъществуващи проекти,

отговаря на фалшив телефон, има фалшиви колеги и в кръжмата с приятели говори с фалшива откровеност. Жената, децата, съседите и близките познават неговата фалшива същност, която при желание може да бъде потвърдена. В службите има цели отдели, които се занимават изключително с потвърждаване на фалшиви идентичности. Както и във всяка човешка дейност, така и в тази, има грешки. При грешка невидимият изчезва, ако е на високо ниво в службите, или просто престава да работи там, ако е на по-ниските нива.

Е, това са все истории от тъмното комунистическо минало. Някой замислял ли се е колко народ е работил и в момента работи за тайните служби? Някой замислял ли се е как може човек да стане видим отново? Мислите си, че това са шепа хора, и единственото, което трябва да направят, е просто да почнат да живеят като другите. Грешите! Това са милиони. И те никога не могат да възстановят своята видимост. Та те нямат история във видимия свят. Нямат опит с реална работа, нямат трудови книжки, нямат документи за специалност или свидетелства за квалификация. Те са пешки в съвременната политическа игра и имат два пътя - или да бъдат пожертвани, или да станат на царица. Малко пешки стават царици. В службите работят милиони пешки. Пешки, които изпълняват много прости и наглед безобидни действия. Колкото по-малко знае всеки отделен изпълнител за една операция, толкова по-невидима е самата тя. Всичко в службите е с цел Невидимост. Затова и операциите се разбиват на много малки простички действия, подобно на конвейер. И само сериозните фигури знаят за операциите и за стратегията на цялата игра. Пешките просто се предвиждат от едно поле на друго и взимат заплата. Получават и пенсия, ако доживеят.

Политическите промени на най-новото време разбъркаха фигурите. Много пешки излязоха от невидимата игра. Но не можаха да влезнат във видимия живот. Както и моят приятел. Промените в Естония довеждат на власт бивш дисидент, разработван от службите. Той естествено започва реструктуриране на службите, като се стреми да уволни всички бивши и да назначи свои близки, верни нему хора. Моят приятел, роден и израснал в Естония, не пожелава да замине за Русия - чужда за него страна. Тогава Естония му издава сив паспорт. И така той става чужденец в родината си. Точно така. Роденият в Естония човек става временно пребиваващ в страната индивид с виза в паспорта. Той иска видимост, но Естония упорито отказва да го види, а Русия би го приела само в качеството на невидим.

Не бързайте да съдите. Кой млад човек не е искал да е невидим? Да е Агент 007 и боец на невидимия фронт. Не съдете моя приятел, че се е увлякъл от романтиката, мистерията и тайната. Не, той не е убиец, не е и палач или подлец. Просто пешка. Вземи това, отнеси го там, срещни еди кой си човек, отведи го еди къде си; хубава заплата, перспектива за солидна пенсия на тридесетгодишна възраст. Колко от четящите тези редове биха се отказали от такава работа? Честно!

Но невидимостта е много прилепчива. Моят приятел пристига в Америка с надеждата за по-добър живот и най-вече с надеждата за видимост. Напразно. Тук, след изтичане на туристическата му виза, се опитват да го депортират. Но вече няма къде. Визата за пребиваване в родината му е изтекла. Естония упорито отказва да го признае за неин гражданин и да му даде паспорт. Родината му упорито отказва да го види. Америка също. Той не може да има никакъв статус в Америка, ако няма поне някакво гражданство; не може да получи гражданство на която и да е страна, без да напусне Америка; не може да напусне границите на Америка без валиден паспорт. И така, за Америка той е невидим. Тя не може да му даде статус, не може да го депортира, не може да го тикне в затвора, защото не е престъпил никакви закони. Тя избира най-лесния път. Да не го вижда. Моят приятел Невидимият. Той работи, плаща данъци, има бизнес, семейство, деца, къща и е невидим. Няма паспорт и граждански статут. Не може да напусне страната, не може да види гроба на родителите си, няма никакви доказателства за предишния си живот. За официалните институции него го няма. По официални данни в Америка има милион и половина човека в ситуацията на моя приятел. Един от тях е чичото на президента Обама - емигрант без гражданство, от когото се е отказала собствената му държава.

Наскоро попитах моя приятел как се отнася към намесата на държавата в личния живот на обикновените граждани. Той ме погледна и такава мъка имаше в очите му, че на мен ми просветна. Та той иска институциите да го виждат, иска да бъде видим за всички, да знае, че има някакво бъдеще в света на видимите, че не е изгубен в космическия вакуум на невидимостта, че е гражданин на някаква страна, че принадлежи на голяма обществена структура – държава, в която открито може да живее, да работи истинска работа, да гласува, да пътува с паспорта на страната си и да се гордее, че живее в нея.

Не, невидимостта не е власт и не е оръжие, тя не те прави супермен. Невидимостта е проклятие. Да си гражданин, да си видим, да те познават,

да те уважават съгражданите ти, да живееш открито и да нямаш тайни от никого е привилегия. И аз съм щастлив да съм гражданин и на Република България, и на Съединените американски щати. Опазил ме Господ и мене, и децата ми от съдбата на Невидимите.

Старата година

Завъртях волана и старата ми Тойота излезе от квартала, и се вля в движението на сто и шестнадесета улица. В последния ден на старата година и аз, както и много други, бях тръгнал на последното за годината пазаруване.

Времето над централна Индиана беше слънчево и хладно. Нямахме сняг тази година за Коледа и улиците бяха в обичайното си чисто и поддържано състояние.

Движението, както споменах, беше по-натоварено от обичайно за почивен дни. Отляво се откри новият строеж в центъра на Фишерс. Нашето малко градче в последните петнадесет години претърпя невероятна метаморфоза. От пръснати тук-таме в царевичака ферми и център, в който най-значимата сграда е била малка железопътна станция, Фишерс се превърна в град с население близо сто хиляди души, с развита инфраструктура и модерна централна част, където сградата на гарата се губи между постройките на новия административен комплекс, приютил кметството, библиотеката, полицейското управление и пожарната. Град Фишерс днес се нарежда в първата десетка на най-добрите градове за живеене в Съединените щати. За нас Фишерс е дом. Тук живеем от повече от десет години, тук е къщата ни, тук израснаха децата ни и оттук заминаха в колеж. И тук сега се връщат те за празниците.

Аз бях тръгнал за шампанско за празника, консерви от син домати и майонеза за руската салата. Реших, че първо ще мина да се подстрижа в "Sports Clips".

В началото се подстригахме самички вкъщи. Двадесет долара са много пара за новопристигнал емигрант. От години вече се подстригам в "Sports

Clips". Тя, моята подстрижка, не е сложна. Свикнах да си ходя в този салон и така остана. Там фризьорките са винаги различни. Салонът е обикновен - за широката публика - и не става въпрос за някаква специална богата и префърцунена клиентела, която със заплащането да задържи фризьорката на работа.

Тук, в Америка, основната маса или 95 процента от хората си сменят местоработата средно веднъж на една-две години. Това са хора с доход не много по-голям от средния доход на млад амбициозен компютърен специалист, владеещ чужди езици в България. Обичайния доход в Америка е до 50 хиляди долара на семейство. Лоялността към работното място е българска запазена марка. Българинът псува жабешката работата си, шефа си и колегите си, и остава да работи в същата работа тридесет години. Американецът не може да се нахвали - какъв добър шеф, готини колеги, хубава и платена работа има - и я сменя през една-две години. Затова и не попитах моята фризьорка дали ѝ харесва работата, тъй като вече знам какво би ми отговорила. Питах я къде ще празнува Нова година, има ли деца и много ли клиенти има днес. Тя с охота ми обясни, че с мъжа си и двете си малки дечица ще ходят на гости при познати, и няма да правят нищо "crazy", а само ще си пийнат, хапнат, потанцуват, и ще гледат как ще пада топката на "Time square".

Аз предположих, че може и да запалят някоя цигарка марихуана за настроение, но запазих предположенията за себе си. Все пак марихуаната в Щатите все още е нелегална, макар че в Калифорния и Колорадо през новата година тя съвсем легално ще се продава в магазините, както цигарите и алкохолът. Като лекар с интерес към лечението на наркоманиите, аз приветствам тази важна стъпка на американското общество към легализиране на марихуаната. Моите пациенти страдат най-вече от заболяване на свободната воля и всяко ограничаване на волята им само влошава тяхното състояние. Все пак, Америка е страната, която със собствената си история доказва, че забраната на алкохола довежда до безконтролна употреба на алкохол от широки слоеве на населението, разцвет на корупцията и облагодетелстване на криминалните елементи в обществото.

След подстригването реших да отида за шампанско в "Бабушка Дели". Това е единият от руските магазини в града и там при предишното ми посещение ми казаха, че очакват да им докарат "Советское Игрисное" шампанско, което си е направо класика от времената на соца.

Качих се на магистралата и се насочих към „Бабушката“. И така започна пътуването ми в миналото.

Времето в Индиана в повечето случаи се движи от запад на изток, поради преобладаващия западен вятър. Аз пътувах в западна посока към облаците, събиращи се далеч на хоризонта. Гледайки облаците, изведнъж си представих силуета на Витоша, с който всеки софиянец е свикнал от дете дотолкова, че даже не го забелязва. Тук, в равнинната Индиана, тези облаци на хоризонта и този силует са моята машина на времето. Представям си Копитото, Билото и Щастливеца, и се пренасям в миналото.

В "Бабушката" имаше много народ. Взех две бутилки шампанско и се наредих след небрежно облечен, около шейсетгодишен мъж, с широка руска брада. В момента, в който той заговори на продавачката, машината на времето в главата ми прещрака отново. Той говореше чудесен руски с лек американски акцент.

- Здравейте, професор Фоулър - му казах аз. Та кой друг можеше да изглежда като граф Лев Толстой в дрехи на бездомник? Само професорът по Руска филология към Блумингтънския университет George Fowler. С него се запознах преди четиринайсет години, когато ми се наложи да се сдобия с официален превод на някакъв документ от български на английски. Тук български филолози няма и професор Фоулър превежда на вси славяни. По-скоро ги оставя те сами да си превеждат, а той заверява преведения документ и редактира английския вариант, справедливо предполагайки, че хората най-добре знаят собствения си език. Той живее с жена си - унгарка и множество котки от най-разнообразен произход, в едно интеллигентското свърталище, което нарича своя къща, в близост до "Бабушката". В дома му има самовар, навсякъде са разхвърляни книги със забравени до тях чаши с изстинал чай. Професорът ще ви посрещне на вратата, ще ви покани да влезете и, докато заверява документа ви, ще ви предложи и на вас чаша черен грузински чай. Очите му зад кръглите чеховски очилца са небесносини, с леко отвеян, типичен за руските интеллигенти поглед, а в широката му брада съм сигурен, че се крие добра дядомразовска усмивка, макар и никога да не съм я виждал.

Е, пожелахме си приятно изкарване на Новата година с професора и той потегли към жена си и към котките, а аз назад във времето с моята Тойота.

Петнадесет години са това. Не е шега работа. Най-активните години на човек са от тридесет до четиридесет и пет. Какво ли не ми се е случвало и къде ли не съм бил. Ето ме на поляната в "College park" - пускам ракета заедно с децата, а те са на шест и осем. Натискам копчето, патронът се

възпламенява и ракетата се извива в небесата, оставяйки след себе си бяла димя. След малко там, високо в небето, се разтваря малко цветно парашутче, а долу на земята има четири щастливи деца - двете ни дъщери и ние с жената.

Оттам се пренасям години по късно в "Holland park", където пък пускахме хвърчила, а после обратно назад във времето, когато малката Криси се учеше да кара колело и аз я подкрепях, а малката Васи се учеше да плува в кварталния басейн и не ми позволяваше да я уча. Всичко искаше да направи сама.

Машината ми пропуска дългите часове работа, ученето и плащането на сметките. Но винаги мога да разчитам на нея, за да ме върне към детските усмивки, боричкането и игрите, полетите с малка четириместна "Сесна", приятелското семейство, с което бяхме близки и ни беше толкова весело заедно преди години, а сега те вече не живеят в Индиана и не са семейство. Все хубави спирки имах днес с моята машина на времето. За някои ви разказах днес, а за някои - не. Има си неща, които са си само мои.

Хубава беше 2013-та за мен. И всичките хубави спомени са тук, описани в "Откровения", а също и в моята машина на времето. Всичките те ще станат спирки за бъдещи пътувания, както последният ден на старата година, който ме върна във всичките хубави моменти от предишните стари години.

Наздраве, приятели, от нашата маса със "Советское Игростое" и черен хайвер, печени сини домати и кебапчета, пирогови и баница. Наздраве, където и да сте по света, каквито и да се чувствате, и на какъвто и език да говорите!

Да благодарим за всички хубави моменти, които сме имали, и да изпратим годината с подобаващо уважение!

И нека Новата година ни донесе цяла цистерна гориво за машината на времето, за да има къде да пътуваме след години и да има къде да се връщаме, когато облаците пак започнат да наподобяват Витоша.

Идва сняг

Едва що бях влязъл в “Cigar Heaven” и булдогът Смоуки се затича да ме посрещне. “Cigar Heaven” е кварталното магазинче за пури, което от време на време посещавам. С времето станахме даже нещо като приятели със собственичката Джейн. Не, че ми е казвала нещо много за себе си или аз съм споделял нещо с нея. Нашето приятелство е от тези, мълчаливите, основани единствено на онова необяснимо чувство за привличане, което понякога възниква между хората. Такъв тип чувства обикновено не ги забелязваме или по-скоро, забързани в ежедневието си, ги игнорираме. Гърми светът около нас с гласовете на толкова много хора и с шума на толкова много машини, и ние не можем да чуем сърцата си. Кой ти има време да се заслуша в слабото гласче на сърцето, когато мозъкът е окупираше цялото ни внимание?

Атмосферата в “Cigar Heaven” е такава, че няма начин да не се заслушаш в себе си. По стената на просторното помещение са наредени шкафове от масивно тъмнокафяво дърво със стъклени витрини, които са пълни с най-разнообразни видове пури и пурети. Тук не се продават никакви лули или цигари. Това е царството на пурите. По средата на помещението са разположени два стана за навиване на тютюневи листа. Джейн има своя собствена марка пури, с която много се гордее. Може и да ти направи пура по поръчка, от определен тютюнев лист, стига да го има в магазинчето или да могат да го поръчат.

Между станове е леглото на Смоуки – добродушният английски булдог на стопанката, който по съвместителство работи и като “mascot” или талисман на заведението. Стилизирано изображение на Смоуки може да се види на табелата на магазина и на бандерола на запазената марка пури.

Вратата на магазина се охранява от гипсова статуя на Смоуки, от едната страна, и задължителния за такива магазинчета дървен индианец с лула в устата, от другата.

В задната част на магазина е направен джентълменски клуб за любителите на пурите и сериозната мъжка компания. В клуба има широкоекранен телевизор, музикална уредба и хладилна витрина за бира, разположена зад малък бар. Пред телевизора са поставени няколко удобни, дълбоки кожени фотьойла и между тях дървена масичка с вид на антика, върху която може да намерите гилотинка за пури, кибрит и кедрови летвички за палене, а също и масивен мраморен пепелник.

Когато за пръв път влязох в “Cigar Heaven”, почувствах, че това място има душа. Преди време разбрах, че всичко, до което се докосвам в създадения от нас свят – предмети, сгради и хора, може или да носи душа, или да е

бездушно. В природата всяко нещо носи душа, но ние, хората, не винаги влагаме душа в това, което правим. Ако човек няма пламъчето в себе си, то и направеното от него ще бъде бездушно, както е бездушен McDonald's. Понякога, много рядко, човек се ражда без пламъче в душата и това е истинска трагедия. Най-често обаче човек изгубва пламъчето някъде по безкрайните завой на житейския си път. Нещастията, болестите, завистта, сребролюбието и подлостта угасват пламъчето в сърцето, и такъв човек започва да живее без душа. Тогава той създава около себе си най-много шумотевица, стремейки се да привлече вниманието на околните, а всъщност неговото лечение е тишината.

В магазинчето на Джейн е винаги много тихо и спокойно. Всичко е пропито с миризмата на тютюна. Джейн е душата на магазинчето си. Тя е около шейсет и пет годишна, едра жена, с късо подстригана прошарена коса, топъл поглед и израз на лицето, който ме кара да се чувствам така, сякаш тя носи очила, макар че никога не съм я виждал да го прави. Нейните въображаеми очила не са от ония, строгите очила, през които ви гледат началните учителки отгоре надолу, не и от тъмните очила от типа „таен агент“, а по скоро големи, добри, стари бабини очила, с рогови рамки, които Джейн току-що е оставила на разтворената книга, за да посрещне новия клиент.

С времето разбрах, че Джейн много обича след работа да си сипе чаша хубаво бренди, да запали пура и да седне на фотьойла въпреки с интересна книга в ръка. И мисля, че само това знам за нея.

Тя за мене знае, че съм емигрант, че обичам да пробвам различни пури, и че пушенето за мене не е навик, а удоволствие, което си позволявам рядко и по специални поводи.

Та, него ден се появих в магазинчето, за да купя първите си пури за 2014 година.

„Харесват ми твоите приоритети - ми каза Джейн с усмивка. - Всеки е тръгнал да се запасява, а ти купуваш пури от мен.“

Наистина тази събота в хранителните магазини се бяха извили километрични опашки, а по паркингите им нямаше къде да се паркира. Народът се запасяваше с продукти, с оглед предсказанията за обилен снеговалеж в следващите два дни, който се очакваше да блокира движението.

Да, Джейн беше права. Моите приоритети не бяха хранителните стоки. Следващата ми спирка беше в магазина за алкохол. Там след малко търсене открих бутилка петнайсетгодишно шотландско уиски.

Вкъщи съм се запасил с дърва за камината. Какво друго му трябва на човек, за да изчака комфортно лошото време?

Да, това беше вчера. А днес снегът заваля още от сутринта и всичко наоколо побеля. Може би заради тази ангелско бяла зимна приказка или пък заради очакваните проблеми с трафика, но наизлезлите да поизчистят съседни бяхме изключително мили един към друг. Всички се усмихваха и си предлагаха помощ в случай на нужда. Една съседка ни донесе сладкиш, а ние ѝ дадохме портокали и нар.

А после се събудиха децата. Не се самозалъгвайте - децата никога не порастват за нас, родителите. Нашите колежанки си играха в снега със снежни топки, после правихме снежен човек, а после, уморени и доволни, се прибрахме в къщи.

А снегът валеше ли, валеше и дебелината снежна покривка заглушаваше всички звуци. Тишина. И петнадесетгодишно уиски. И бял лист, който само чака на него да бъде написано нещо.

Алкохолът и тютюнът имат различен ефект върху мозъка. Алкохолът отпуска нервите, успокоява ума и отваря каналите на душата, по които да потекат чувствата.

Никотинът изостря възприятията. Звучите стават по-силни и ясни, погледът по-остър, а кожата като че ли изчезва и човек се слива с всемира.

И тогава от дълбините на сърцето извира и потича река от чисто злато. Потопете се в златните води и грабвайте, каквото успеете. Защото, когато водата тече златна, всичко, което ще хванете, ще ви е от полза.

Ето например това:

Снегът продължаваше да се сипе. Стъмни се. Вятърът се обърна и стана северен. Още преди два дни предупреждаваха за вълна арктически въздух, който ще навлезе в Индиана. Температурите утре ще паднат до минус двадесет по Целзий.

Аз напалих камината и хвърлих няколко брезови цепеници. Те дават чуден оранжев пламък и изключителна топлина. След малко около камината стана жега. Толкова ми беше топло, че реших да се разхладя навън.

Излязох, както си бях бос и по къс ръкав, на терасата зад къщата. И видях. Видях как в Индиана от север пристига Великият планински крал на вечната зима и безкрайната нощ. Толкова добре са го описали лапландците! По-късно си препрочетох описанието на Планинския крал от Сакариас Топелиус.

Нямаше грешка. Това беше Той. Коса и вежди от навъсени облаци, брада от ледени висулки, сиви, леденостудени очи, уста, подобна на планинска пропаст, ръце като вековни ели, наметнат с палто от сняг с виелици. Той крачеше по Индиана и в свиренето на северния вятър се чуваше ужасяващия му глас.

"Слънцето умря, наставка вечна зима и вечна нощ" - ревеше Кралят.

Рожба на севера, непознат на нас, южните славяни, Великият планински крал застана пред мен в цялото си величие.

Няма да ви лъжа. Не му се опълчих. Не му извиках смело, че слънцето ще изгрее утре и ще разтопи ледената му брада. Просто го гледах с възхита. Той прекрачи малката ми къщичка и продължи по своя път на юг. Кръстоносен поход, обречен на провал, но от това не по-малко величествен. А аз се върнах към бумтящия огън, петнадесетгодишното уиски, печения суджук и белия лист. Жената точеше баница, децата седяха спокойни и щастливи пред огъня, който аз бях запалил за тях.

За обединението, фалосите и кръчмарските отрепки

„България си отива“ - крещят вестниците. „България си отива“ - е съгласна телевизията. „България си отива“ - послушно, както винаги, навежда глава народът.

Аз се уплаших и тръгнах да търся България, за да й кажа да не си отива. Нали разбирате. Аз съм емигрант и не живея в България. Даже много рядко си идвам.

А? Какво? Защо пък съм се толкова загрижил ли?

Ами то е като с родителите. Може да ги виждаш много рядко, но ти е важно да ги има. Важно е да са някъде там, в старата къща, в която си израснал. Да може един път на много време да има къде да се върнеш, да си хапнеш от мамината гозба, да пийнеш една ракийка с татко и да се напиш на стария си креват, на който си спал като дете. И толкоз. После продължаваш нататък в живота с нови сили. Откъде ще черпя сили, ако я няма България?

Та започнах търсенето си. Започнах разбира се от София. Баш на центъра има там една бяла сграда, в която по цял ден умуват едни големи умни глави как да помогнат на България. И на сградата има надпис „СЪЕДИНЕНИЕТО ПРАВИ СИЛАТА“.

Потърсих България в надписа. Имаше пет букви, общи за надписа и за името на родината - буквите „А“ „Л“ „Ъ“ „Р“ и „И“. Буквите „Б“ „Г“ и „Я“ ги няма там. Значи България не е изцяло в този надпис. За да разбере коя част от България всъщност е в надписа, започнах да различавам смисъла.

А смисълът на този надпис е неясен. Няма запетайка, така че надписът може да означава и, че: „Съединението, прави силата“, но и, че: „Съединението прави, Силата“.

Като нарочно всичките букви в надписа са заглавни. Така не може да се разбере коя от думите е определяща – „Съединението“ „Прави“ или „Силата“.

Че българите се обединяваме, е неоспорим факт. Че се обединяваме около силата, също е безспорна истина. И, че сме работливи и „правим“ нещата, няма спор.

Но най-българското в надписа все пак си остава неговата двойственост. Значи я има малко от майка България все още на площад „Народно събрание“. Стои там и чака, дали силата ще обедини синовете български или обединения от само себе си народ с юнашка сила ще се сдобие. Там е тя. Чака.

Продължих да търся нататък. Все пак значителна част от България липсваше там, на площада.

Следващата ми спирка беше пред герба ни български. Най-старият знак в този герб е кръстът. От монограма на кан Кубрат идва той в нашия герб. И кръстът там е от ония, старите кръстове, в които всичките четири лъча са еднакви по дължина и се събират точно по средата. Приличат на компас, посочващ посоките на света. А защо ли на четирите посоки кръстът на

Кубрат завършва с някакви букви? Или може би руни? Може би защото, където и да отидат Българите, все ще намерят знание. Кръстът е обединителен знак. Четирите лъча се обединяват в центъра. Изглежда най-рано в герба ни идва обединението. Има го още в най-първия ни герб - монограмът на кан Кубрат.

Днес в герба ни присъства християнският кръст. Символ е той на вярата. Но защо ли този символ е част от украсата на царската корона? Не е ли по-висша вярата от силата? В началото силата в герба ни е представяна от лъв. Понякога, както и в днешния ни герб, лъвовете са три. И много често лъвовете са с корони. Много сила, много нещо. Обединение, честно казано, в герба ни видях само в кръста на кан Кубрат. Разбира се и на най-новия ни герб пише "ОБЕДИНЕНИЕТО ПРАВИ СИЛАТА". Правенето, доколкото аз го разбрах, е по-скоро изразено чрез заплашително размаханите лапи, както и чрез фалосите на трите лъва, отчетливо изобразени на най-новия ни герб. Изобщо ако някой досега е имал някакви съмнения, че ревящият, изправен на задните си лапи звяр с корона на главата, е от мъжки пол, то на най-новия ни герб всичко е от ясно по-ясно. И то три пъти.

Интересното за мене е, че в по-старите ни гербове предците ни не са си играли с изобразяването на мъжки полови членове. На онова, известното знаме, с надписа "Свобода или Смърт", лъвът не се нуждае от потвърждение на мъжкия си пол. Харесва ми този лъв на това славно знаме. Харесват ми думите, които са на знамето извезани. Там без съмнение я има майка България. Но това е минало. Къде ли е тя сега?

Може би в зелените листа на дъба на най-новия ни герб се крие майка България? В тях ще да е тя, а също и в малките жълдчета, накацали по клонките. Жалко, че три комплексиращи лъва с християнски корони на главите тъпчат зелените листа и златните жълди.

Еех, защо ли монограмът на кан Кубрат ми говори на сърцето повече от герба на съвременна България?

Поне от многократното повтаряне на фалически символи в герба ми се изяснява произходът на съвременната ценностна система в България.

Не, в този герб България е потъпкана и поругана.

Далече от шума и тълпите, уморен от търсене, приседнах на стол пред грубо скована дървена маса. Кръчмата се казваше "Сам доход". Тя е малка, непретенциозна и простовата на пръв поглед кръчма. Но, загледайте се в рисунките и надписите по стените, заслушайте се в приказките на местните пияници, усетете ненаатрапчивата музика и проверете менюто.

Тук е изворът на живата вода. Тук мирише на България. Поръчах си ракия с люти чушлета и супа топчета. На масата имаше топъл ръчен хляб и шарена сол. На съседната маса говориха за българския театър. Един самотен пияница в ъгъла пишеше нещо на салфетка и пушеше цигара. По едно време на една от масите някой запя народна песен. Гласът му беше силен и дълбок. Кръчмарят тутакси угаси музиката. Хората в кръчмата се наслаждаваха на пеенето.

И тогава от кухнята се показа тя. Майка България. Тя е вече на години, забрадена е с черна забрадка, но осанката ѝ е все така горда. Мазолестите си отрудени ръце беше скръстила на гърдите, докато слушаше песента. Тя слушаше, а аз гледах нея. Най-сетне я бях намерил. И къде? Тук, в тази кръчма, между пияниците да готви в кухнята. Песента свърши, хората ръкопляскаха и поздравяваха певеца. Вдигнаха наздравица в негова чест.

А Майка България ме погледна, усмихна се и ми каза: "Какво, баби? Гладен ли си? Аз ей сегичка ще ти донеса супата."

Какво да ви кажа повече. Никога не бях ял такава вкусна супа топчета.

СЪДЪРЖАНИЕ

Вместо предисловие

Приказка за Майката на Българите

Мексиканецът

Act of God

Емигрант

Америка

Ръце

Кокошарник

Въздух под налягане

Американски баби

Късметът на Клозински

За пръчките и още нещо

Дилема

Вуйчо

Червеният площад или какво е това кунафе

Какво помни вятърът

За лудо работи

Индианско лято

Розови слонове

Вярата

Алкохоликът

Стриптиз

Наркотик

Щъркел в Индиана

Сърце на лекар
Пристигане в Америка
Гергана и Гери
Мъртва вода и жива вода
Как Дъг подобри международните отношения
Късмет, дете
Des Plaines – Механата
Муншайн
От къде се взимат комунистите
Срепегуys
Братушки
Съвременна приказка за бъдещи филолози
Невидимият
Старата година
Идва сняг
За обединението, фалосите и кръчмарските отрепки

ⁱ Муншайн, англ. – освен „лунна светлина“, в преносен смисъл този израз е нарицателно за саморъчно произведен, нелегален алкохол в САЩ.

ⁱⁱ Thanksgiving, англ. – Денят на благодарността

ⁱⁱⁱ „Cash for Clunkers“ (The Car Allowance Rebate System) - система за отстъпки за автомобилни квоти.

---

^{iv} „Сесна“ (Cessna) - американска самолетостроителна компания. В България името на фирмата и на нейните самолети е получило популярност като „Чесна“, вместо правилното „Сесна“, с което е известна по света.

^v Сексуално трансмисивни заболявания, мед. - венерически болести

^{vi} По календара на Българската православна църква, паметта на св. Мина се чества всяка година на 11 ноември, заедно с паметта на още двама светци мъченици, Виктор и Викентий.

^{vii} Глисада - траектория на полета на самолет при спускане

^{viii} Инди 500 - Индианалопис 500, автомобилно състезание в САЩ, което се смята за едно от трите най-престижни автомобилни състезания в света.

^{ix} Гургана Червенкова е българска гражданка, заплашена през 2013 г. от екстрадиране в САЩ и присъда от 68 години. Тя не е престъпник, а по-скоро изкупителна жертва за чужди машинации. Гургана лежи в български следствен арест, но в крайна сметка се разминава с екстрадирането, защото в нейна защита се вдигат много хора.

^x Провидец (русизъм) – пророк

^{xi} Авторът прави символичен паралел с епизодичен герой от „Параграф 22“ на Джоузеф Хелър, който също се казва Сноудън.

^{xii} Тръкаджии – шофьори на камиони в САЩ

^{xiii} Melting pot, англ. - топилен съд, метафора за хомогенно общество

^{xiv} „Кислород“ – разказ, публикуван в литературния сайт „Откровения“, където авторите сами публикуват свои творби и има различни дискусии между тях.